

P 400(2)

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

21.

évfolyam

1971

február

2

Kölcsönözhető

Az 1970. dec. 15—17-én megtartott III. országos könyvtárügyi konferencián a 300 meghívott között a könyvtárosokon, szakirodalmi tájékoztatókon kívül a fenntartók és a könyvtárhasználók számos képviselője is részt vett. Felső képünkön: Mátrai László, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke üdvözli a megjelenteket. Alsó képünkön: a közönség (Kemény László felvételei)

t a r t a l o m

A III. országos könyvtárügyi konferencia

<i>Gosztonyi János</i>	59
<i>Kondor Istvánné</i>	61
<i>Simon Gyula</i>	67
<i>Benedek Jenő</i>	70
<i>Homor Imréné</i>	73
<i>Darvas József</i>	74
<i>Földi Tamás</i>	76
<i>Zsidai József</i>	78
<i>Baranyai Tibor</i>	79
<i>Békés György</i>	83
<i>Domanovszky Ákos</i>	85
<i>Czine Mihály</i>	86
<i>Arató Ferenc</i>	88
Könyvtáratatás Szombathelyen (<i>Gerő Gyula</i>)	90
GÖNCZI IMRE: A szakszervezeti könyvtárak fejlesztésének alapelvei és köve- telményei	92
SZABÓ GYULA: Művelődési gondok falun	95
VARGA SÁNDOR: Az olvasóvá nevelés a párt ifjúságpolitikájának része (<i>Iskola és könyvtár</i>)	98
A könyvtárak életéből (<i>Fodor Magdolna</i>)	100
SIMAY NORBERT: Egy könyvtár újjászületése	102
Hírek	104

t á j é k o z t a t ó

POMOGÁTS BÉLA: Huszonöt év magyar lírája (2.)	105
ISZLAI ZOLTÁN: Vita az olvasást befolyásoló tényezőkről	111
Lázadó alkotmányt (<i>pr</i>)	113

k ö n y v e k r ő l

Mitológiák (<i>Zolnay Vilmos</i>)	114
Könyvek, lapok, szerkesztők — a vádlottak padján (<i>Bozókya Éva</i>)	117

b i b l i o g r á f i á k

VAJDA LÁSZLÓ: Móra Ferenc írásai (<i>Fazekas István</i>)	119
Ajánló bibliográfia szlovák nemzetiségi könyvtárak részére (<i>Dobossy László</i>)	119
Könyvtári kiadványok	120

A borító hátlapján Nagy László ex librise

из содержания

III общегосударственная конференция венгерских библиотечарей (Вступительное слово, вводный доклад и выступления) (59);
Imre Gőnczi: Основы и требования развития профсоюзных библиотек (92);
Дюла Сабо: Положение просвещения на селе и важнейшие задачи (95);
Магдолна Фодор: Информационная работа в Государственной библиотеке им. Горького (100);
Бела Помогач: Развитие венгерской лирики за 25 лет (2) (105).

aus dem inhalt

Die III. Landeskonferenz der Ungarischen Bibliothekare (Eröffnungsrede, einleitender Vortrag und Beiträge) (59);
Imre Gőnczi: Grundsätze und Bedürfnisse der Entwicklung der Gewerkschaftsbibliotheken (92);
Gyula Szabó: Die Lage und die Aufgaben der Volksbildung in den Dörfern (95);
Magdolna Fodor: Informationsarbeit in der Staatlichen Gorkij-Bibliothek (100);
Béla Pomogáts: 25 Jahre der ungarischen Lyrik (2.) (105).

from the contents

The Third National Conference of Hungarian Librarians (Opening address, the introductory lecture, and contributions) (59);
Imre Gőnczi: Principles and requirements in the development of trade-union libraries (92);
Gyula Szabó: Situation of adult education in the villages and the things to do about (95);
Magdolna Fodor: Reference work in the State Gorkij Library (100);
Béla Pomogáts: Development of Hungarian lyrics in the last quarter of the century (105).

cikkeink szerzői

Gerő Gyula, a Könyvtáros olvasószervezője; *Gőnczi Imre*, a SZOT kulturális osztályának munkatársa; *Iszlai Zoltán*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Pomogáts Béla* Irodalomtörténész; *Simay Norbert*, a Könyvtáros munkatársa; *Szabó Gyula*, az Encsi Járási Könyvtár igazgatója; *Varga Sándor*, a Törökszentmiklósi Járási Könyvtár igazgatója.

Könyvtáros

A MŰVELŐDÉSÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gőnczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 451-758.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9-11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Elfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Elfizetési díj: 1/2 évre 36 forint.

71.5603 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

a III. országos könyvtárügyi konferencia

GSZTONYI JÁNOS

MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERHELYETTES

HAZÁNKBAN ÖSSZEFONÓDOTT A KÖNYV, A KÖNYVTÁRAK ÉS A SZOCIALIZMUS TÖRTÉNETE ÉS JÖVŐJE

Tisztelt konferencia, kedves elvtársak!

A X. pártkongresszus óta ez az első országos jelentőségű kulturális tanácskozás. Azt hiszem, ez a tény önmagában meghatározza ennek a tanácskozásnak jelentőségét. Most egész népünk — a pártkongresszuson megjelölt távlatok ismeretében — a tennivalók és a feladatok számbavételének idejét éli. A társadalom minden rétege, valamennyi intézménye és szervezete meghatározza saját tennivalóit, tisztázza sajátos feladatait a közös cél, a szocializmus építésének magasabb szinten való folytatása érdekében. Eddigi eredményeink továbbfejlesztése, a magasabb szinten való folytatásból adódó bonyolultabb feladatok, az intenzív fejlődési szakasz összetettebb, „munkaigényesebb” tennivalói növelik a felelősséget, mindnyájunk felelősségét.

Társadalmunk fejlődésének alapja most is a gazdasági építőmunka, amely napjainkban az új gazdaságirányítási rendszer következetes alkalmazását, a tudományos-műszaki forradalom kibontakoztatását követeli tőlünk. Ezzel együtt és egyidőben államigazgatási rendszerünk tökéletesítése, a szocialista demokrácia teljesebb érvényesítése azt célozza, hogy egész népünk az eddiginél is jobban a magáénak érezze, vallja és tudja, éppen ezért szüntelenül jobbitsa szocialista rendszerünket. Nem kisebb feladataink az ideológiai életben, a művelődés területén sem. A szocialista kulturális forradalom folytatása, új, az eddiginél hatékonyabb szakaszának megindítása a közoktatás, a közművelődés, a tudomány és a művészetek területén egyaránt jobb, színvonalasabb munkát követel mindannyiunktól. A művelődés jobb lehetőségei, a műveltség magasabb színvonala feltétele az előbbieken említett tennivalóknak épp úgy, mint az ember önmegvalósításának, amelyre a szocializmus — eddig is, ezután pedig még inkább — jobb lehetőségeket nyújt, mint bármely ezt megelőző, illetve más mai társadalmi rendszer.

Tisztelt hallgatóim! Önök, akik részt vesznek ezen a konferencián, mindenkinél jobban tudják, hogy a könyvtár — a művelődésnek ez a hagyományos, de mindig korszerű és állandó megújulásra képes intézménye — igen szorosan, szinte közvetlen módon kapcsolódik a társadalom valamennyi élettevékenységéhez. Jelentősége nem csakként ma sem, a modern tömegközlelési eszközök korában sem, sőt azokkal együtt, hatásukkal is megerősödéve változatlanul a kultúra egyik alapvető intézménye. A könyvtárakban őrzött és feltárt dokumentumok, az azok alapján nyújtott tájékoztatás és a segítségükkel végzett nevelőmunka egyformán nélkülözhetetlen a termelésben, a kutatásban, az oktatásban és a közművelődésben! Nincs olyan tevékenység, amely ne élne az emberi kultúra, a tudomány, a művészetek klasszikus és mai értékeivel,

amelyeket a könyvtárakban összegyűjtve az önök kezére. hozzáértésére és odaadó lelkesedésére bízott a társadalom.

A szocialista Magyarország, pártunk és kormányunk eddig is sokat tett a könyvtárak érdekében, tudatosan épített tevékenységükre. Felszabadulásunk jubileumi esztendeje méltó alkalmat jelent a megtett út számbavételére. Azt gondolom, hogy a konferencia tézisei, amelyeket önök megkaptak, jól foglalják össze elért eredményeinket, amelyeknek alapján joggal vallhatjuk a mai alkalommal is, hogy az olvasás, a könyv, a könyvtárak és a szocializmus sorsa, története és jövője összefonódott hazánkban.

Azok a tennivalók és feladatok, amelyek előttünk állnak, az eddigénél is többet kérnek, követelnek a könyvtáraktól a társadalom és a könyvtárak tevékenységének valamennyi területén. Gazdasági építőmunkánk, a tudományos-műszaki forradalom kibontakoztatása azt kívánja, hogy a kutatás, a hazai és külföldi műszaki, tudományos eredmények és ismeretek minél előbb gyakorlati alkalmazást nyerjenek. Már a kongresszus előtt nagy nyomatékkal szölkak ezekről a feladatokról a Központi Bizottság tudománypolitikai irányelvei. A kutatásban, a termelésben dolgozók tájékoztatásában, a hazai, a szocialista táborbeli és a világon bárhol elért eredmények közvetítésében, az azokról való tájékoztatásban kiemelkedő szerep vár a könyvtárakra.

Az oktatás, a képzés és a nevelés kérdései évek óta társadalmunk érdeklődésének homlokterében állanak. Nemrégiben az V. nevelésügyi kongresszus, a párt központi bizottságának ifjúságpolitikai állásfoglalása hívta fel a figyelmet tennivalóinkra az ifjúság képzésében, az életre való felkészítésében. Kongresszusunk határozata az oktatási rendszer korszerűsítésére kötelez bennünket. Ennek előkészítése sokoldalú vizsgálódást, alapos mérlegelést igényel, de azt tudjuk, hogy szorosabb kapcsolatot kell teremtenünk az iskola és a társadalom, az iskola és az azon kívüli művelődési lehetőségek között. Az egész életen keresztül tartó művelődés igénye, az iskola alapozó, a további művelődésre felkészítő jellegének érvényesítése, az iskoláskoron túli művelődés legfontosabb eszközöként hangsúlyozza az olvasást, és intézményét, a könyvtárat. De az iskolában is, az oktató-nevelő munkához kapcsolódva is, meg a pedagógusok felkészítésében is megnő az olvasás, a könyv, az iskolai és egyéb könyvtárak jelentősége.

Közművelődési rendszerünk — a kongresszus által ugyancsak igényelt — korszerűsítésére az első lépéseket megtettük. Az ez év tavaszán lezajlott országos népművelési konferencia sokoldalúan és hangsúlyosan foglalkozott a könyvtárak közművelődési felelősségével. Ez a ma kezdődő tanácskozás az ott megkezdett folyamat folytatását is jelenti. A könyvtárak közművelődési, nevelési feladatainak elemzése, tennivalóik pontosabb meghatározása népünk szocialista szellemű nevelésében, bizonyára hozzájárul egész közművelődésünk továbbfejlesztéséhez. A tudományos ismeretek, a művészet klasszikus értékű és szocialista eszmeiségű alkotásainak közvetítésével, a könyvekben rejlő óriási tudományos, esztétikai és erkölcsi nevelőerő hatékonyabb felhasználásával, az ehhez szükséges szervezeti és módszertani feltételek tisztázásával a könyvtárak a közművelődés korszerűbbé és hatékonyabbá válásának élharcosai lehetnek. Hiszen művelődéspolitikánk a könyvtárakat a művelődés alapvető intézményei között tartja számon, ennek megfelelően kéri és igényli munkájukat, biztosítja működésük feltételeit.

A III. országos könyvtárügyi konferencia 15 évvel követi a megelőzőt. Ebben az időben lényegesen módosult társadalmunk arculata, változtak a kulturális intézményekkel, köztük a könyvtárakkal szemben támasztott követelmények, igények is. Ez a konferencia alkalmas és megfelelő időpontban ült össze, hogy meghatározza a könyvtárak előtt álló legfontosabb feladatokat, hogy keresse azokat a módokat és megoldásokat, ahogyan a könyvtárak megfelelhettek mai feladataiknak. A párt kongresszusa jó távlatot, biztató alapot ad ennek a konferenciának a munkájához. A társadalmi élet minden területén a valóráváltás, a tervek kidolgozása, a tennivalók meghatározása van soron. Ez a konferencia erre vállalkozott, ilyen céllal ült össze. Tanácskozásukhoz jó munkát, sok sikert kívánok.

E gondolatok jegyében a III. országos könyvtárügyi konferenciát megnyitom.

A könyvtárak helyzetét tanulmányozva... olyan gondolat is találunk, amelyek enyhítéséhez nem kell minisztertanácsi határozat, minisztériumi utasítás. Legfeljebb a közvélemény figyelme és megértése. Az kell, hogy szeressék a könyvtárat, s tekintsék közügynek. Tekintsék annak, ami: a tudás, a kultúra, az igényes szórakozás, a lelki felüdülés otthonának. Olyan otthonnak, amelynek bővítése, csinosítása, gazdagítása mégér némi áldozatot és figyelmet.

Vilček Anna

(Magyar Nemzet, 1970. dec. 13.)

KÖNYVTÁRAINK ÉS A TÁRSADALOM

A felszabadulás óta két ízben gyűltek össze az egész könyvtárügy sorsával foglalkozó országos tanácskozásra a könyvtárosok és a területért felelős szervek vezető munkatársai. Az első alkalommal, 1952-ben szocialista könyvtári kultúránk alapkérdéseinek: céljainak, szervezetének, a munka tartalmának és módszereinek megvitatására került sor. A második tanácskozást 1955-ben tartottuk a könyvtári kultúra továbbfejlesztése, valamint a könyvtárügyről szóló törvényerejű rendelet előkészítése érdekében. Mindkét összejövetel rendkívül hasznos volt a legfontosabb problémák széles körű megvitatása és tisztázása, valamint a könyvtárosoknak az új feladatokra való mozgósítása szempontjából.

A mostani, a III. országos könyvtárügyi tanácskozás megrendezését azok az alapvető változások tették szükségessé, amelyek a magyar társadalom szocialista fejlődésében s — ennek nyomán — könyvtári, valamint oktatási és dokumentációs kul-

túránkban az elmúlt 15 évben végbementek, továbbá azok az újabb feladatok, amelyeket a könyvtárügynek és a szakirodalmi tájékoztatási tevékenységnek meg kell oldania.

Ennek alapján tehát tanácskozásunknak

- *válaszolni kell arra a kérdésre, vajon a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatás intézményei lépést tartottak-e a társadalmi, gazdasági, kulturális fejlődéssel és az ebből fakadó szükségletekkel?* Meg kell vizsgálnia azt, hogy megfelelően van-e képviselve a könyvtárak állományában a világ haladó tudományának, művészetének és irodalmának legjava, és azt, hogyan sáfárkodunk az intézményeinkben felhalmozott mérhetetlen szellemi értékekkel és energiákkal.
- *Továbbá: válaszolni kell arra is, hogyan ítélhető meg a magyar könyvtárügy és szakirodalmi tájékoztatásügy helyzete; mi a szerepük a szocialista társadalomban.*
- *Végül felelni kell arra, hogy mit vár a könyvtáraktól és a szakirodalmi tájékoztatás intézményeitől a magyar társadalom? Milyen tárgyi és személyi feltételek teljesítése elengedhetetlen a szükségleteknek megfelelő szolgáltatások kiépítéséhez?*

Tanácskozásunkra, amely a nagy jubileumok évében, közvetlenül az MSZMP kongresszusa után ülésezik, vár a nagy feladat, hogy az említett célok eléréséhez vezető utat kijelölje. Munkánkat megkönnyíti az a körülmény, hogy a kongresszus útmutatásait ismerve, annak szellemében ma pontosabban látjuk a célt és a megvalósításához szükséges eszközöket, mint korábban, akár néhány hónapja is.

Mielőtt tanácskozásunk előzményeiről szólnék, hadd emlékezzem meg arról, hogy a két konferenciánk közötti másfél évtizedben számos könyvtáros, szakirodalmi tájékoztató költözött el az élők sorából. Különösen fájdalmas veszteség volt számunkra a szocialista könyvtárügy olyan úttörőinek halála, mint *Kóhalmi Béláé, Szekeres Pálé, Waldapfel Eszteré és Hajdú Helgáé*. Emlékezzünk rájuk lényük legjobb tulajdonságaival: úgyszeretettel, kötelességteljesítéssel, igényes és lankadatlan munkával.

Előkészületeinkről röviden annyit szeretnék elmondani, hogy mostani plenáris konferenciánkat szekció-ülések előzték meg. Ezek egy része a legfontosabb társadalmi tevékenységeknek megfelelően alakult, tehát előkészítőik és résztvevőik nagy része a társadalom könyvtárat használó képviselői közül került ki, az ipar, mezőgazdaság, egészségügy, oktatásügy kiváló szakembereit vonta be munkájába. Más szekciók viszont azokkal a sajátos könyvtári kérdésekkel foglalkoztak, amelyek az egységes könyvtárügy működéséhez nélkülözhetetlenek. Alá kell húznom annak jelentőségét, hogy először történt meg a könyvtárügy történetében a könyvtárak

szolgáltatásait, a szakirodalmi tájékoztatást igénybe vevők, felhasználók, másrésről a könyvtárosok közös részvétele, együttműködése a könyvtárosok országos tanácskozásának előkészítésében. Köszönet a METESZ-nek, a Magyar Orvosi Tudományos Egyesületek Szövetségének, a Közalkalmazottak Szakszervezetének, az V. nevelésügyi kongresszust előkészítő bizottságnak, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének, valamint az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsnak a konferenciánk előkészítéséhez és megrendezéséhez nyújtott hathatós támogatásukért!

Társadalmi szükségletek — egyéni igények

A konferencia valamennyi résztvevője kézhezkapta a vita alapjául javasolt téziseket és a szekcióülések tömörített referátumait. Ez a körülmény lehetővé teszi, hogy a vitaindítóban a téziseknek csak néhány gondolatát emeljük ki, azokat, amelyeknek megtárgyalását különösen fontosnak tartjuk. Ezek a következők:

1. A *társadalmi szükségletek* tükröződése az *egyéni igényekben*. Milyen feladatokat kell teljesítenünk annak érdekében, hogy az egyéni igények a társadalmi követelményeknek megfelelően fejlődjenek.

2. Milyen *felelősség* hárul a könyvtárakra, a könyvtárosokra, illetve dokumentátorokra annak következtében, hogy mint *közvetítők* a dokumentumtermelés és a felhasználók között állnak, közéjük ékelődnek.

3. Hogyan történjék a differenciálás és a *munkamegosztás továbbfejlesztése az egységes könyvtári rendszeren belül*.

Megállapíthatjuk, hogy azok a mélyreható változások, amelyek a társadalmi tevékenység legkülönbözőbb területein hazánkban végbementek, könyvtárügyünk fejlődését is meghatározták. A társadalmi tevékenység szinte valamennyi területén létrejött a könyvtári-szakirodalmi bázis.

A tudományos és szakkönyvtárak tevékenysége a hagyományos szolgáltatások fenntartása, sőt kibővítése és korszerűsítése mellett mindinkább a szakirodalmi tájékoztatás irányába fejlődött. A szakirodalmi tájékoztatási intézmények egész sora jött létre. S ami a leglényegesebb: a tudomány és a technika nemzetközi és hazai előrehaladásáról ma már számos információs szolgáltatás igyekszik rendszeresen és a szükségletekhez igazodó formákban testet öltő tájékoztatást adni.

A közművelődési könyvtárak fejlődéséről is elmondhatjuk, hogy szervezetük korszerűsödött, állományuk az elmúlt tíz év alatt 214%-kal nőtt, javult az állomány összetétele, a szabadpolcos kölcsönzésre való általános áttérés pedig tevékenységük minőségi fejlődését eredményezte. A legkisebb könyvtárakban is megkezdődött a kézikönyvtárak kiépítése. A szolgáltatások differenciálódtak, fejlődtek. Nagy lendületet vett az ajánló bibliográfiai, irodalompropaganda tevékenység, és elterjedt a helyismereti munka, amely az idei jubileumi évben már sok értékes kiadványt is fel tudott mutatni.

A változások a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztató intézetek igénybevételeinek alakulásában is tükröződnek.

A szakemberek körében sokat fejlődtek a szakirodalom-használati igények. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy a legutóbbi tíz év során a tudományos és szakkönyvtárak olvasóinak, használóinak tábora több mint duplájára nőtt. Fokozódott az érdeklődés a különböző tájékoztatói szolgáltatások, kiadványok iránt. Például a hazánkban évente készített fordítások oldalszáma milliós nagyságrendű, s a tájékoztatói intézményektől, a könyvtáraktól évente mintegy 7000 irodalomkutató igényelnek.

A közművelődési könyvtárakban az olvasók száma 60%-kal emelkedett, s ez nem kis dolog, ha figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy ebben az időszakban a hírközlő eszközök terjedésének valóságos forradalma következett be. A tévéelőfizetők száma 50 000-ról 1 700 000-re nőtt, az újságok és folyóiratok példányszáma megkettőszereződött, s majdnem megduplázódott az egyéni könyvvásárlás is.

A közművelődési könyvtárakban a kölcsönzések száma több mint kétszeresére emelkedett az elmúlt tíz évben, s a kölcsönzött művek megoszlásában is kedvező tartalmi eltolódás következett be: az ismeretterjesztő művek használatának aránya 15%-ról 26%-ra, sőt a Szabó Ervin Könyvtár hálózatában 33%-ra nőtt. Csupán a társadalmi-politikai irodalomból évente 7—8 millió kötetet forgalmaznak a könyvtárak. A szépirodalmon belül pedig, ha lassan is, de növekszik a mai élettől foglalkozó szocialista művek olvasásának aránya. Olyan, korábban igen „nehéz”-nek tartott műfajnak, mint például a versirodalom, erősen javult a kölcsönzési aránya, mégpedig különösen a fiatalság körében, s — szerintünk — elsősorban a televízió, a rádió és az irodalmi színpadok hatására.

Az emberek olvasási igényeiről általában megállapíthatjuk, hogy bár az egyéni igény a társadalmi igény egyedi megnyilvánulása, a társadalmi igény többet jelent,

mint az egyéni igények pusztja összességét. Ma az igények fejlődése még nem tart lépést a társadalmi szükségletekkel.

Ennek az állításnak igazolásául:

Az egészségügyi, mezőgazdasági és ipari szakemberek körében végzett igénykutatás tanúsága szerint a szakembereknek mintegy 50—60%-a vallja magát többé-kevésbé rendszeres könyvtárhasználónak. E nagy átlag mögé tekintve azonban meg kell állapítanunk azt is, hogy a kutatóintézetek, klinikák, egyetemek szakembereinek 60—70%-a, a gyakorlati, termelési jellegű munkakörökben dolgozó szakembereknek viszont csak legfeljebb 30—40%-a látogatója a könyvtáraknak, használója a szakirodalomnak. *A szakirodalmi igényt tehát a szakembernek a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye döntően meghatározza, mégpedig nem minden esetben kedvező módon.*

A közművelődési könyvtárak olvasótáborában még ma is a kívánatosnál alacsonyabb a legaktívabb korosztályok képviselői aránya, és még mindig aránytalanul nagy azoknak a száma, akik a szellemi kikapcsolódás jelszavával, illetve ürügyén csak a felszínes, az elmélyülést, azonosulást nem követelő, csupán időtöltést nyújtó könyveket olvassák, sőt az igazi irodalomban is kizárólag ezt keresik, a legjobb műveket is mintegy „ponyva-színvonalon” olvassák.

Az elmondottak alapján talán nem járunk messze az igazságtól, ha annak a véleményünknek adunk hangot, amely szerint *a könyvtárak és tájékoztatási intézmények gyűjteményeiben és szolgáltatásaiban rejlt mérhetetlen szellemi kapacitás még nincs kellőképpen kihasználva a társadalom által és javára.* Úgy véljük, hogy már a jelenlegi társadalmi-szociológiai adottságok is lehetővé tennék, hogy a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények szélesebb körben hassanak és munkájuk nagyobb hatékonyságot mutasson fel.

A könyvtárosok szerepe és felelőssége

A könyvtárakra, könyvtárosokra, tájékoztatókra nagy felelősséget ró — de éppen ezért társadalmi rangjukat is emeli — az a minden könyvtártípusban betöltött szerepük, melynek fogva az általuk szolgált társadalmi tevékenységnek megfelelően válogatnak a hazai és a külföldi dokumentumtermésből. Sajátos eszközeik és módszereik következtében a könyvtárak irodalomközvetítő funkciójukat mintegy a dokumentumtermés és annak felhasználói közé iktatva, szinte közéjük ékelődve töltik be. Ilyen szemszögből nézve a könyvtár bizonyos mértékig kulcshelyzetben van, hisz azt vásárolja meg és bocsátja olvasóinak rendelkezésére, amit szükségesnek tart. A könyvtár tehát a maga sajátos szempontjai szerint válogat a könyvtermésből. Úgy tűnik, mintha a beszerzendő művek kiválasztásakor a könyvtáraknak saját funkciójuknak megfelelően felül kellene bírálniuk szocialista könyvkiadásunk gyakorlatát. Voltaképpen erről is szó van. Könyvkiadásunk immár másfél évtizede a magyar művelődéspolitikai irányvonalának megfelelően helyet, papírt és nyomdát ad a nem szocialista, de a tájékozódás teljességéhez szükséges művek kiadásának is. Meglehetősen nagy példányszámban jelentet meg ideológiailag ugyan nem kifogásolható, de vitatható művészi értékű kommersz irodalmat, ún. lektúrt is. Megjegyzem, hogy könyvkiadásunkban kialakult arányukról élénk és nem mindig indokolatlan vita folyik.

A könyvtárak helyzete ilyen tekintetben más, mint a könyvkiadásé: *szocialista társadalomban, közpénzekből fenntartott könyvtárak esetében nem mondhatunk le arról a segítségről, amelyet a könyvtárak a sokoldalú szocialista személyiség kialakításához nyújtanak.* Hangsúlyoznunk kell, hogy a könyvtár — elsősorban a közművelődési könyvtár — *ideológiai intézmény is, amely nemcsak az általa közvetített tartalmakért tartozik felelősséggel. Olvasóinak politikai, világnézeti, izlésbeli továbbfejlesztése is konkrét feladata.*

A szocialista könyvtárt a polgári könyvtártól ez az elkötelezettség különbözteti meg, amelyet könyvtárpolitikánk egyik sarkalatos elvének tekinttünk eddig, és annak tartjuk a jövőben is. Következetes érvényrejuttatásához a gyűjtendő művek kritikai válogatása éppúgy hozzátartozik, mint a könyvtáros aktív, az olvasó továbbfejlődését elősegítő tanácsadó, izlésformáló tevékenysége.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ az „Új Könyvek” című állománygyarapítási és olvasószolgálati tanácsadójában a művelődéspolitikai követelményeknek megfelelő munkához eligazítást ad, de elegendő adat hiányában, sajnos, nem tudunk pontos képet adni arról, hogyan valósulnak meg ezek az ajánlások a mindennapok gyakorlatában. Szerencsére az érvényesülő tendenciákat ismerjük: Például a kiadott művek és a könyvtári vásárlások példányszámainak összehasonlítása azt mutatja, hogy a hatalmas, sokszor százazres példányszámban megjelenő kalandregényekből közművelődési könyvtáraink 4000 példánynál többet egyetlen esetben sem vásároltak. Ugyanakkor a könyvtárak által megvásárolt verseskötetek példány-

száma rendszeresen eléri az 1000-et. Hasonló egyenletességre mutathatunk rá a kiadott és a könyvtárak által beszerzett egyéb szépirodalmi művek példányszámának egybevetésekor is. Jogosan állíthatjuk tehát, hogy a kisebb példányszámban kibocsátott, színvonalas művek és műfajok legnagyobb tárolója és rendelkezésre bocsátója a közművelődési könyvtár.

A könyvtáraknak az igazi irodalom népszerűsítése, kiemelése érdekében végzett munkáját értékeli a téziseknek az a megállapítása, hogy a könyvtárakból kikölcönzött olvasmányok összetétele nem eléggé tér el a más forrásokból származóktól. E tényben döntő szerepet játszanak a társadalmi-szociológiai tényezők, de a könyvtárak munkájának színvonala is; s amikor azt mondjuk, hogy a könyvtáraknak a jövőben jobban kell a nevelő funkcióra összpontosítani erejüket, azt is tudjuk, hogy munkájukat erősen befolyásolja a könyvpiacra nagy példányszámban megjelenő lektűr és az emberek jogos szórakozási igénye, amit egyelőre nem tudunk megfelelően kielégíteni színvonalas művekkel. A tömegkommunikációs eszközök jó vagy rossz irányba orientáló tevékenysége szintén hat rájuk. Végül az is nyilvánvaló, hogy a könyvtárak kellő színvonalú nevelőtevékenységének kifejlesztéséhez megfelelő személyi és anyagi feltételek szükségesek.

A könyvtáraknak és tájékoztatói intézményeknek az olvasók és a dokumentumhasználók közötti kapocs — illetve szűrő — szerepe rendkívül erősen érvényesül a tudományos és a szakkönyvtárügyben, a dokumentációban, a tudományos szakirodalmi tájékoztatásban is. Az egyre gyorsuló tudományos-technikai fejlődés következtében fellépő információs áradatot a könyvtáraknak és a szakirodalmi tájékoztatói intézményeknek úgy kell megszűrniük: tehát válogatniuk, beszerezniük és feltárniuk, hogy a kutatók és a gyakorlati szakemberek minden lényeges kérdésükre a tudomány világszínvonalán kapjanak választ. A felhasználó szinte ki van szolgáltatva a könyvtárosnak, tájékoztatónak. Kezében a helyzet kulcsa, mert ő az adott szak irodalmának teljességét tekintheti át. Annak bizonyítására, hogy milyen rendkívül felelősségteljes az a sokrétű, sokszor ismétlődő döntési folyamat, amelynek végeredményeképpen a könyvtáros a szakirodalmi információkat hordozó dokumentumok tömegéből kiválasztja a szükséges műveket, hadd mondjak néhány példát:

Hazánkban a vegyipar fejlesztése a népgazdaság egyik súlyponti kérdése. Nyilvánvaló, hogy ez okból nélkülözhetetlen a külföldi tudományos-technológiai eredmények figyelemmel kísérése. A világon megjelenő kémiai-vegyipari folyóiratok száma mintegy 14 000-re tehető, s ebből a tömegből a magyar tudományos és szakkönyvtárak kémiai kooperációs köreinek együttműködő könyvtáraiba körülbelül 700 féle folyóirat jut el. Ez a beszerzési arány elszomorító következtetésekre adhatna okot, ha nem vennénk számításba azt is, hogy a hazai könyvtárakba kerülő 700 folyóirat annak az 1000 alapvető kémiai-vegyipari folyóiratnak a csoportjába tartozik, amelyben a világon publikált összes kémiai közleményeknek hozzávetőlegesen 75%-a megjelenik. Ilyen körülmények között, hazánk adottságait és lehetőségeit figyelembe véve, kiválóan kell minősítenünk a kémiai együttműködési körben részt vevő intézmények folyóiratbeszerzési politikáját és támogatásra érdemesnek azt az igyekezetüket, hogy mind az 1000 alapvető folyóiratot beszerezzék.

Másik, ellenkező előjelű példa: a társadalomtudományi területeken igen fontos szerepet játszó szakkönyvtermésből a világban publikált állam- és jogtudományi könyvtermés 48%-a, a pszichológiaiak pedig csak 37%-a jut el a hazai könyvtárakba. Ezeknek a tudományterületeknek hazai könyvtári bázisa sem mennyiségileg, sem minőségileg nem elégítő.

A követendő eljárásra, a jó válogatás biztos módszerére általános érvényű megoldás aligha dolgozható ki. Annyi azonban bizonyos, hogy *a könyvtáros akkor válogat jól, ha a társadalmi célkitűzésekből fakadó szükségleteknek igyekszik eleget tenni.*

A beszerzendő dokumentumok kiválasztása, bibliográfiai feltárása a szakirodalmi információs áradat elhárításának fontos, de inkább hagyományos eszköze. A további lehetőségeket a szakirodalmi tájékoztatás kínálja, ennek hivatása a szakirodalmi információk növekvő áradatából a szükséges információk kiszűrése és a címzettekhez való eljuttatása. Mint ahogyan a tézisekben leírtuk, a szakirodalmi tájékoztató munka az elmúlt 15 év alatt óriási fejlődésen ment át, szép eredményei vannak, de a konferenciánkat megelőző igényvizsgálatok alkalmával a szakemberek a kedvező vélemények mellett kifogásaiknak is hangot adtak: elmondták, hogy még mindig sok, amit kapnak, és nem is mindig azt, amire szükségük lenne. Általános panasz: a szolgáltatások nem eléggé differenciáltak, és főleg: lassúak.

Feladatok és tennivalók a könyvtárak társadalmi szerepének tudatosításában, az igények kielégítésében

Az imént ismertetett kérdéskörökben a továbbhaladás feltételeit, illetve tennivalóit összefoglalóan a következőkben látjuk:

- Mivel a könyvtárakban lecsapódó igények mögött nagy társadalmi életfolyamatok szükségletei és az emberi teljességre, önmegvalósításra törekvő egyéni érdekek kompenzációs szükségletei állnak, a könyvtárak munkájának eredményessége igen nagymértékben függ a társadalom különböző szerveivel, intézményeivel való együttműködéstől, együttműködéstől és igényeik felismerésétől, illetve kielégítésétől. A könyvtáraknak tehát szolgáltatásaikat az ellátandó területek igényeihez alkalmazkodva kell kielégíteniük, illetve a szolgáltatásokat a szakterületek követelményei alapján felül kell vizsgálniuk. A társadalmi kölcsönösség azonban azt is jelenti, hogy a társadalmi tevékenységi területeken, intézményekben is ki kell alakulnia annak a felismerésnek, hogy a könyvtárakra, szakirodalmi tájékoztatási intézményekre éppen saját céljaik elérése érdekében van szükség. Ezért tagjaikat, dolgozóikat *ösztönöznünk kell a könyvtárhasználatra*, és meg kell teremteniük a dokumentumhasználat megfelelő intézményi feltételeit is. A vezetőknek pedig mérlegelniük kellene azt is, hogy milyen módon tehetnék a szakirodalom rendszeres tanulmányozása tekintetében személyileg is érdekelte a szakembereket.
- A könyvtáraknak a társadalmi követelmények megismerésén kívül az egyéni olvasói igényeket is tanulmányozniuk kell. Ez alapfeladatuk, mert nekik mindig magával az élő, egyedi és mindenki mástól különböző emberrel kell számolniuk. Elébe kell menniük az igényeknek és egyáltalán: az olvasóval való munkát kell tevékenységük középpontjába állítani. A tevékenység megjavítását elméleti kutatómunkával is meg kell alapozni.
- *Sarkalatos feladat az emberek társadalmi méreteiben történő megtanítása az olvasás művészetére, illetve a szakirodalom magától értetődően rendszeres, munkaeszközként való használatára*, mégpedig az általános iskolánál kezdve az egyetemén át a különböző felnőttképzési, szakképzési formákban résztvevőkig. Ebből az „össznépi” olvasásra nevelő folyamatból természetesen a könyvtáraknak is jókora részt kell vállalniuk. Az Írószövetség által kezdeményezett Olvasó népért mozgalomnak is az a fő törekvése, hogy segítsen társadalmi bázist teremteni az olvasás ügyének.
- El kell érniük, hogy *a könyvtáraknak minél több olyan olvasójuk legyen, akik Veres Péter szavaival élve, a társadalom számára hasznos módon olvasnak*, akikben az olvasmányélmények társadalmi tetté válnak, és akiknek véleménye a társadalom kisebb-nagyobb köreiben, közösségeiben irányítóvá, ízlés- és magatartás-forma alakítóvá válik.
- Mindezen feladatok teljesítésének elősegítésére *korszerűsíteni kell a könyvtári szervezetet*, ésszerűsíteni a munkát, és ahol a célszerűség megkívánja, gépesíteni kell bizonyos munkaágakat, munkafolyamatokat.
- A továbbhaladás legfontosabb tényezői a könyvtárosok és a tájékoztatók, ezért velük kapcsolatban nagyon fontos kíváncságot, hogy képzésük tartalmilag fokozatosan feleljen meg a könyvtárak differenciáltságának, számuk az igényeknek, közéleti és anyagi megbecsülésük munkájuk társadalmi jelentőségének, valamint a felkészültségükkel, képzettségükkel szemben támasztott magas követelményeknek.
- Meg kell teremteni annak feltételeit, hogy *az általános iskolai oktatás mellett a könyvtári szolgálat legyen az a művelődési lehetőség, illetve eszköz, amelynek igénybevételét az állam mindenütt és ingyenesen, minden állampolgár számára garantálja*.
- Fokozatosan *meg kell szüntetni az ellátási, szolgáltatási rendszer fehér foltjait* — a szakirodalmi tájékoztatás országos rendszere és a szakirodalmi bázis vonatkozásában különösen a természettudományok és a társadalomtudományok terén, valamint a vidék szakirodalmi ellátása tekintetében. *Lényegesen meg kell javítani az ellátást az iskolákban, a munkásság mozgási körzeteiben és a tanyákon, külterületeken*.

Integráció és munkamegosztás

A könyvtári integrációról és munkamegosztásról szólva a tézisek leszögezik, hogy minél nagyobb a dokumentumtermés, annál inkább csak az egymással összefüggő, egymást kiegészítő intézmények integrált rendszere révén valósulhat meg a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási ellátás. Ennek az integrációnak a fejlesztése, ésszerűsítése érdekében néhány vonatkozásban a könyvtárak közötti munkamegosztás továbbfejlesztését javasoljuk.

Ezek a kérdések nem újak, hiszen a fejlődő szocialista könyvtárügy mindenkor a különböző típusú, feladatkörű és nagyságrendű könyvtárak együttműködésének elvére épült. Erről van szó lényegileg a szakkönyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények közötti kapcsolat esetében is. Világos, hogy nem az alá-, vagy fölérendeltségre, a rivalizálásra gondolunk, hanem arra, hogy a kérdéses társadalmi

tevékenység által megkívánt szakirodalmi tájékoztatósi funkció milyen szervezeti keretben valósítható meg a legjobban. A fejlődés azt igazolta, hogy az ipar és a mezőgazdasági szakterületein a szakirodalmi tájékoztatás *országos és ágazati szinten* a tájékoztatósi intézmények keretében valósul meg, s ezek részét képezik a könyvtárak. Üzemi és vállalati szinten most vannak formálódóban az információs szervek. A társadalomtudományok terén — a dokumentumbázissal való szoros kapcsolat miatt — a könyvtárból kifejlesztendő tájékoztatósi intézményt tartjuk optimális, de nem kizárólagos megoldásnak. Bármelyik forma valósul is meg, az *alapvető kérdés nem a szervezeti megoldás, hanem a rendeltetészerű működés*, amelynek feltétele viszont a könyvtári és a tájékoztatósi tevékenység összehangolása. Magasabb rendű együttműködést és munkamegosztást igényel a könyvtárak tájékoztatósi tevékenységének erőteljes fejlesztése is. Akkor, amikor valamennyi könyvtártípus aktív információs szolgáltató tevékenységének fontosságát hangsúlyozzuk, egyszerűen azt is aláhúzzuk, hogy egészségtelen és céljatavesztett az e téren elterített autarkia. Magától értetődő, hogy amikor például a közművelődési könyvtárak bekapcsolódását szorgalmazzuk a szakirodalmi ellátásba, ennek megoldását csak a szakkönyvtárakkal és tájékoztatósi intézményekkel való sokoldalú együttműködésben látjuk megvalósíthatónak. Ez a munkakapcsolat természetesen mindenkor kétoldali kötelezettségekkel jár. A szakkönyvtárak, tájékoztatósi intézmények részére azt jelenti, hogy számolniuk kell szolgáltatásaik közművelődési könyvtárak útján történő elterjesztésének lehetőségeivel is.

Világosan látjuk, hogy *a tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőköri együttműködése is továbbfejlesztésre szorul*. Ennek legfőbb oka, hogy a gyűjtőköri együttműködésben részt vevő kisebb intézeti, vállalati könyvtárak jellegükből kifolyólag nem vállalkozhatnak többre, mint arra, hogy elsősorban fenntartóik igényeit elégítsék ki. Az országos ellátáshoz tehát az e célból összegyűjtött anyaggal tudnak hozzájárulni. Ebből következik, hogy egy-egy szakterület szakirodalmi ellátásáért mindenekelőtt az illetékes országos szakkönyvtárat kell felelőssé tenni, az ő feladata gondoskodni az ellátásban mutatkozó fehér foltok megszüntetéséről, a központi szolgáltatások nyújtásáról. Az ehhez szükséges feltételeket az országos szakkönyvtárak számára meg kell teremteni.

A fejlődés mai és még inkább holnapi szakaszában parancsoló szükségletként merül fel a valamennyi vagy több szakterület által hasznosítható szolgáltatások központi előállítása, annak a feltételezésével, hogy ezek a helyi szolgáltatásoknak is alapul szolgálnak.

Alacsony határfokú, kezdetleges helyi kísérletezések helyett a konkrét igényeket magasabb színvonalon kielégítő intézményi, vállalati szolgáltatások rendszere hozható létre akkor, ha ezeket korszerű technikával előállított, széles dokumentumbázisra alapozott központi szolgáltatásokra épülnek. Feltételei: a nem racionális helyi erőfeszítések feladása, a központi szolgáltatások színvonalának lényeges emelése, a nagyüzemi előállítás lehetőségeinek kiaknázása, anyagi erőforrások koncentrációja az alapozó szolgáltatások lehetőleg nagyobb előállítására képes központi intézményekhez.

A hazai szolgáltatások kialakításakor a jövőben jobban figyelembe kell venni a *nemzetközi munkamegosztásban* rejlő, különösen a szocialista országokkal való együttműködés révén kínálkozó lehetőségeket is.

Az egységes könyvtári rendszer működése csak akkor lesz hatékony, ha a különböző szintű, típusú könyvtárak, szolgálati helyek a munkamegosztásban vállalt szerepkörüket ténylegesen be is töltik, és szolgáltatásaikkal fogaskerekeként kapcsolódnak egymáshoz.

Itt kell szóvá tenni a tézisekben alkalmazott néhány új terminológiát is.

Könyvtárügyi jogszabályaink mindeddig csak egységesen szóltak a közkönyvtárakról, nem tettek különbséget e könyvtárak nyilvánossága, hozzáférhetősége tekintetében. Valójában az a helyzet, hogy *a közkönyvtárak nyilvánossága eltérő mértékű*: vannak olyanok, amelyeket bárki használhat, és vannak, amelyek — leszámítva a könyvtárközi kölcsönzést — egy-egy népcsoport, illetve egy-egy vállalat, intézmény dolgozóinak rendelkezésére állnak.

Könyvtárpolitikánk süllyponti kérdésének kell tekintenünk a jövőben a nyilvános, bárki számára hozzáférhető könyvtári és szakirodalmi tájékoztatósi biztosítását.

Amikor a tézisek általános könyvtárakról és szakkönyvtárakról tesznek említést, voltaképpen egyszerűsített gyűjtőfogalmakat alkalmaznak, nem pedig minőségileg új funkcióról beszélnek. Nyilvánvaló, hogy amikor a gyűjtőkör általánosságát jelöljük meg fő rendező elvként, nem húzunk egyenlőségi jelet a megyei könyvtárak, az Akadémiai Könyvtár, vagy a tudományegyetemi könyvtárak közé. Amit ki akarunk fejezni az az, hogy a nagyobb közművelődési könyvtáraknak fokozatosán közelíteniük kell az általános, tudományos igényű tájékoztatósi lehetővé tevő nagykönyvtárakhoz. Világos, hogy a tudományos igényű tájékoztatósi fokozatai és szintjei

vannak, s ezek kifejezésre jutnak az említett könyvtárak feladatkörében és szolgáltatásaiban is. A területi általános, nyilvános könyvtárak vezető intézményeire — a megyei könyvtárakra — a megfelelő gyűjtési tevékenységen kívül nagy felelősséget ró az a szervező-közvetítő szerep is, amelyet végezniük kell annak érdekében, hogy az ország bármelyik településén élő állampolgár vagy bárhol tevékenykedő jogi személy a lehető leggyorsabban hozzájuthasson a számára szükségessé vált dokumentumokhoz, vagy tájékoztatási szolgáltatásokhoz. A szakkönyvtár gyűjtőfogalmán belül szintén magától értetődő a differenciálás. A terminológia a tudományok szakosodási tendenciáját hivatott kifejezni. A szakosodás a leghatározottabban a helyi intézményi, vállalati könyvtáraknál jut kifejezésre. Az országos vagy ágazati nagykönyvtáraknál e tendencia mellett — éppen nagyságrendjük folytán — érvényre jut a másik világtendencia is: a tudományok összefonódása, integrálódása.

A hazai könyvtárak két nagy fő csoportra — általános és szakkönyvtárakra — osztásával egyfelől a határozottabb profil-elhatárolás, másfelől a könyvtárak közötti merev határok megszüntetésére akartunk ösztönözni.

Végül azt kívánom megjegyezni, hogy a tézisekben felvázolt perspektíva a könyvtárak közötti kapcsolatok lényeges megélénkítését igényli. E kapcsolatok sok helyütt formális voltát sok irányú kezdeményezésnek kell felváltania. Az ilyen téren meglévő lehetőségek távolról sincsenek kiaknázva, az autarkia — amit szóban mindenki elítél — ismételten felüti a fejét.

Köszönet a könyvtárosoknak

Ahogy végigtekintek a széksorokon, területünk számos olyan munkására esik a pillantásom, aki már az első, 1952. évi konferenciánkon is részt vett, aki már az úttörés éveiben is elv- és pályatársunk volt. Nagy részben az ő kitartásuknak, áldozatvállalásuknak, a szakmai ismeretekben való folyamatos megújulásuknak köszönhető, hogy hazánkban a könyvtári szolgáltatás és a szakirodalmi tájékoztatás olyan eredményeket ért el, olyan szintre jutott el, amely méltán vívott ki magának szakmai elismerést határainkon túl is.

Az idősebb nemzedék mellett — sok tekintetben éppen az ő segítségével — az elmúlt majdnem két évtizedben felnövekedett a könyvtárosok és szakirodalmi tájékoztatók új generációja is. Tagjai karöltve a tapasztaltabb kollégákkal, velük a tennivalók megítélésében egységesen munkálkodnak a mai feladatok ellátásán és a holnapok előkészítésén. Ez a hivatástudaton és hivatásszereteten alapuló együttműködés is záloga annak, hogy a jövőben is leküzdjük a nehézségeket és a következő években is eredményesen munkálkodjunk a társadalom növekvő szükségleteinek kielégítése érdekében.

SIMON GYULA

A MAGYAR PEDAGÓGIAI TÁRSASÁG FÓTIKÁRA

AZ OLVASÓVÁ NEVELÉS A PEDAGÓGUS ÉS A KÖNYVTÁROS KÖZÖS FELADATA

A könyv, a könyvtár évszázadok óta a pedagógia egyik legbensőbb ügye. Az iskola a mi korunkban mond le arról a reménytelen feladatáról, hogy mindent megtanítson, s funkcióját egyre inkább a *művelődés alaposában* látja. A megértés, a tanulás, a közlés és alkotás képességére kíván majd nevelni, s ebben az oktatás és önképzés, képzés és önképzés, nevelés és önévelés közötti *munkamegosztás* útjait egyesíti. A tanulás életformává válik, mert azzá kell válnia; a könyv ebben változatlanul a legfőbb segítség és *legfontosabb munkaeszköz*. Az értelmes, hasznos, esztétikai, emocionális élményt nyújtó írásmű a pedagógiában egyre növekvő szükséglet.

A könyvtárügy és a nevelésügy társadalmunkban *azonos célokat szolgál*, de a feladatokat más-más oldalról, más szervezetben és módszerekkel közelíti meg. Úgy látjuk, hogy a könyv a művelődésnek nem vert legyvere, s a könyvtárosok nem utóvéd-harcosai egy elveszett had-

művelőnek. A könyv útja a humanizálódás történeti folyamatában *korunkban is felfelé ível*. Nincs, és nem is lehet olyan prognózis, amely a könyv emberformáló, személyiségfejlesztő, szakmai képzést segítő funkcióját tagadhatná. A könyv a per-

manens nevelés és a szabad idő fogalomkörének gyújtópontjain helyezkedik el, legfeljebb az történik a könyvvel is, ami a társadalmi-tudományos fejlődés számos jelenségével: a differenciálódást a kommunikációban munkamegosztásnak kell követnie, ebben az esetben viszont ugyanakkor valamilyen rendező, integráló elvnek kell hatnia. A pedagógia is így vélekedik: a kommunikáció modern eszközeiben nem verseny- vagy küzdőtársakat, hanem egymást kiegészítő, munkamegosztást igénylő nevelési tényezőket lát. *A könyv azonban kiemelt helyet foglal el*, integrálja a sokféle hatást. A nevelő erejét televízió-nézés, rádióhallgatás, vagy tárlatlátogatás stb. előfeltétele a könyvre alapozott képzés, az olvasóvá nevelés.

A vizuális eszközök és technikák látványos és nagyarányú előretörése idején s a vizualitást végtelenen hangoztató modern pedagógiai törekvésekben is a kép és szó — a leírt szó is — a külső és belső világ tartalmi-formai egységeként jelentkezik. Éppen ezért a pedagógia nem érthet egyet azzal, hogy csak hagyományos, vagy csak új kultúráról beszéljünk egyrészt, másrészt ha már ilyen elképzelhetetlen határvonalat meghúznak, a könyvet egyszerűen a hagyományos kultúra leltárába tegyék. Ismereteink 83 százalékát látás útján szerezzük. A hallott információknak csak 20 százaléka marad meg tartósan az emlékezetben, a látottak 30 százaléka, a hallottak és látottak 50 százaléka, és végül az olvasott, hallott és látott információk 70 százaléka!

Mindez azonban csak az emlékezet képességére szorítkozik, a nevelés ennél jobb, sokkal többet, fontosabb minőségeket is ismer. Két dolog tisztázásra és értékelésre vár pedagógiailag a tömegkommunikációban: a könyv, az élő előadás hatása, példája pedagógiai érték szempontjából hogyan viszonylik a gépi közvetítés képeihez, szövegeihez, effektusaihoz, másrészt, hogy *a gépi közvetítés pótolhatja-e a pedagógus és az író közvetlen jelenlétét*, mert az író személyesen van jelen a műben, a személyiség nevelésében. A pedagógiában ugyanis a személyes kapcsolatok a leglényesebbek.

Az iskolás korú fiatalság ismeretet bárhonnán átvesz, ha úgy tetszik: az utcáról is felszededget, sokszor függetlenül a forrás értékétől, de motivációt, befolyásoló beállítódást, világnézetet, erkölcsformáló információt csak attól fogad el, aki világnézetit, morális, szakmai, emberi szempontból értéket jelent számára. És ezzel az oktatás világából a nevelés világába léptünk!

A pedagógusok nemrég lezajlott kongresszusa a nevelés kérdésének szentelte a legnagyobb figyelmet. Érzékeltette, hogy a nevelés lényeges változások küszöbéhez ért. Szembenézett azokkal a problémákkal, amelyek az ifjúság nevelésében az utóbbi évtizedben a társadalmi, tudományos, technikai haladás következtében felmerültek és felmerülnek. De felfigyelt azokra a változásokra is, amelyek az utóbbi években az ifjúság magatartásában, életében egyre érzékelhetőbbé váltak. A prognózisok gyorsuló fejlődést helyeztek kilátásba, és egyre általánosabb véleménnyé válik, hogy az iskola *aligha válaszolhat a sokféle kérdésre, igényre csupán az eddig bevált szemlélettel és módszerekkel*.

Korunkban a nevelésügy fejlesztése, korszerűsítése a szocializmus felépítésének egyik alapkérdésévé vált — mondja a pártkongresszus. A pedagógusok, kutatók, tudósok, igazgatási szakértők véleményében a tudományos-technikai forradalom küszöbén s annak már érezhető hatására felmerült *a hagyományoktól bátran elszakadni tudó iskola* képe. A mi társadalmunk dinamikus és még inkább azzá válik a technikai-tudományos forradalomban. Ezért úgy látszik, hogy a jövő tartalmi, metodikai, szervezeti tekintetben egyaránt a mobilisabb, nyitabb, *dinamikusabb iskolastruktúra* felé mutat. Ennek megfelelően nyílt, dinamikus és emellett világnézetit és morális szempontból jóval integráltabb személyiségek kimunkálására kell majd törekedni...

Az új tantervi modellt a jól organizált alpműveltséget szeretné megcélolni a komplexitás módszerével, s úgy, hogy a tanterv állandó elemeit mellett mozgó, fakultatív lehetőségeket és változatokat is tartalmazza, de az ilyen tantervi tartalmi változások aligha oldhatók meg az iskolai könyvtár e feladatokhoz mért fejlesztése és funkciójának újraértelmezése nélkül. S vajon nem közös problémánk, hogy a nevelésügyi kongresszus erős hangsúlyt adott a pedagógiában a szocialista értelemben vett differenciálásnak és individualizálásnak? Minden gyerekben van tanulmánygyás, képesség az ismeretszerzésre, érdeklődés, kíváncsiság; motiváció — ahogy a pszichológia nevezi —, és van saját ritmusa, stílusa, amelyhez alkalmazkodni kell. Óriási erőforrás ez, amelyet csak a tartós kudarcélmény, a jelentésnélküliség, az egyhangúság, a félelem apaszthat el. Milyen egyszerű lehetőségei vannak könyvtárainknak a szocialista értelemben vett individualizálásra! *Montaigne* szavaival élve ugyanis „A könyvtár az a csodálatos hely, ahol az ember önmagát vendégül láthatja.”

Az V. nevelésügyi kongresszus ajánlásaiban ezt olvashatjuk: A társadalmi nevelés intézményes bázisának további kiszélesítése érdekében kívánatosnak tartja a

kongresszus, hogy a tudományos, kulturális és művészeti élet szervei és intézményei, kutatóintézetek, múzeumok, művészeti alkotóközösségek, színházak, mozik, művelődési otthonok, tudományos és szakkönyvtárak, a rádió és televízió, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat — követve az ezen a téren élenjáró néhány közművelődési intézmény példáját — tárják szélesre kapuikat az érdeklődő fiatalok előtt, neveljék kulturális igényeiket, mégpedig nem csupán alkalom szerint, hanem állandóan: jellegűkhöz mérten vállalva a velük való rendszeres foglalkozást, lehetővé téve, hogy a fiatalok önmagukkal, képességeikkel az adott irányban próbát tegyenek, hogy a megfelelő tehetségek idejekorán kibontakozhassanak; érvényesítsék tevékenységükben továbbra is azt az elvet, hogy a mi társadalmi viszonyaink között a kultúra nem áru.

Nagy örömmel olvastuk a III. országos könyvtárügyi konferencia referátumaiban, hogy a közművelődési könyvtárakat a hat-tizenéves korúaknak majdnem a fele veszi igénybe. Közös figyelmünk azonban most az ifjúság másik felére, talán az egykönyvűekre kell hogy irányuljon, már csak azért is, mert minden bizonnyal *a hátrányos helyzetű gyermekek* többsége ide tartozik. A tanulók szegényesebb kulturális környezete tehát nemcsak családi, hanem nevelésügyi és könyvtárügyi probléma is. A pedagógiának feladata, hogy ezekben a gyermekekben olyan érdeklődést keltsen, amelyet csak könyvtár elégíthet ki, és a könyvtárak feladata olyan pedagógiai, didaktikai gyakorlat kidolgozása, amely nemcsak kielégíti, hanem fokozza is a fiatalok érdeklődését.

Bizonyos, hogy a pedagógusok informálásának, képzésének és továbbképzésének a módját is fejleszteni kell. Ebben a könyvtárainkra fontos feladatok várnak. *Cumenius* már több mint 300 évvel ezelőtt ezt mondhatta: „Nem is lehet minden könyvet elolvasni: kivált a könyvek mostani özönében.” Mennyire igaz ez ma, amikor több mint háromezer pedagógiai könyv, tanulmány, cikk jelenik meg magyar nyelven évente. A pedagógus elfoglaltsága és terhelése pedig a követelményekkel arányosan nő. Azt hiszem, hogy az általánosan művelő, ma főleg a határtudományok területein jelentkező könyveknek ajánlásain túl iskolafokozatok és típusok speciális problémái szerint kellene csoportosítani — természetesen erősen szűrve — azoknak a tanulmányoknak a jegyzékét, amelyeket olvasni ajánlatos, s adjunk segítségül — ugyancsak iskolafokozatok és típusok szerint — minél több, bővebben annotált bibliográfiát is.

Nagyon fontos azonban, hogy ezt a problémakört felülvizsgáljuk, mert az a benyomásunk, hogy az Országos Pedagógiai Könyvtár nagyon figyelemre méltó és szakszerű tájékoztatást a pedagógusok nem használják ki kellőképpen.

Végül engedjék meg, hogy az V. nevelésügyi kongresszus vitáiból néhány közös gondunkat, feladatunkat, következtetésünket összegezzem. Az iskolák nem támaszkodnak kellőképpen az iskolai és a közművelődési könyvtárakra. Az ifjúságban ennek ellenére növekszik az érdeklődés a könyv, a könyvtár iránt. *Az iskolai könyvtárak feltételei elmaradnak a szocialista nevelés korszerű igényeitől*, erőteljesebb fejlesztésük teszi csak lehetővé az ifjúság érdeklődésének fokozását és nevelését. A könyvet olvasó és olvasni tudó fiatal a pedagógia gondjain enyhít, ezért az olvasóvá nevelés a könyvtáros és a pedagógus közös feladata! Az ifjúság könyvtári olvasmányválasztása nem mindig igényes, és ez az irodalmi nevelés fogyatékoságaira is utal. A szakképzés találta meg ez idő szerint a legkevesébe kapcsolatait a könyvtárral. *Az olvasás az önálló ismeretszerzés egyik legfontosabb eszköze, és a könyvtár a korszerű iskola egyik legfontosabb energiabázisa!* A jó oktatás egyre jobban épít a tanulók olvasmányaira. Mindez azonban csak akkor válhat praxissá, ha az oktatási szemlélet és módszerek jelentős változása következik be.

A szocializmus teljes felépítése azt kívánja az ifjúság nevelésével foglalkozó szervektől és intézményektől, valamennyi nevelési tényezőtől — a könyvtárártól is —, hogy az együttműködés és munkamegosztás konkrét programját, az összes nevelési tényezőt átfogó nevelési koncepciót munkálják ki. A nevelés csak így válhat valóban társadalmi üggyé és programmá. Senki sem nevelhet ugyanis pedagógiai ismeretek, az ifjúság testi és szellemi fejlődési törvényszerűségeinek ismerete nélkül! Az iskola, a pedagógusok tudják, hogy a nevelésért felelősök sorában az első helyen ők állnak, de csak úgy teljesíthetik feladatukat, ha a nevelésben szerepet játszó valamennyi tényező átérzi nevelői felelősségét minden gyermeknek a lehető legteljesebb kifej-
lődéséért.

A nevelés növekvő szerepének érvényesítése társadalmunk egész életében a jelenleginél magasabb fokú pedagógiai kulturáltságot és tudatosságot igényel. Ezért gondoskodni kell arról, hogy a neveléstudomány friss eredményei, közhasznú mondanivalói minél szélesebb rétegekhez, és a lehető legvonzóbb formában jussanak el. Nem nyugodhatunk bele, hogy az egyik legszebb és legfeljebb társadalmi tevékenység, a ifjúság felkészítése szocialista örökségének átvételére *rutinmunkába szin-*

telenedjék. Ezért továbbfejlesztésre vár a pedagógiai ismeretterjesztés egész rendszere és metodikája is. Javítani és szélesíteni kell a pedagógiai publikációs tevékenységet és annak társadalmi hatáskörét. Azt hiszem, nem véletlen, hogy rövid idő leforgása alatt a művelődésügynek olyan fontos eseményei zajlottak le, mint a népművelési konferencia, a nevelésügyi kongresszus és a könyvtárügyi konferencia. Ebben olyan törekvést és korszerű követelményt látunk, amely valamennyi kulturális intézményünk azonos funkciójára, célkitűzésére és egységére utal.

*Az iskola csupán egyik intézménye a közművelődésig kiterjedő képzési rendszernek, amelynek egységéről, intézményeinek fejlesztéséről s a valamennyi intézményt átfogó pedagógiai koncepciójáról gondoskodni kell. Együttműködésünk jó bizonyítéka volt a nevelésügyi kongresszuson részt vett számos népművelő és könyvtáros aktivitása, és bizonyítéka az is, hogy sok pedagógus van jelen — miként én is — az önök konferenciáján. A pedagógia most következő megújulásának korszá-
kában egymásra vagyunk utalva. Közös feladatunk és felelősségünk az ifjúság és egész népünk nevelése! Érdekeink és útjaink tehát egy irányba visznek.*

BENEDEK JENŐ

AZ ORSZÁGOS MŰSZAKI KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT KÖNYVTÁRI IGAZGATÓJA

A KÖNYVTÁRÜGY, A SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÁS ÉS A SZAKMAI TÁJÉKOZTATÁSÜGY SZOROS EGYSÉGET KÉPEZ

Intézményünk — az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ — illetékes munkatársai majdnem a részletekbe menően egyetértően a III. országos könyvtárügyi konferencia, a szekcióülések referátumaival, illetőleg a tézisek végső megfogalmazásával, a könyvtárügyi és a szakirodalmi tájékoztatás magyarországi helyzetének felmérésével és elemzésével.

A tézisek sokszor és sok vonatkozásban hangsúlyozták a könyvtárügyi és a szakirodalmi tájékoztatás egységét, együttműködését, egymás mellé rendelését. Ezzel és eddig egyet is kell érteni, és az, hogy a tézisek oly meggyőzően nagy részt szentelnek a könyvtárügyi és a szakirodalmi tájékoztatás kölcsönhatásainak, minden bizonyítást igazolja, hogy a tézisek összeállítói e kérdés vizsgálatát nemcsak a múlt és a jelen, de a jövő szempontjából is fontosnak tartják.

Gazdasági fejlődésünk folyamán a szakmai informáltság a termelés, a fejlesztés és tervezés szintjein valóban egyre fontosabb lesz. Az új gazdaságirányítást előkészítő időkben ez még csak prognózis jellegű megállapítás volt, ma már azonban ténykérdéssé vált. Ezért igen fontos egyformán látni abban a kérdésben, hogy az *informáltság megszerzésének* melyek a legcélravezetőbb szervezeti formái.

A könyvtárügyi és a szakirodalmi tájékoztatás kérdésénél maradva e problémakörből két kérdést szeretnék kiemelni: a szemléleti egység fontosságát és az együttműködés néhány problémáját.

A népgazdaság információs rendszerében könyvtárosok, szakkönyvtárosok, dokumentalisták, fordítók, gépesítési szakemberek, reprográfusok, piackutatók, tájékoztatási mérnökök, audiovizuális szakemberek dolgoznak. Tevékenységük, munkakörük, szakterületük — a gyermekkönyvtárosoktól a műszaki-gazdasági információs rendszertervezőkig — általában igen eltérő. Ezt az erős differenciáltságot realitásnak kell elfogadnunk.

Minden különbözőség ellenére mégis annak a szemléletnek kell érvényesülnie, amely felismeri, hogy a *könyvtárügyi, a szakirodalmi tájékoztatás és a szakmai tájékoztatásügy szoros egységet képez*: mindegyik a saját szakterületén vagy a művelődéspolitikai tudományos, oktatási, nevelési, művelődési célkitűzéseire, vagy a népgazdaság irányítási, kutatási, termelési, értékesítési feladataihoz nyújt sajátosan könyvtári, szakirodalmi tájékoztatást és segítséget, információs támogatást.

A különböző szakterületek, azoknak eltérő problémái miatt a szemléleti egység mellett igen nagy hangsúly esik az *együttműködésre*. A tézisek erőteljesen és helyesen

hangsúlyozzák, hogy „magasabb szintre kell emelni az intézmények, valamint a hálózatok közötti munkamegosztást és együttműködést”. A szekcióülések referátumaiból kiderült, hogy milyen eltérő helyzetben, milyen sajátos problémák között dolgoznak a közművelődési, iskolai, egyetemi és egyéb könyvtárak, de az ipari tárcák szakkönyvtárai és tájékoztatói egységei is. Nehezíti a helyzetet az is, hogy az ipari tárcák könyvtárügye is tárcánként, ágazatonként eltérő.

Ilyen helyzetben a magasabb szintű munkamegosztásnak és együttműködésnek előfeltétele, hogy az egyes intézmények, hálózatok, illetve a *hálózatokon belül a tagkönyvtárak arányosan és tervszerűen fejlődjenek*. Integrált kiadatokon alapuló rendszer csak akkor valósulhat meg, ha minden központi és helyi könyvtár, minden szakirodalmi tájékoztatóval foglalkozó intézmény saját szakterületén olvasói és felhasználói részére jól szervezett és korszerű kölcsönzési, olvasószolgálati, információvisszakeresési rendszert valósít meg, színvonalas és szakszerű bibliográfiai és dokumentációs kiadványokat, szolgáltatásokat stb. ad ki. Ha ennek megvalósítását a könyvtárak és információs szervek nem vállalják, ha a megvalósításhoz szükséges gazdasági, szakmai feltételeket a felelős fenntartó intézetek, irányító szervek nem biztosítják, úgy további egyenetlenségekkel kell számolnunk.

Nem hallgathatjuk el azokat a problémákat sem, amelyek a műszaki-gazdasági tájékoztatás területén működő önfenntartó tájékoztató intézmények és a költségvetésből finanszírozott könyvtárak között fennállnak. Az előbbieket az információs szolgáltatásokból „élnék”, tevékenységük irányát olyan szabályozók határozzák meg, mint a piaca orientáltság; a kutatáshoz, termeléshez, kereskedelemhez szükséges információk értékesítése stb. A műszaki-gazdasági szakirodalmi tájékoztatás területén a jövőben egyre magasabb lesz a térítéses információs szolgáltatások aránya. Az OMKDK maga is — költségvetésének háromnegyed részében — önfenntartó intézmény, s ezért arra kényszerül, hogy szakirodalmi tájékoztatói kiadványait, szolgáltatásait térítésért bocsássa a felhasználók rendelkezésére. Ez a tény kétségtelenül befolyásolja a tézisekben említett „helyi és központi szolgáltatások” közötti integrációs folyamatot, mert bizonyos szolgáltatásokat csak akkor lehet közreadni, ha azok szükségességük mellett gazdaságosak is.

Ugyanakkor az OMKDK, mint országos jellegű tudományos szakkönyvtár, változatlanul tovább fejleszti állományát, mindenki számára nyilvánosan és ingyenesen hozzáférhetővé teszi könyvtári szolgáltatásait, sőt dokumentációs kiadványait, figyelő szolgálati bázisát, szakirodalmi kutatásait, a fordítások hatalmas gyűjteményét stb. is, hogy eleget tegyen a magyar könyvtárügyből, a műszaki tájékoztatásból reá háruló feladatoknak. Az OMKDK könyvtári tevékenységének legfontosabb mutatói összehasonlítható lehetőséget adnak az országos tudományos szakkönyvtárak hasonló tevékenységéhez, és ebből az összehasonlításból az derül ki, hogy állományát illetően csak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár előzi meg, de mind az állománygyarapításra fordított összeg tekintetében, mind az olvasó- és állományforgalmat és a könyvtárközi kölcsönzést, a reprográfiai szolgáltatásokat illetően az Országos Műszaki Könyvtár a tíz legnagyobb könyvtár között is az elsők között van.

Ezt is csak azért említjük meg ehelyütt, hogy jobban kidomborítsuk: az OMKDK mint az *egyik legnagyobb országos jellegű tudományos szakkönyvtár* és mint a *műszaki-termelési könyvtári hálózat jelenlegi szakmai koordináló könyvtára* egyetért a téziseknek a szakkönyvtárakra vonatkozó előterjesztésével. Azért is, mert az OMKDK nem kivétel a szakkönyvtárakat érintő problémák alól. Raktári férőhely hiánya sok más könyvtáráéhoz hasonlóan katasztrofális, a devizás könyvek és folyóiratok, speciális dokumentumok folyamatos áremelkedése talán még jobban érinti, mint a többi nagy könyvtárakat, hiszen az egyik legnagyobb ilyen jellegű állománnyal rendelkezik, s ennek folyamatos bővítése nélkül korszerű műszaki könyvtár és tájékoztató nem képzelhető el.

A káderhelyzet is gondot okoz az OMKDK-nak. Ismeretes, hogy az OMKDK a szakirodalmi tájékoztatásban és a műszaki-mezőgazdasági területen képzési feladatokat is ellát. Tudatosan törekszünk arra, hogy saját dolgozóit is képezzük. A hálózat viszont a szakmailag jól képzett, és az OMKDK katalógus- és szolgáltatási rendszerét jól ismerő *könyvtárosait magasabb bérekért elszívja*. Másrészt a könyvtárosok vonatkozásában bizonyos bérfeszültséget okoz, ha jól képzett, nyelveket ismerő mérnököket alkalmazunk magasabb fizetésért a tájékoztatásban. Ezért fontosnak tartjuk a bér- és káderkérdések megoldását is.

Visszatérve még egyszer a képzés, továbbképzés problémájához: a referátum pozitív vonása, hogy „a könyvtárosok, bibliográfusok és tájékoztatói szakemberek” pályájának, képzésének problémáit egységben szemléli. Ugyanakkor világosan kell látni, hogy a javaslat csak a tájékoztatói szakemberek egyetlen típusának — a dokumentalistáknak, a szakirodalmi források elemzőinek, feldolgozóinak — képzési

problémáival foglalkozik. Nem érinti az anyag az audiovizuális információs szakemberek, a piaci tájékoztatók, a komplex tájékoztatási mérnökök, közgazdászok stb. képzési kérdéseit. E szakember-típusok oktatására — beleértve az irodalomelemző mérnököket is — az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság egyik munkaanyaga tesz javaslatot.

A fentiek, valamint a *könyvtári és tájékoztatási szakemberképzés egységének* biztosítása érdekében célszerű lenne, ha egyfelől a szekciós anyagában jelzett oktatási kérdéseket koordináló szervek (ELTE, OKDT, KMK), másfelől pedig az információügy egyes ágaiban a koordinálással megbízott OMKDK között az oktatás és képzés területén is koordinációs kapcsolatok jönnének létre, illetve a meglévők tovább bővülnek.

Ésszerű együttműködés szükséges a központi könyvtári szolgáltatások gépesítésének területén is, elsősorban természetesen a *nemzeti bibliográfia* előállításában. Ezért fontosnak tartjuk a központi géppark, illetve a reprográfiai, hírközlési stb. hálózat kiépítését. Mindezek ellenére számolni kell azzal is, hogy a népgazdaság információs rendszerének keretében létrejönnek egyéb gépi információs központok, műszaki-gazdasági, statisztikai adatbankok stb., és igyekezni kell e rendszereket egymással összhangba hozni, illetve ezeknek egymással való kapcsolatát biztosítani.

A bevezetésben már említettem, most erre visszatérek: a könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás a tájékoztatásügy *egymás mellé* és nem egymás alá rendelt része — hangoztatja többször is a konferencia anyaga. Éppen ezért elvileg nem lehet egyetérteni a tézisekkel is ellentmondó — a tézisek IV. fejezetében megfogalmazott — megállapítással, mely szerint „a szakirodalmi tájékoztatási tevékenység ellátása általában a szakkönyvtárak útján legyen biztosítva”. Hazánkban a műszaki-gazdasági tájékoztatás szervezésében azt tapasztaltuk, hogy az önálló tájékoztatási irodák, dokumentációs részlegek stb. éppúgy megtalálhatók, mint a szakirodalmi tájékoztatást végző könyvtárak.

Ha a tézisek helyesen állapítják meg, hogy „A népgazdaság fejlődésében a törvényerejűrendelet (tudniillik a könyvtárügyi jogszabály) megszületése óta bekövetkezett változások folytán egyes területeken a szakirodalmi információs szolgáltatás nem ennek az elvnek megfelelően épült ki” — akkor a gyakorlat most sem fogja azt igazolni, hogy „A szakirodalmi tájékoztatási tevékenység ellátása általában a szakkönyvtárak útján legyen biztosítva”.

Igaz, az idézet még azt is mondja: „Ahol erre lehetőség van”, de mi úgy gondoljuk, hogy a lehetőségek objektív megállapítása az esetek döntő többségében szubjektív értékítéletnek van alávetve, és ezért inkább itt ésszerűbb volna más megfogalmazást alkalmazni, illetve a realitásokat jobban figyelembe venni. Az Építési Tájékoztatási Központ — úgy hírlük — új, szép nyilvános könyvtárral fogja szakterületének jobb tájékoztatását szolgálni. De ugyancsak jól elláthatja a KGMTTI (Kohó és Gépipari Minisztérium Műszaki Tudomány Tájékoztató Intézet), vagy a NIMDOK (Nehézipari Műszaki Dokumentációs és Fordító Iroda) is a maga feladatait, ha történetesen nem ezt az utat választja.

De a könyvtári tevékenység normái még korántsem jelentik azt, hogy azok egyben kielégítik a szakirodalmi tájékoztatás sokrétűbb követelményeit is. Az Országos Műszaki Könyvtár maga is nem egy esetben a könyvtári szabályok egyikének-másikának (címleírás, leltárbevétel stb.) mellőzésével szolgáltat információanyagot a dokumentációs tevékenység számára.

Es még egy gondolat ezzel kapcsolatban: Nem ismét valamiféle rangsorolásról, egymás alá- vagy fölérendeléséről van szó? Nem arról van szó, hogy a szakirodalmi tájékoztatás csak a műszaki könyvtárügyön keresztül lehetséges?

Ezt az utat egyszer már megjártuk; mindannyian tudjuk, nem sok eredménnyel. *Kondor elvtársnő* vitaindító előadásában ennek a kérdésnek a megfogalmazása lényegesen korszerűbb, helyesebb, mint a tézisekben — és ezt a megfogalmazást minden további nélkül el is lehet fogadni!

A fentiekből következik: a szakfelügyeletet illetően egyetértünk a szekciós referátumainak 80. oldalán található megállapításokkal, miszerint „a gazdaságirányítás új rendszerében az ágazati miniszterek felelősek az ágazatok fejlesztéséért — s az erre szolgáló, népgazdasági érdekek összhangban levő gazdaságpolitika kialakításáért, érvényesítéséért... és ugyanezt az elvet kell alkalmazni a gazdaságpolitikától elválaszthatatlan tájékoztatási politikában is.” A népgazdaság átfogó információs rendszeréért, működéséért, fejlesztéséért, a tájékoztatáspolitikát egészéért viszont az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság felelős. Így kívánatos a műszaki könyvtárak szakmai felügyeletét ellátó Művelődésügyi Minisztériumnak operatív együttműködést kialakítania az OMFB-vel, az ipari tárcák minisztériumaival, a magyar könyvtárügy és a hazai szakirodalmi tájékoztatás továbbfejlesztése érdekében.

A TANÁCSOK A KÖNYVTÁR SEGÍTSÉGÉVEL BIZTOSÍTHATJÁK MINDENKI SZÁMÁRA A FOLYAMATOS MŰVELŐDÉS LEHETŐSÉGEIT

A szocialista társadalom építése művelt, sokoldalúan képzett embereket kíván. Ezt segítik elő a különböző könyvtárak is, amelyek a *népművelés leghatékonyabb intézményei*, s amelyek — úgy vélem — a felszabadulásunk óta eltelt 25 év alatt minden nehézség ellenére is a legtöbbet tették a kiművelt emberfők sokaságának kialakítása érdekében. Hozzászólásomban a tanácsi könyvtárak helyzetéről szeretnék néhány gondolatot elmondani. Ennek magyarázatát az adja, hogy ahhoz a 913 könyvtárhoz tartozom, akik 1950 és 1969 között végezték el az egyetem könyvtárszakát, de ezen belül ahhoz a 303-hoz, aki jelenleg nem ilyen munkakörben dolgozik.

Amikor munkába léptem, igen elszomorodva tapasztaltam, milyen rossz körülmények között fejtik ki tevékenységüket a kisvárosi könyvtárak; korántsem olyan épületekben és olyan feltételek között működnek, ahogyan azt tanáraink nekünk az egyetemen tanították. Ellentmondást láttam a tanultak és a valóság között.

Egyetérték azzal a megállapítással, hogy a magyar könyvtárügy a felszabadulás után — s ezen belül is a II. könyvtárügyi konferencia óta — jelentős utat tett meg. de eredményeink elismerése mellett látnunk kell, hogy még ma is szép számmal vannak nehézségeink, pedig a lakosság műveltségi színvonalának emelése érdekében nagyobb előrelépésre lenne szükség.

Az egyik ilyen nehéz probléma a konferencia tézisei szerint is az, hogy ma még nagyon sok helyen nincs megfelelő könyvtárépület, s a tanácsi könyvtárak — főleg a kisvárosiak, községiak, de helyenként a megyeiek is — igen rossz feltételek között végzik fontos művelődéspolitikai tevékenységüket. Teljes mértékben tisztában vagyok azzal, hogy a népgazdaság teherbíró-képessége véges, mégis az a véleményem, hogy jó, eredményes és hatékony könyvtári munkát csak korszerű épületben, korszerű feltételek mellett, szakképzett könyvtárosok segítségével lehet végezni.

Ismerem a tanácsok pénzügyi lehetőségeit, mégis azt kell mondanom: *minden tanácsi testület egyik alapvető feladata, hogy az iskolák mellett létrehozzák az iskolán kívüli művelődés legfontosabb bázisintézményét, a könyvtárt, mert ennek segítségével biztosíthatják a folyamatos művelődés lehetőségeit és feltételeit mindenki számára.* Most a gazdasági lehetőségeket és az üzemek, szövetkezetek teherbíró képességét is figyelembe véve meg kellene vizsgálni azt, milyen módon lehetne meggyorsítani az új, korszerű könyvtárak építését! Úgy vélem, ez is a közművelődés, a könyvtárügy társadalmi ügyévé válását jelentené, és a közös összefogás lehetőségeit az építésnél eredményesen hasznosítani lehetne.

Meglátásom szerint ugyanilyen összefogás lenne szükséges a könyvvállomány gyarapításában, figyelembe véve a tézisek adatait is, amelyek világosan tükrözik az állománygyarapítás nehézségeit, részben a növekvő könyvtárak, részben pedig a kiadványok egyre nagyobb száma miatt. A városi, de az iskolai és községi könyvtárakban is *az eddiginek legalább kétszeresére kellene emelni a könyvbiztosítási keretet*, hogy az olvasók igényeit jobban ki tudjuk elégíteni.

A könyvbiztosításban, illetve a könyvvállomány gyarapítására irányuló anyagi összefogásban az ipari üzemektől származó támogatás mellett határozottabban kellene támaszkodni a ma már többségükben jómódú, gazdag szövetkezetek, termelőszövetkezetek segítségére is, felhívni figyelmüket a könyv által szerzett ismeretek jelentőségére.

Hadd mondjam el azt is: messzemenően egyetérték az V. nevelésügyi kongresszus azon megállapításával, miszerint *ne épüljön új iskola könyvtár nélkül, mert vallom azt, hogy nem lehet elég korán kezdeni az olvasásra nevelést!* Jelenlegi általános és középiskolai könyvtárhálózatunk igen szegényes. Nagyon rossz feltételek között működik, ezért ezen a helyzeten a következő időszakban feltétlenül változtatni kell, ha biztosítani akarjuk a társadalom egésze érdekében a jövőre felkészülő ifjúság olvasás-igényének kielégítését, képzését, művelődését. Csak ha jobb tárgyi

feltételeket, vonzóbb környezetet és választékos könyvvállományt tudunk nyújtani a fiatalabb és idősebb olvasóknak, akkor remélhetjük, hogy a következő másfél évtizedben a lakosság egyharmada könyvtári olvasóvá válik.

A tárgyi feltételek megteremtésén felül igen fontos feladatnak tartom a könyvtárak szakember-ellátását. Kevés a jól képzett könyvtáros. A tanácsi könyvtárakban nincs elegendő számú technikai személyzet, amely megkönnyítené az amúgy is kevés szakember munkáját. Ezekben a helyeken nagyarányú a könyvtárosok cserélődése is, főleg a férfiak, fiatalok körében, akik sok esetben anyagi okokból helyezkednek el más pályán. A kereseti lehetőségek, az élet- és munkakörülmények nem gyakorolnak vonzerőt a fiatalokra, és igaz az a megállapítás is, hogy *a szakma társadalmi elismertsége igen alacsony fokú.*

Egyetértek a konferencia téziseiben leírtakkal: a tanítóképző intézetekben folyó könyvtárosképzés nem elégíti ki a könyvtárakat. A könyvtár- és népművelési szak összekapcsolása miatt úgy látjuk, hogy kiszorult az anyagból a könyvtárosok számára szükséges dokumentumismeret, s a gyakorlati tapasztalat azt bizonyítja, hogy az általános népművelési ismeretekből többet kapnak a képzés idején, mint a könyvtár-tudományi ismeretekből, illetve a könyvtári gyakorlatból. Ritkán találkozunk olyan fiatalokkal, akik a tanítóképző intézetekből jó felkészültséggel jönnek ki. Sokan közülük nem is szeretik a könyvtári munkát, s a lehetőségek szerint inkább művelődési központokban, művelődési otthonokban helyezkednek el.

Végezetül a járási könyvtárak helyzetéről szeretnék szólni. Ismeretes, hogy új tanácstörvény készül, amely megszünteti a járási tanácsokat. Ez a készülő törvény sok bizonytalanságot, sok problémát vet fel a járásoknál. A munka zavartalan vitele érdekében helyes lenne, ha mielőbb döntés születne a megszűnő járás kezelésében és felügyelete alatt működő könyvtár sorsáról. Bár a járási székhelyek — amennyiben nem városok — minden bizonnyal nagyközségi rangra emelkednek a következőkben, de még mindig kérdéses, hogyan fogják biztosítani a jelenlegi járási könyvtárak üzemelését, működését, illetve felügyeletét a községi szakigazgatási szerveken belül. A megoldás módját előre meg kell tervezni, nem lehet várni tavaszig.

Végezetül engedjék meg, hogy elmondjam, úgy vélem: ez a konferencia is bizonyítja a könyvtárak, a könyvtártudomány és a tájékoztatás fontosságát, szükségességét, s erősíti azt a kapcsolatot, amely hazánk könyvtárai és könyvtárosaival között megvan, de amely lehetne még szorosabb. A konferencia nem kis mértékben hozzájárul a következő évtized könyvtárügyi feladatainak meghatározásához és végrehajtásához, valamint a könyvtárosok szakmai és társadalmi elismeréséhez.

DARVAS JÓZSEF

AZ ÍRÓSZÖVETSÉG ELNÖKE

JOBB ELLÁTÁSI FELTÉTELEKET KELL TEREMTENI A KÖNYVTÁRI MUNKÁNAK!

1955-ben, a második könyvtárügyi konferencián más minőségben ültem az elnöki asztalnál. Engedjék meg, hogy most, mint író és az Írószövetség elnöke köszöntsem önöket nagyon meleg szeretettel, mert mi írók és könyvtárosok nagyon erős szövetségesek vagyunk.

Meglehetősen gondal próbáltam végigolvasni a konferencia előkészítő anyagait, és ellentétben azzal, hogy annak idején a népművelési konferencia előkészítésével és anyagaival szemben elégedetlenségemet fejeztem ki, most azt kell mondanom, hogy ezeket az anyagokat és magukat a *teziseket is nagyon jóknak tartom.*

Egyetértek azzal is, amit itt az anyagok és a referátum az elmúlt tíz-tizenöt esztendő fejlődéséről mondanak. Valóban hatalmas a fejlődés, igen nagyok az eredmények, de azt hiszem, az elvégzett dolgokra nem kell túlságosan sok szó. Inkább arról érdemes beszélni, ami előttünk van. A hangsúlyt erre tennem. Tényleg impónálóak a számok, a fejlődés adatai, de számomra az volt a legizgalmasabb — szomorúan izgalmas —, hogy ha az utolsó évek tendenciáit nézem, akkor majdnem minden mutatóban, vagy legalábbis a legfontosabb mutatókban stagnálást, sőt helyenként *visszaesést látok.* Azt hiszem, ha ezen a konferencián a jövő felé tekintünk, első-sorban azt kell vizsgálni, hogy mit kell tenni.

Amikor ide készültem, gondolkoztam, mit is, mi szépet mondjak a könyvtárosoknak, mert sok szépet tudok mondani. De bár nem a hivatásomhoz tartozik, mégis elsősorban annak szeretnék hangot adni, hogy mind itt a vitában, mind a végső dokumentumban *nagyobb hangsúlyt* kellene adni az anyagi, személyi feltételeknek, általában a munkafeltételeknek. Nem azt akarom mondani, hogy valamennyi könyvtáros csodálatos munkát végez, hogy mindenki a hivatása magaslatán áll. Nyilvánvaló, hogy a tartalmi, sőt még a szervezeti kérdésekben is sokminden tennivaló van, tehát sohasem szükséges a buzdítás a jobb munkára. De ebben az esetben mégis mindenekelőtt azt hangsúlyoznám, hogy *jobb feltételeket, jobb anyagi, jobb morális, jobb épületbeli, jobb ellátási feltételeket kell teremteni a könyvtári munkának, és a tartalmi kérdések — egyébként hallatlanul fontos — követelményeit ezek alapján lehet csak komolyan venni távlati szempontból is.*

Az Írószövetség két éve elindította az *Olvasó népért* mozgalmat, amelyet nagyon komoly mozgalomnak tartunk. (Innen is szeretném megköszönni a könyvtárak támogatását, amit eddig nyújtottak a mozgalomnak. Ez a legtöbb támogatást a könyvtárosoktól kapta.) De már a második vagy a harmadik napon arra a kérdésre bukkantunk, hogy a könyvtárak részéről — legalábbis a legtöbb könyvtártól és a könyvtárosok javarésztől — mindenfajta morális segítséget megkapunk, viszont e könyvtárak olyan hallatlan nehézségek között dolgoznak és küszködnek, hogy ha az *Olvasó népért* mozgalom eredményt akar elérni, akkor kicsit az élére kell állnia azoknak a követeléseknek, követelményeknek, amelyek megteremtik a feltételeket ahhoz, hogy tényleg szolgálni tudják a célt: népünk olvasó néppé válását.

Nem szeretném ennek a konferenciának a tanácskozását elvinni az anyagi problémák megvitatására, semmiképpen nem lenne jó, ha itt csak ezekről lenne szó. Éppen ezért ne értsék félre ezt a fajta hangütést, de hallatlanul fontosnak érzem, hogy *ne legyen ennyire szerény a konferencia* és a dokumentum ezeknek a problémáknak a felvetésében. Megértem a minisztériumot, a könyvtárosokat, ha egy ilyenfajta dokumentum elkészítésekor bizonyos fajta szerénység van bennük, hogy ne süthessék rájuk az anyagiasság bélyegét, de nekem, akit ilyenekkel nem vádolhatnak, talán jogom, hogy hangsúlyozzam ezt a szempontot.

A X. pártkongresszus előtt a sajtóban nagyon komoly vita bontakozott ki a szocialista tömegkultúra problémáiról, és ez a problematika magában a X. kongresszus referátumaiban, vitájában is fontos hangsúlyt kapott. Sokan vagyunk, akik azt hangsúlyozzuk, hogy *ma egész kulturális fejlődésünknek alfája és omegája a szocialista tömegkultúra fejlődése.* Néhányszor megszüdtek azért, hogy úgy fogalmazzam — talán túlzóan — hogy az utóbbi időben mélyülő és szélesedő szakadék van a csupán egy szűk réteg számára szolgáló ezoterikus irodalom, kultúra és a tömegkultúra között, ez utóbbinak a kárára. Ezen változtatni mindenekelőtt úgy lehet, hogy a szocialista tömegkultúrát — az eddiginél sokkal komolyabban — társadalmi ügynek tartjuk.

Az irodalmat és az írók egy részét gyakran szokták vádolni azzal — nem is alaptalanul —, hogy a világ, amelyet ábrázolnak, túlságosan is szűk. *Illyés Gyula* többször írt arról, hogy irodalmunkban — főleg a fiatal írók munkásságában — az alapvető osztályok, a munkásság és a parasztság élete szinte nincs is már jelen. Nem valamiféle tematikus sematizmusra gondolok, hanem arra, hogy az irodalom sokkal inkább tükrözze azt az élő, mozgó világot, amelyben vagyunk, és amiért vagyunk.

Jogos tehát a bírálat, de szerintem ahhoz, hogy ezen változtatni tudjunk, többek között *a tömegek érdeklődésének, izlés-színvonalának az emelése* is szükséges, és ebben a munkában, ha valakik és valamilyen intézmények segíteni tudnak, akkor — azt hiszem — elsősorban a könyvtárosok és a könyvtárak azok.

Én álvitának tartom azt, ami időnként folyik arról, hogy a televízió, a rádió — egyáltalán a tömegkommunikációs eszközök — kárára vannak-e az emberiségnek vagy sem. Még írók között is akadnak, akik veszedelemnek tartják őket. Nem tartozom ezek közé, s az a gyanúm, hogy annak idején, a könyvnyomtatás megjelenésekor az akkori írók között is voltak olyanok, akik a hagyományos, szóbeli kultúra tragédiájának tartották a nyomtatásban megjelent kultúrát. Anélkül azonban, hogy vallanám ezt a fajta feloldhatatlan ellentétet, azok közé tartozom, akik azt vallják — ilyenfajta felszólalások itt is voltak és ezekkel teljesen egyetértek —, hogy az az információtömeg, az a — hogy úgy mondjam — felületesen, gépi módon az emberekre rázúdított információs tömeg, amelyet rádió, televízió, a tömegkommunikációs eszközök útján kap az ember, tulajdonképpen a könyv által válik értelmes emberi és szocialista tartalommal megtöltött integráló erővé. A kettő kiegészítheti egymást, de *a könyv szervezi elsősorban az ismereteket, az információt, a lélektani hatásokat* olyanná, ami az embert az önmegvalósítás útjára viszi, ahogy a szót újabban használjuk. Ezért érzem én hallatlanul fontosnak, egyre növekvő

jelentőségének mindazt, amit a könyvtárak a szocialista kultúra fejlesztésében tehetnek.

Legutóbb, a mostani parlamenti ülészakot előkészítő kulturális bizottsági ülésen vitattuk meg a kultúrára szánt összegeket. Lehet arról vitatkozni, elég-e az, amit a kormányzat a költségvetésben a kultúrára ad, vagy nem ad. Szerintem még általában is kevés az, amit adni tud, vagy amit ad. 15—20 esztendővel ezelőtt — inkább hússzal, mint tizenöttel — valahogy úgy gondolkoztunk, hogy egy megírt regény, egy eljátszott színdarab, egy kikölcsonzótt könyv holnapután már valahol jelentkezik a termelésben, a termelés emelésében — és ez nem volt igaz —, most viszont úgy érzem, hogy az utóbbi időben kicsit az ellenkező végletbe estünk: Azt sem adjuk meg a kultúrának, amit kellene, holott a *kulturális befektetés egyáltalán nem valamiféle haszontalan befektetés*, mert feltétlenül visszatérül. Ha úgy tetszik: még valahol a termelésben is, de mindenekelőtt abban térül meg, amiért a szocializmust építjük: az integrált, új szellemű ember megteremtésében! Ehhez a könyvtárak, a könyvtárosok tudják a legtöbbet adni.

Mindig is azt vallottam, és ma is azt vallom, hogy az egész népművelési munka legszilárdabb bázisa a könyvtár. Nem tudom lebecsülni, és nem is akarom lebecsülni a népművelési munka egyéb területeit. A népművelés komplex folyamat, de ezen belül a legfőbb szervező erő, a szervező bázis elsősorban a könyvtár tud lenni! Elnézést kérek, hogy még mindig a „népművelés” szót emlegetem, és nem „közművelődést” mondok, ahogyan ez mostanában divatos, de azt vallom, hogy nem az elnevezésen kell elsősorban változtatni, hanem a lényegen! Egyébként én is át fogok térni erre a szóra! A „közművelődés” szót fogom használni abban a reményben, hogy a szó, az elnevezés változása mögé olyanfajta tartalmi segítség sorakozik fel, amely megadja az egész közművelődésnek a feladatokhoz méltó rangját a magyar szocialista társadalomban! Köszönöm, hogy meghallgattak. Még egyszer átadom a legőszintébb „testvérek”, az írók üdvözlését a könyvtárosoknak!

FÖLDI TAMÁS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRVEZETŐJE

JAVÍTSUK MEG A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK INFORMÁCIÓ-ELLÁTÁSÁT!

Engedjék meg, hogy az itt elhangzott általános és nagyon fontos kérdések után egy, szerintem szintén fontos, de rész kérdéssel foglalkozzam: a társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatás problémáival. Most nem szeretnék terminológiai vitákba keveredni, csak jelzészerűen mondom, hogy értsük egymást: ezt mindig együtt értelmezem a könyvtárüggyel!

A társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatás témáját a konferencia előkészítő munkálatai során bizonyos mértékben *mostohán kezelték*, amit ellensúlyozott ugyan Kondorné elvtárső referátuma, de úgy vélem, hogy e megállapításom mégis érvényes! Talán önkritikának is tekinthető, mert sokan, akik az elmúlt években részt vettünk a kérdés megoldására irányuló különböző tervezetek, koncepciók kidolgozásában, úgy véltük: nem lenne helyes, ha a III. országos könyvtárügyi konferencia alkalmából valamilyen újabb anyaggal lépnénk elő csak azért,

hogy a konferencia képét ebből a szempontból teljesebbé tegyük.

Ugyanakkor örömmel említhetem meg, hogy vizsgálat van folyamatban, amely ismét előveszi ezt a kérdést, mégpedig olyan összefüggésben, amely a sok korábbi munkálattal szemben — nézetem szerint — most reménykeltőnek mutatkozik: nevezetesen a tudományszervezés, a kutatósszervezés összefüggéseiben!

Az MSZMP tudománypolitikai irányelveitől kezdve a folyóirat-cikkeken keresztül a különböző szakbizottságok megállapításaiig mindenütt elhangzott a vélemény, hogy a *társadalomtudományok információ-ellátása nem kielégítő*. Törekvések is vannak — amint említettem is — ennek a nem kielégítő helyzetnek a megváltoztatására. Nem kívánok most elébe vágni sem a — remélhetőleg a következő év első hónapjaiban — kidolgozandó javaslatoknak, megoldási elképzeléseknek, de szeretnék megemlíteni, néhány szempontot, amely véleményem szerint feltétele a kérdés helyes megoldásának.

Elsőként említem az információellátás problematikájának beágyazását a *tudo-*

mányszervezés egész kérdés-komplexumába, amely maga is fontos probléma! Másodikként megemlítem a társadalomtudományi szakirodalmi *tájékoztatás helyének kijelölését* és szerves beépítését az országos információrendszerbe. Harmadiknak a területért felelős főhatóság vagy *főhatóságok kijelölését* említem. Negyedszer azoknak a tájékoztatási intézményeknek, *könyvtáraknak a kijelölését* hangsúlyoznám, amelyek a társadalomtudományok egy-egy ágában elsősorban felelősek a tájékoztatásért.

Nem véletlen, hogy hazai információs rendszerünknek éppen azok a legfejlettebb részei, amelyeknél különösen ez utóbbi két feltétel ügye nincs megnyugtatóan rendezve. A szervezeti megoldásokat elősegítené a hálózati elvnek olyan korszerű értelmezése, amely az egyik szekcióanyagban is szerepel: azaz túllépés a hálózati elvnek az 1956-os törvényerejű rendeletben foglalt koncepcióján. Egyes szakterületeken a tudomány információ ellátása nem választható el a megfelelő gyakorlati tevékenység információ-ellátásától. Ebben az értelemben nem is helyeslem, hogy például közgazdaságtudományi, jogtudományi információ-ellátásról beszélünk. Véleményem szerint helyesen *közgazdasági, jogi információ-ellátásról kell szólni!* Ebből következik az is, hogy a továbbfejlesztési tervek kidolgozásánál ezeken a területeken nemcsak a tájékoztatásügy területén dolgozóknak, nemcsak a tudományos kutatás képviselőinek egyetértő javaslataira van szükség, hanem az érintett szakterületek, minisztériumok, főhatóságok támogatására is. *Csak együttes erőfeszítéssel* tudjuk kiemelni a társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatást — a tézisek szavai szerint — a „kézművesség állapotából”, és arra a szintre hozni, amelyet a nálunk fejlettebb országokban már elértek.

Bízunk abban, hogy a nem távoli jövőben nemcsak például Pozsonyban, hanem Budapesten is lesz olyan közgazdasági könyvtár, amely rendelkezik majd számítógépkapacitással, és amelyben az információs tevékenység a korszerű technika igénybevételével és korszerű szervezetben folyik.

Tiszteletben tartva az 1966. évi információs határozatban szereplő alapelveket, a társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatást is egységes, az igényekkel és a realitásokkal számoló koncepció alapján kell tovább fejleszteni. E koncepcióban ki kell dolgozni a kutatás és a gyakorlat információs igényének összehangolt kielégítési módját, a szakirodalmi tájékoztatás és az egyéb információs csatornák működésének összefüggéseit, az egyes társadalomtudományi ágak információs kapcsolatait, a társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatás és az egyéb szakirodalmi tájékoztatási területek — különösen a műszaki és a mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatás — közötti kapcsolatok formáit. A legfontosabb azonban az, hogy az érintett területen egyik-másik vonatkozásban évek óta folyó huzavona, a tervezetek és értekezletek tucatjai után végre a *gyakorlati tettek következzenek!*

Végül engedjék meg, hogy néhány megjegyzést tegyek az előttnak fekvő írásos anyagokra. Nem értek egyet a tézisek 13. oldalán szereplő azon megállapítással, hogy az utóbbi években csökkent a kiadvány-dömping. Ahány szakemberrel, a felhasználóknak bármely körével találkoztam, mind arról panaszkodott, hogy az információs kiadványok dömpingje igenis folytatódott, és időszakonként növekszik. Olyasmit emlegetek, hogy ma már magát a *dokumentációt is dokumentálni kell* ahhoz, hogy kiigazodhasson benne az ember. Kissé ezt a helyzetet tükrözi az a javaslat is, amely „Tájékoztatás a tájékoztatásról” címmel fut a mi anyagainkban, és amely véleményem szerint nem is titkolt beismerése annak, hogy szervezetileg, és munkamegosztás, a koordináció, a kooperáció terén nincsenek rendben a dolgok. Nálunk jóval fejlettebb, a világkereskedelemben kiemelkedő szerepet játszó országok — mint például Hollandia — sem engedhetik meg maguknak azt a *szervezeti szétaprózódást*, a logikus, átgondolt rendszernek, szervezetnek azt a hiányát, ami nálunk van!

A másik megjegyzésem a konferencia anyagaival kapcsolatban az állománygyarapítás egyik részletkérdését érinti. A társadalomtudományi dokumentumbázis szempontjából alá kívánom húzni azt, amit már többen ecseteltek, és az anyagok is tartalmazzák: hogy tudniillik az állomány gyarapítása, mennyiségi és minőségi növelése egyaránt milyen pénzügyi és szervezeti nehézségekkel jár! De nem értek egyet a szekcióülések javaslataiban foglalt egyik előterjesztéssel, mely szerint a beszerzés megjavítása érdekében a legnagyobb könyvtárak nyerjenek szélesebb körű importjogot. Véleményem szerint a könyvkülkereskedelem feladata a könyvbehozatal megoldása, és ha be tudnak hozni más javakat, akkor erre is képeseknek kell lenniük! A megoldást abban látom, hogy az egyetlen vállalat helyett, amely meglehetősen sanyarú körülmények között, nem is túlságosan nagy létszámú személyzettel és a gépi felszerelés, a korszerű technika meglehetősen híjával dolgozik, a kereskedelmen belül és nem a könyvtárak vonatkozásában kellene végrehajtani — legalábbis az import vonalon — bizonyos decentralizációt! Bizonyos ágakat a beszerzési források vonatkozásában egyáltalán nem is függnek össze: például külkereskedelem-technikai szempontból nagyon kevés kapcsolat van az orvosi könyvek behozatala és a művészet-

történeti irodalom behozatala között. Ezért bizonyos szakosítást javaslok az import vonalán, és így vélem megoldhatónak az állománygyarapításnak legalábbis a szervezeti nehézségeit!

A pénzügyi nehézségekre persze ez nem orvosság, és itt valóban csatlakozni kell ahhoz, amit az előttem szóló mondott, hogy tudniillik ezeket a követelményeket, amelyek a saját munkánk jobbá tételének elengedhetetlen feltételei, jobban kell hangsúlyozni.

ZSIDAI JÓZSEF

A MISKOLCI NEHÉZIPARI MŰSZAKI EGYETEM KÖNYVTÁRÁNAK IGAZGATÓJA

AZ ELMŰLT 15 ÉV NAGY MINŐSÉGI FEJLŐDÉST HOZOTT

Megszoktuk már, hogy sokkal többet beszélünk a hibákról, mint az eredményekről. Engedjék meg, hogy a kiadott anyagtól eltérően egy kicsit élesebben fogalmazzam meg azokat az eredményeket, amelyeket az elmúlt 15 év alatt, az előző konferencia óta elértünk. Ez az elmúlt 15 év *nagy minőségi fejlődést* hozott: a könyvtári hálózatok megszilárdultak, kiépítették a korszerű, magasabb színvonalú munkához szükséges tájékoztató szolgálatukat, reprográfiai üzemeket, szervezeti kereteiket, s általában magasabb szinten dolgoznak, úgy, hogy nemcsak könyvtáros szakemberek, hanem például mérnökök, fizikusok is dolgoznak a könyvtárosok táborában. Azok között a körülmények között, amelyek nem voltak éppen zökkenőmentesek, a könyvtárak viszonylag egészségesen fejlődtek, s azt merem mondani, hogy *a társadalomból fakadó szükségletekre, igényekre a könyvtárak lényegében válaszolni tudnak*. Előljáróban ezt kívántam leszögezni.

Második helyen a könyvtárak állományproblémáival foglalkozom. Köztudott dolog, hogy az állományellátás egyre nagyobb probléma, s az irodalom beszerzése terén a lemaradások mind nagyobbak. A mi könyvtárunkban néhány év alatt körülbelül megháromszorozódtak a költségek, s az irodalombeszerzés mintegy tíz százalékkal csökkent. A magyar sajtó is elismeri, hogy néhány év alatt a magyar könyvkiadás költségei általában 25 százalékkal nőttek, a nyugati könyvbeszerzés pedig ennél lényegesen jobban emelkedett, amit megteztünk a valutaszorzókkal is.

A másik súlyos kérdés: ha kapnánk, akkor pedig alig tudnánk elhelyezni a könyvanyagot. Azt lehet mondani, hogy a miskolci egyetemi könyvtár kivételével alig van ma Magyarországon olyan könyvtár, amely távlatilag is *megfelelő raktári férőhellyel* rendelkezik. Ha a könyvbeszerzésben előrelépés következik, ami szükségyszerű, akkor az épületek dolgában is lényegesebb változásokat kell elérni.

Szeretném azonban azt is elmondani, hogy állomány-ellátottságunk — legalábbis a tudományos könyvtárakban — nem olyan nagyon rossz. A kutatók, felhasználók, oktatók, tudósok sokkal kevesebbet panaszkodnak az ellátottságra, mint a könyvtárosok. Ebben talán az a jó, hogy minket mélyreható szakmai szeretet fűt: szeretnénk még jobban megfelelni a követelményeknek. Az állományellátáshoz tartozó problémának tartom, hogy — véleményem szerint — legtöbbünk *szemlélete elavult* a dokumentumfajták szerkezetét illetően, mert változatlanul a könyveket, a folyóiratokat tartjuk elsődlegesen fontosnak. A folyóiratok fontosságához nem fér kétség, azonban a monográfiák iránti kereslet megcsappant, a gyorsabb közlési eljárások, a preprintek, kutatási jelentések iránt mutatkozik nagyobb kereslet.

Azt mondjuk, hogy több pénz kell. De nehezen várható több pénz annál, mint amit a nemzeti jövedelem emelkedési üteme lehetővé tesz. Ha összességében vesszük, a könyvtárakra fordított összeg nem is szükséges, hogy meghaladja a nemzeti jövedelem emelkedési ütemét. A könyvtárak fűtése, energiaszolgáltatása stb. ugyanis nem emelkedik olyan mértékben, mint amilyen mértékben maga a nemzeti jövedelem emelkedik. De az *állománybeszerzésre fordítandó összeg növekedésének valamennyire meg kell előznie a nemzeti jövedelem emelkedését*.

A következő téma, amiről szeretnék szólni: rá kell térnünk arra, hogy a felhasználók, különösen az ipari vállalatok adjanak nagyobb támogatást a könyvtárak fejlesztéséhez. Miskolcon a közeli napokban az egyetem és három nagy kémiai vállalat között között kooperációs szerződés aláírására kerül sor, amely rögzíti, hogy a három vállalat és az egyetem 3 év alatt 3 millió Ft értékben *közösen szerez be külföldről*

olyan dokumentumokat, amelyeket nem tudnak nélkülözni. Ilyen kooperáció elérése igen nehéz: a mienk létrehozásához egy évi munka kellett, s a megyei pártbizottság támogatása nélkül nem tudtuk volna megvalósítani.

Az utolsó kérdés: a könyvtáros pálya. Nagyon jó, hogy szerényen van megfogalmazva az irányelvekben a könyvtárosok igénye. A könyvtárosok nem anyagi emberek. Amikor igényekkel lépnek fel, az esetek túlnyomó többségében az intézmények érdekében, s azért küzdenek, hogy több pénz legyen az állományra, a reprogramozási igények kielégítésére, olvasótermi férőhelyekre. Csak az utolsó helyen említik saját fizetésüket. De egyre nehezebb helyzetben vagyunk mint vezetők és általában mint intézmények is. A könyvtárakban a *káderhelyzet romlik*, a szakemberek elvándorolnak a könyvtárakból. Az egyetemi könyvtárak — a művelődési tárcához tartozó nyolc egyetemi könyvtár — helyzetét ebben az évben alaposan elemeztük, és megállapítottuk, hogy fiatalok ugyan még jönnek a könyvtárakba, de *a 30—40 év közöttiek tömegesen hagyják el a könyvtárakat*. A nyolc egyetemi könyvtárban csupán két olyan férfi van, aki 35 éven aluli. *Kádár elvtárs* éppen a mi egyetemünkben mondta el egyszer, hogy az nem bántja a pártvezetést, hogy valaki 1300—1400 forint fizetést kap, amikor munkába áll. De az bántja, hogy amikor elmúlik 30 éves, felnőtt emberré lesz és családról is kell gondoskodnia — s megfelelően tud dolgozni is, mert kellő gyakorlata van —, akkor nem tudjuk megfelelően fizetni.

A könyvtárosokkal szemben sokszor olyan követelményeket támasztanak, amelyeknek teljesítése szinte lehetetlen: legyen nagy általános műveltsége, valamely tudományterületen legyen nagy szakműveltsége, tudja azt a tudományterületet gondozni, legyen pedagógiai-pszichológiai érzéke, közel tudjon kerülni a kutatókhoz és mindez párosuljon alacsony fizetéssel, mindenről való lemondással, és az abba való *belenyugvással*, hogy *ő mindig csak a második helyet foglalja el* az életben. Ez a helyzet az egyetemi könyvtárakban különösen ki van élezve, mert pontosan tudjuk, hogy az ipari kutatóknak milyen nagy munkákat végzünk. A könyvtárosok, akik a nagy kutatási eredményeknek a létrehozásában közreműködtek, nem kapnak sem anyagi, sem erkölcsi elismerést. Ugyanígy van ez a termelésben is.

Ha azt akarjuk, hogy a szakmánkat morálisan is, anyagilag is többre becsüljék, akkor a munkánkkal minden nap, minden percben, *minden órában bizonyítani kell* a fenntartó intézmény előtt, az egyetem előtt, a termelő vállalat előtt a könyvtári munka fontosságát; *kellő időben, jó információt kell nyújtani, s akkor fokozódik a megbecsülés* is. Másfelől fontos feladat, hogy az egyetemek, a könyvtárakat fenntartó intézmények, vállalatok felismerjék a könyvtárak fontosságát, információszolgáltató szerepét. Ezen a téren nincs minden rendben, sőt nagyon nincs rendben.

Úgy gondolom, hogy csak együttes összefogással lehet eljutni ahhoz, hogy olyan könyvtárosok legyenek, akik a tudományos kutatásban, nevelésben, oktatásban, közművelődésben mindenhol helyt tudnak állni, és ahhoz, hogy a társadalom is hozzájáruljon morális és anyagi megbecsülésükhöz.

BARANYAI TIBOR

A SZOT OSZTÁLYVEZETŐJE

TEKINTSÜK LELKIISMERETI ÜGYNEK A MUNKÁSOK OLVASÁSÁT, KÖNYVTÁRI ELLÁTÁSÁT!

A SZOT és a szakszervezeti mozgalom részéről örömmel üdvözlöm a *III. országos könyvtárügyi konferencia* összehívását. Rendkívül helyesnek és szükségesnek tartjuk, hogy *a X. kongresszus után*, az országos népművelési konferencia útmutatásai alapján levonjuk a szükséges következtetéseket nevelőmunkánk ilyen fontos területére, szervezetére és hálózatára, mint a könyvtár.

A kidolgozott tézisekkel, a helyzet elemzésével, az ajánlásokkal, útmutatásokkal egyetértünk. Részt vettünk az előkészítő munkában, s a vitákban közösen határoztuk meg a továbbfejlesztés útját.

Engedjék meg, hogy mindezek előrebocsátása után néhány olyan problémáról beszéljek, amely a további előrehaladás szempontjából véleményünk szerint fontos. Rögtön kapcsolódnék az előttem felszólalt *Zsidai elvtárs* szavaihoz, s néhány szót szeretnék szólni a könyvtárak helyéről és társadalmi szerepéről. Meggyőződésem nekem

és a szakszervezeti mozgalom területén dolgozóknak, hogy *a könyvtárak a jelen pillanatban óriási eredményeik ellenére nincsenek a társadalomban őket megillető helyen. A könyvtárak társadalmi megítélésén tehát változtatni kell!*

Egyetértünk azzal a tézisekben szereplő megállapítással, hogy az elmúlt 25 év alatt a magyar könyvtárügy szinte történelmi jelentőségű fejlődésen, változáson ment át. Az eddig elért kulturális eredményeinkben a könyvtárak szerepe rendkívül fontos, egyáltalán nem lebecsülendő. Ma már olyan országos könyvtárhálózatunk van, amely értéke a magyar társadalomnak, és ma már azt is elmondhatjuk, hogy *a dolgozók életéhez szervesen hozzá nőtt az olvasás, a könyvtárak használata*. Arra is büszkék vagyunk, hogy az elért eredményekhez a maga szerény eszközeivel alkotó módon járult hozzá a szakszervezeti mozgalom, a szakszervezetek könyvtári hálózata. Büszkék vagyunk arra, hogy ma már lényegében minden üzemben és munkahelyen megtalálhatók a könyvtárak, és bár még nagyon sok a probléma, mégis nagy eredménynek tartjuk ezt a ténnyt.

Azt is szeretném megemlíteni, hogy a szocialista országok közötti arányszámban Magyarországon vállalta a szakszervezeti mozgalom a legnagyobb mértékű közreműködést a munkások, a dolgozók könyvtári ellátásában.

Mindezeket a teljesítményeket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a 25 év eredményei alapot adnak nekünk arra, hogy most azon gondolkodjunk, hogyan haladjunk tovább. Véleményünk szerint — ellentétben a sajtóban többször megjelenő cikkekkel — nincs semmifajta csódról szó sem a könyvtárak területén, sem pedig a közművelődés területén. Nem kell a régít eldobni, hiszen ez a régi még ma is funkcionál, s eredményesen funkcionál, hanem éppen az eddig elért eredmények és a növekvő társadalmi szükséglet figyelembevételével kell meghatározniuk a továbbfejlődés útját.

Az a véleményünk, hogy a könyvtári rendszer Magyarországon megújulhat, korszerű lehet, ha megfelelő intézkedéseket teszünk.

Mindezeket figyelembe véve mi is támogatjuk a tézisekben foglalt azon elképzelést, hogy *az eddiginél megbecsültebb helyre kell állítani egész társadalmunkban* — hadd tegyem hozzá: szűkebben vett művelődéspolitikánkban, még szűkebben véve, közművelődésünkben — *a könyvtárakat*. Az előttünk álló feladatok megvalósításában nélkülözhetetlen számunkra a könyvtáraknak, mint a nevelő munka bázisainak, mint *alapotvető intézményeknek* a tevékenysége és a segítsége. Ezért nemcsak szubjektív óhaj, hanem a társadalom igénye és követelése is, hogy a könyvtárak ügyén, a könyvtárak megítélésén változtassunk. Mi messzemenően támogatjuk a könyvtári hálózat tartalmi, szervezeti fejlesztésére vonatkozó javaslatokat, támogatjuk az anyagi feltételek javítására vonatkozó jobb és alkotóbb elképzeléseket. A magunk munkájával úgy kívánunk ehhez hozzájárulni, hogy *a szakszervezeti mozgalomban is* — a szakszervezeti mozgalom hivatásának és tradíciójának megfelelően — *nagyobb figyelmet kívánunk fordítani a könyvtárügyre*. Úgy is fogalmazhatnám, hogy felül kell vizsgálnunk a szakszervezeti nevelő munka belső arányait, javítani kell ezeket az arányokat, ami azt jelenti, hogy a szakszervezeti könyvtárakat az eddiginél megbecsültebb helyre kell állítanunk a tervező munka egészében, az irányításban, az anyagi ellátásban is.

Mi a szakszervezeti könyvtárakat úgy tekintjük, mint a szakszervezetek politikai feladatainak, érdekvédelmi és nevelő munkájának fontos bázisát. Úgy fogjuk fel a könyvtári tevékenységet, hogy enélkül nem tudjuk elvégezni azt az igen fontos szocialista nevelő munkát, melynek célja, hogy az emberek fejében, szívében, lelkében elvégezzük az igazi mélyszántást, hogy terjesszük közöttük a szocialista világnézetet és eszmét. A szakszervezeti könyvtárakat a szocialista szellemű nevelő munkában a *szocialista kultúra intézményének* tekintjük és minden eszközzel erősíteni kívánjuk.

Ennek érdekében már eddig is hoztunk intézkedéseket, de a magyar *szakszervezetek XXII. kongresszusára* készülve, a könyvtárosok segítségével több olyan javaslatot, továbbfejlesztési intézkedést, bizonyos normarendszer kidolgozását és egy sor más intézkedést teszünk, amely nélkül nem tudnánk előrehaladni, s amelyet valószínűleg a kongresszus is meg fog erősíteni.

A második problémakör, amihez szeretnék hozzászólni a könyvtári munka tartalmára, könyvtári munkánk céljára vonatkozik. Az országos népművelési konferencia helyesen és félreérthetetlenül leszögezte, hogy az egész közművelődésnek kiemelten kell foglalkoznia a *magyar munkásosztály kulturális felemelkedésének* segítségével. Úgy érzem, hogy az országos népművelési konferencia után most, az országos könyvtári értekezleten külön is szólnunk kell arról, hogy a magyar könyvtárügynek is kiemelkedően fontos történelmi feladata a munkásosztály kulturális felemelkedésének segítése.

Ennek érdekében már eddig is igen sokat tett az egész magyar könyvtárügy, s

benne a szakszervezeti könyvtárak is. Ezen a téren mégis igen nagy a lemaradás. Pártunk kongresszusa nem véletlenül említette még a munkáslakta települések, a munkáslakta területek, a szocialista városok, munkásszállások kulturális életének javítását, s hadd tegyem hozzá, hogy a könyvtári helyzet javítását is ezen a területen.

A könyvtárügyben az eddigénél fokozottabban kell számolni azzal, hogy a munkásosztály erőteljesen növekszik — hisz ma már a kereső lakosságnak több mint 33 százaléka munkás —, s hogy a munkásosztály társadalmunknak olyan vezető osztálya, amelynek kulturális arculata, kulturális színvonalának helyzete igen nagy befolyással van egész társadalmunkra, befolyással van az egyes osztályokra és rétegekre is. Ezért *kiemelt figyelmet és törődést követel a munkásság körében végzett kulturális tevékenység* a magyar könyvtárügy dolgozóitól is. Ez a befektetés — véleményünk szerint — busásan megtérül. Kérjük tehát a könyvtárügy minden dolgozóját, hogy *lelkiismereti ügynek tekintse* a munkások olvasását, könyvtári ellátásának javítását.

Egyetértünk mindazon törekvésekkel, hogy fogjunk össze, központosított erőfeszítéssel szüntessük meg a könyvtárügyben még meglévő fogyatékoságokat, különösen azokat a fehér foltokat, amelyek a munkáslakta településeken jelentkeznek. Külön is szeretnék szólni arról, hogy egyetértünk a tézisekkel, a jelentéssel, ahogyan feltárja — nyílt őszinteséggel — a *budapesti könyvtári helyzet* elmaradottságát. Mivel Budapest a munkásosztály fellegvára, meggondolandó, milyen összpontosított intézkedésekkel lehetne megszüntetni a budapesti könyvtári helyzet elmaradását. Egyetértünk a *Szabó Ervin Könyvtár* vezetőivel és az elmúlt napokban megjelent cikkek azon nézetével, hogy ezen a területen is csak az összefogás, a jobb együttműködés hozhat eredményt. Már eddig is nem egy tény bizonyította ezt, például a közös bibliográfiák kiadása, vásárlások, együttműködés a kerületekben. De ahhoz, hogy Budapest könyvtári helyzetén változtassunk, az országos irányító szerveknek, a minisztériumoknak, s ha kell, még a Minisztertanácsnak is segítenie kell.

Nem értünk egyet vele, s nem is támogatnánk azt a véleményt — amely a sajtóban is megjelent —, hogy valamilyen fajta összevonást hajtsunk végre. Sokkal inkább a koncentrált fejlesztés, az előrelépés, a szorosabb együttműködés irányába szükséges haladnunk.

Harmadsorban a könyvtárak nevelő, pedagógiai szerepének fokozását szeretném megemlíteni, a szakszervezeti könyvtárak mozgalmi jellegének erősítését. Azért támogatjuk az *Olvasó népért* mozgalmat és mindenfajta mozgalmat, amely újabb olvasók megnyerésére irányul, mert meggyőződésünk, hogy nem fejeződött be az a folyamat, hogy dolgozó népből, munkásosztályunkból, a bérből és fizetésből élők közül az eddigi eredmények erősítésével, könyvtári hálózatunk fejlesztése útján újabb és újabb olvasókat szervezzünk és meg is tartsuk őket. De azt is szeretném hangsúlyozni — ismét egyetértve *Zsidai* elvtársal —, hogy a könyvtári terület akkor tud igazán eredményeket elérni és akkor fog fejlődni, ha — szabad így fogalmaznom — hasznossá teszi magát a társadalmi, mozgalmi és gazdasági szervek előtt. Meggyőződésem, és az eddigi példák is azt igazolták, hogy *ott van kellő megbecsülés és támogatás, ahol érezni lehet a könyvtár alkotó munkáját, a könyvtári dolgozók becsületes, lelkiismeretes, odaadó tevékenységét.*

Ezzel kapcsolatosan röviden szólni kívánnék a könyvtárosokról. Teljesen egyetértek a felszólalókkal és a tézisek megállapításával abban, hogy nagyobb megbecsülést kell biztosítani a könyvtárosoknak: tekintsük őket *közvetlen politikai munkatársaknak*, fejezzük ki megbecsülésüket erkölcsileg és anyagiakban is.

Prieszol elvtársnő, a Közalkalmazottak Szakszervezetének főtítkára arra kért engem: jelentsem be az értekezletnek, hogy az anyagi megbecsülés érdekében a Művelődésügyi Minisztérium és a Közalkalmazottak Szakszervezete már lépéseket tett: felmérték a helyzetet és javaslatlalt fordultak az illetékes párt- és kormány-szervekhez. A párt- és kormány-szervek a javaslat elvi részét elfogadták, megértették, hogy ezen a területen előre kell lépni. A jelen pillanatban ez a helyzet, s *az ötéves terv bérügyi intézkedései során* megfelelő sorrendben sor fog erre kerülni. Arra még nem vagyok felhatalmazva, hogy ennek időpontját közöljem, de úgy érzem, mindannyiunkban megnyugtató érzést kelt annak tudata, hogy a legfelsőbb párt- és állami vezetők ismerik a könyvtárosok gondját, és tesznek is a helyzet megjavításáért.

Külön szeretnék szólni a könyvtárak anyagi és társadalmi feltételeinek javításáról. *Darvas* elvtárs itt megemlítette, hogy ez ma már nélkülözhetetlen feltétele a színvonalasabb és tartalmas munkának. De azt hiszem, így általában megemlíteni önmagában még kevés. Meg kellene jelölni azokat a *legfontosabb forrásokat*, ahonnan biztosítani lehet, és biztosítani kell a fejlesztést. A mi véleményünk szerint itt két forrás kerül előtérbe. Egyrészt szükségesnek látszik, hogy az *állami költségvetés* szintjén — a nemzeti jövedelem emelkedésével párhuzamosan — növekedjék a kul-

turális terület anyagi támogatása, ezen belül a könyvtáraké is. Másrészt a jövőben építenünk kell az üzemek, a vállalatok, munkahelyek érdekeltségére is. El kell érniünk, hogy a vállalati kollektívák és vezetők saját intézményüknek tekintsék a könyvtárat, és adjanak meg részére minden támogatást. Különösen arra van szükség, hogy az üzemi, gazdasági vezetés és a szakszervezeti szervek érezzék felelősségüket, melynek szellemében — összhangban a termelési, gazdasági és szociális feladatokkal — nagyobb anyagi eszközöket bocsátanak a könyvtárak rendelkezésére a művelődésügyben.

A szakszervezeti szerveknek törvényadta különös joguk és kötelességük, hogy ügyeljenek arra, hogy a részesedési alap egyre növekvő kulturális előirányzataiból arányaiban is többlet kapjon a könyvtárhálózat fejlesztése, a meglévő könyvtárak működtetése, fenntartása és korszerűsítése.

Hozzászólásom elején említettem, hogy a tézisekkel egyetértünk. A vitákban és a szekcióvitákban azonban néhány olyan probléma is felmerült, amelyben feltétlenül szeretnénk álláspontunkat újból leszögezni.

Javaslat hangzott el arra vonatkozólag, hogy a szakszervezetek központi könyvtárai közvetlenül vegyenek részt a lakóterületi ellátásban. A jelenlegi helyzet beható elemzése alapján ezt nem látjuk célravezetőnek, mert az esetek többségében nincsenek meg a szükséges feltételek. Véleményünk szerint az a helyesebb, ha a szakszervezetek központi könyvtárai jelenlegi erejükhöz és feltételeikhez képest *elsősorban a saját hálózatuk* gondozásával, fejlesztésével, ellátásával törődnek, mert itt is jócskán van még tennivaló.

A második ilyen probléma: a szekciókban olyan igény hangzott el, hogy az üzemi könyvtárak vállaljanak már most nagyobb szerepet a lakóterületek ellátásában. Az igény elvi részével természetesen egyetértünk, azt közösen alakítottuk ki. Azonban nem győzzük eléggé hangsúlyozni, hogy csak a reális lehetőségeknek megfelelően tudunk az ilyen igényekkel egyetérteni, hiszen azok a könyvtáraink, amelyek erre képesek, már ma is részt vesznek a területi ellátásban. De a tézisek helyesen szögezik le — és az eddigi együttműködés az állami és a szakszervezeti könyvtárak között s a munkamegosztás azt is követeli meg —, hogy amennyiben az üzemi könyvtárak részt vesznek a terület ellátásában, biztosítsák számukra a megfelelő feltételeket, kapják meg a *tanácsoktól a szükséges anyagi támogatást*. Amennyiben ez nincs meg, nem kerülhet sor rá, hiszen az üzemi ellátásban is még jócskán van feladat és igen sok a gond.

Szólni kívánok — röviden — a műszaki könyvtárakkal kapcsolatos helyzetről is. A műszaki könyvtárak rendkívül sokat tettek a dolgozók, különösen a műszaki értelmiség műszaki színvonalának emeléséért. De itt nincs minden rendben. A műszaki-technikai forradalom időszakában nem érthetünk egyet azzal, hogy a *műszaki könyvtárak* még mindig nem biztosítják a nagy dolgozó tömegek, a munkások, a középkaderek megfelelő ellátását, s tevékenységük leszűkül. Tudjuk, hogy ennek az ügynek országosan rendezendő kérdései is vannak, amelyek, sajnos, öt-hat éve már húzódnak. Azt is tudjuk, hogy vannak helyek, ahol szakszervezeti könyvtáros és műszaki könyvtáros *közösen dolgozik* a közös cél érdekében. Mindenesetre úgy érezzük, ennek a kérdésnek szerepelnie kell a tézisekben is.

Bár lényegében leküzdött téves nézet, sokszor fel-feltűnik az irányításban és a könyvtárosok között is a szakszervezeti és az állami könyvtárhálózat szembeállítás, a köztük való minőségi és fontossági különbségtétel. Ez nem helyes, hanem káros, zavarja a szükséges és fontos együttműködést. Mi azzal a szellemmel értünk egyet, ahogyan a tézisek foglalkoznak a szakszervezeti könyvtárhálózattal: mint az egységes magyar könyvtárügy szerves alkotó részével, amelynek sajátos és nem lebecsülendő, nagyon fontos feladata van. Nem lehet tehát összekeverni, s főleg *nem szabad szembeállítani* e két fontos munkát és hálózatot, hiszen mindkettő az egységes magyar könyvtárügy része.

A szakszervezeti mozgalom mindent el fog követni az elképzelések megvalósításáért, nemcsak általában, hanem elsősorban saját feladatainak következetes teljesítésével.

„...mi már nem az országos könyvtári átlagokkal vagyunk versenyben, hanem a saját helyzetünkkel. A könyvtárfejlesztésben a tempónak a csökkentése a könyvvállomány romlásához, az olvasószám csökkentéséhez vezet. Könyvtárainknak minden időpontban maiaknak kell lenniök.”

Bárdi Imre

megyei tanácselnök helyettes

(Együtt. A Szolnok megyei Könyvtárközi Bizottság Tájékoztatója, 1970. 1.)

MI KÖNYVTÁROK NEMCSAK A MÁNAK, HANEM A HOLNAPNAK IS FELELŐSSÉGGEL TARTOZUNK

Részt vettem a magyar könyvtárosok első és második konferenciáján is, és azok a megválaszolatlan kérdések, amelyekkel most foglalkozni kívánok, a második konferencián is éltek bennünk, akkor is problémák voltak. Mégis úgy gondolom, hogy az akkori belpolitikai légkör, az 1956. évi V. törvény megszületésének időpontjában uralkodó légkör nem volt alkalmas arra, hogy könyvtárügyünkre felhívja a közvéleményt figyelmét. Közvéleményen a vezetőket éppen úgy értem, mint a könyvtárhasználókat.

Én a könyvtárügy végvárában dolgozom, egy kis vidéki város könyvtárában. Minél lejjebb megyünk a könyvtárügy hierarchiájában, annál inkább olyan nézetekkel találkozunk, különösen tiszteletdíjas könyvtárosok körében, hogy a magyar könyvtárügy válságban van. Nagyon sokan azért mondják ezt a véleményüket, mert a saját könyvtáruk helyzetéből, anyagi problémáiból indul-

nak ki, viszont ha valaki *hosszabb időszakot áttekintve, vagy pedig a népgazdaság fejlődésétől elszakítva* vizsgálja a könyvtárügyet, szédületes fejlődést láthat. Például: a mi könyvtárunk 20 évvel ezelőtt 150 kötet könyvvel kezdte meg a működését, s ma több mint 40 ezer kötetes, korszerűen rendezett és feltárt gyűjteménnyel rendelkezik. Am az egyes időszakokat összehasonlítva, vagy a fejlődést a népgazdaság egészéhez viszonyítva olyan tendenciák tűnnek szembe, amelyek rendkívül aggasztóak. Például 1953-ban Hatvan város bruttó költségvetésének 1,2 százaléka, 1960-ban — a fejlődés nyomán — a város bruttó költségvetésének már 1,5 százaléka jutott a könyvtár költségvetésére, 1964-ben ez a részesedés lecsökkent egy százalékra, 1970-ben pedig a város bruttó költségvetéséből *már csak 0,5 százalék* a könyvtár költségvetése. Az 1971. évben további csökkentést fogunk tapasztalni, nemcsak a város bruttó költségvetéséhez viszonyítva, hanem abszolút számokban is. *Csökkenő tendenciát* mutat a könyvbeszerzési hitelkeretek alakulása is.

Néha a fenttartók — megértve a könyvtárak súlyos gondjait — különböző anyagi eszközökkel évközben is hozzájárulnak a könyvbeszerzési lehetőségek javításához. Ezek a rendkívüli támogatások azonban esetlegesek, és sok esetben személyes kapcsolatokon múlnak. *A könyvbeszerzés folyamatosságának* elmulasztása veszélyezteti a korszerű gyűjtemények kialakítását, mert az olvasók megtartása és a pillanatnyi igények kielégítése miatt a könyvtárak nem szerzik be a viszonylag drágább, de alapvetően fontos kézikönyveket. Ezek a könyvek fél évvel, vagy ennél hosszabb idővel a megjelenés után már gyakorlatilag beszerezhetetlenek a könyvesboltokban és az antikváriumokban. Így például a mi könyvtárunk — bár 1970-ben rendkívül magas beszerzési kerettel rendelkezett — egyebek között nem tudta beszerezni — a korábbi évek mulasztása miatt — az MSZMP határozatainak és dokumentumainak 1962—1966-os kötetét, az Ifjúságszociológiát, Törő: Az ember fejlődése című munkáját, s a példákat még hosszan sorolhatnám.

Még súlyosabb a helyzet a községi könyvtárakban: a közelmúltban egyik községi könyvtárunk a „Száz falu — száz könyvtár” mozgalom keretében és mint leendő körzeti könyvtár 50 ezer forint rendkívüli támogatást kapott könyvbeszerzésre. Az újdonságok beszerzése és a régi könyvállomány pótlása mellett arra törekedtünk, hogy *korszerű kézikönyvtárral* is rendelkezék. E célból számára 325 tételes jegyzéket állítottunk össze, amely lényegében csak az utolsó tíz év könyvanyagából tartalmazott válogatást. Az ÁKV e tételnek csak 20 százalékát tudta szállítani, s az antikváriumokban is a műveknek csak mintegy tíz százalékát tudtuk beszerezni.

Fennáll annak a veszélye, hogy a körzeti könyvtáraknak, ha néhány év múlva megfelelő könyvbeszerzési kerettel fognak rendelkezni — és én bízom abban, hogy fognak rendelkezni —, a korszerű gyűjtemény kialakítása éppen olyan gondot fog okozni, mint az elmúlt években a városi-járási könyvtáraknak a Szinyeyi és az egyéb kézikönyvek beszerzése volt, hisz ezek gyakorlatilag beszerezhetetlenek.

Az előbb említett bírálatok ellenére sem lehet azonban a fenttartókat egyértelműen elmarasztalni. Az új gazdasági mechanizmusnak a költségvetési szervekkel

kapcsolatos intézkedései ugyanis *nem eléggé ösztönöznek a művelődésügy, és különösen a könyvtárügy fejlesztésére*. Például: ha egy tanács önerőből könyvtárat épít, akkor annak megnövekedett fenntartási költségét is a saját költségvetéséből kell ki-gazdálkodnia.

Tudomásom szerint az iparban és a mezőgazdaságban a vállalati beruházásokat központi hitelből is támogatják. Hasonló ösztönzőkre van szükség a könyvtárügyben is. Szükségesnek tartanám e célra jelentékeny *központi alap megteremtését, mert az alapelvekben lefektetett normák szerinti építkezésekhez központi támogatásra van szükség*: hiszen egy korszerű könyvtár építése mintegy 8—10 millió forintba kerül, s amennyiben a Művelődésügyi Minisztérium nem rendelkezik súlyos tízmilliókkal, mint ösztönző gazdasági erővel, akkor ez a terv lent, a városokban és a körzetekben nem tud megvalósulni.

Alkotmányunk 48. paragrafusa biztosítja a dolgozóknak a művelődéshez való jogát. Ezt a művelődés intézményeinek fejlesztésével, anyagi támogatásával valósítja meg. Úgy érzem, hogy *az alkotmányos jogoknak a könyvtári megvalósításával még kissé adósak vagyunk*.

Mi könyvtárosok felelősséggel tartozunk nemcsak a mának, hanem a holnapnak is: Nincs jogunk többet követelni, mint amit a népgazdaság megengedhet, de *jogunk van annyit kérni, amennyit a népgazdaság már ma is elbirna*. Megértettük a primér társadalmi szükségletek kielégítésének szükségességét. A korszerű világítás, a jó ivóvíz, a megfelelő járda stb. előfeltétele volt a művelődésnek is. De meddig kell még várunk, hogy a fenntartók lent, középen és fent a könyvtárügy fontosságát is felismerjék? Mi nem öncélúan képzeljük el a könyvtárügy fejlesztését; a könyvtárat *nem önmagáért* kell fejleszteni, hanem ezt követeli meg a használók, a társadalom, az egész nép érdeke.

A gazdasági fejlesztési problémák mellett, és ezeknél még talán fontosabbnak tartom a szemléleti mód fejlődését, mert *korszerű szemlélet nélkül a fejlesztés mindig csak esetleges lehet*. Egyébként azt is tartom a tézisek legsúlyosabb hibájának, hogy magával a szemléleti móddal és annak változtatásával nem foglalkozik kellő mértékben.

Kívánatos lenne elfogadtatni azt az alapelvet, hogy egy, a követelményrendszer szerint C típusba sorolt könyvtár rangjában legalább egy általános iskola, a B típusú legalább egy középiskola, az A típusú pedig egy felsőoktatási intézmény rangján álljon.

Engedjék meg, hogy befejezésül *Marx Györgytől* idézzek:

„Az ókori Indus völgyében egy nép megtanulta — már 5—6 ezer évvel ezelőtt —, hogy az Indus folyó vizével a szántóföldeket öntözni lehet. Így biztosítani tudta a mezőgazdasági termelés folytonosságát. Ebben a kultúrában a gátak kezelőinek, a gátőröknek jutott központi szerep a társadalom életében ... Egész életünk és jövőnk azokon is múlik, akik az információkat kezelik. Egész életünk és jövőnk össze van kapcsolva a könyvek, folyóiratok, a televízió és a rádió szerkesztőinek munkájával, a könyvtárosokéval, adatfeldolgozókéval, számítógép-kezelőkével is. Rajtuk múlik, hogy az egész emberi tudomány ténylegesen hozzáférhető legyen mindenki számára, aki ezt igényli és aki ezt óhajtja.”

Hozzászólásomban lényegében két kérdést érintettem: gazdasági kérdéseket és szemléleti problémákat, ezeken belül pedig az általános szemléleti változtatást tartom elsődlegesnek. Ha a szemléletmód megváltozik, ez önmagában is elősegíti azt, hogy gazdasági problémák megoldásában a helyi, még ki nem használt rendkívüli erőforrásokra támaszkodjunk. A szemléleti mód megváltoztatása azonban csak helyileg nem képzelhető el. Ehhez központi segítségre van szükség. E fórumról is kérnünk kell *pártunk Központi Bizottságát*, hogy — más területekhez hasonlóan — tárgyalja meg a könyvtárügy helyzetét, és irányelvekben szabja meg a társadalom fejlődése szempontjából oly fontos terület továbbfejlesztését.

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter az árvízkar helyreállítása érdekében kifejtett munkájukért *Fábián Bélának*, a Fehérgyarmati Járási Könyvtár igazgatójának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta; *dr. Arató Ferencet*, az Országos Pedagógiai Könyvtár igazgatóját DICSÉRETBEN részesítette.

LEGYEN HARMÓNIA KATALOGIZÁLÁSI MUNKÁNKBAN!

Az anyag, amely elének került, nagyon gazdag. Kissé az az érzésem, hogy gazdagabb is, mint kellene, mert ennek a gazdagságnak a következtében nem ad lehetőséget arra, hogy bizonyos súlyponti kérdéseket részletesebben és alaposabban lehessen megbeszélni. Ennek ellenére és ezzel ellentmondásban kiegészítést szeretnék fűzni hozzá.

A dokumentum beszél a könyvtári feldolgozó munkáról és elmondja azt, hogy ennek a színvonala egyenetlen. Utána azonban kizárólag a tárgyi katalógizálásról beszél, és arról, hogy a feldolgozó munkának van egy másik, hétköznapiabb ága is, de erről már nem esik említés. És úgy tűnik, mintha itt tökéletesen rendben volna a szemünk. Ha megnézzük az országos gyarapodási jegyzéket, megállapíthatjuk, hogy a könyvek központi katalógusába befutó címleírások a legnagyobb mértékben ellentmondóak. Ha a címleírás kissé komplikált, akkor azt nem-

csak a különböző könyvtárak csinálják különbözőképpen, hanem ugyanaz a könyvtár is a különböző esetekben. Ez a dolog nem egészen közömbös. Nemcsak azért, mert a központi katalógusban — amelynek természetesen nincs meg az apparátusa arra, hogy ezeket az egyenetlen bejelentéseket közös nevezőre hozza — végeredményben hiányzik az egyöntetűség és a következetesség. Ez természetesen a központi katalógus határfokát csökkenti, mégpedig észrevehetően, de a következetesség hiányzik a könyvtárak katalógusából is, és ez a olvasóközönseget félrevezeti és megteveszti. Ha az olvasó bizonyos kiadványokat egy bizonyos módon, egy bizonyos fogantúnál fogva talált meg a katalógusban, akkor természetesen elvárja azt, hogy minden, hasonló jellegű kiadványt — például egy szimpózium-kiadványt — ugyanolyan módon, ugyanannál a fogantúnál fogva tudja megragadni az illető katalógusban. Ez, úgy látszik, nem így van, különösen nem a könyvtárak összességét illetően. S nemcsak az egyes katalógusokban van *következetlenség*, hanem az *egyes könyvtárak gyakorlata is bizonyos fokig ellentmondó*.

Mivel kooperációról beszélünk és a kooperációra óriási súlyt helyezünk — teljesen jogosan —, szükséges volna, hogy ezen a téren is kooperáljunk, és hogy *harmónia legyen katalógizálási munkánkban is*. Ezt elérni nem éppen könnyű, és központi intézkedést hozni nem olyan túlságosan egyszerű, bár elképzelhetőnek tartanám, hogy a központi katalógus mellett olyan ellenőrző szervezet építenék ki, illetve a központi katalógust olyan ellenőrző szervvé tennék, amely figyelmezteti az egységes és szabványos feldolgozási módot figyelmen kívül hagyó könyvtárakat.

Még fontosabb és könnyebben is keresztül vihető volna azonban az *új magyar címleírási szabvány tető alá hozatala*. A könyvtárosok tudják, hogy új címleírási szabvány készül, s ez bizonyos fokig rontja a saját címfelvételi fegyelmüket: Nincsenek egészen tisztában azzal, hogy ez a változás milyen lesz, „előlegeznek” bizonyos dolgokat és változtatnak ott is, ahol változás esetleg nem is következik be. A címleírási szabvány mielőbbi tető alá hozatala tehát kétségtelenül hasznos volna.

Másik témát is szeretnék megemlíteni: Az utóbbi években két fontos kezdeményezés is volt, s mindkettő ugyanannak az igénynek a kielégítését van hivatva elősegíteni, amely igénynek a kielégítése a betűrendes katalógus feladata: tudniillik annak az olvasónak a kiszolgálása, aki nem egy témához kutat anyagot, hanem meghatározott könyvet vagy művet keres. (Nem szabad elfelejtenünk, hogy akármenyire is fontos a tárgyi katalógizálás problémája, a könyvtárak olvasóinak nagyobb része manapság még mindig meghatározott könyvet vagy művet keres, és ennek következtében a leíró katalógizálás helyességén múlik, az, hogyan szolgálják őket ki a könyvtárak.) A két kezdeményezés közül az első: a *szabvány-könyvszám*. A szabvány-könyvszám magyarországi bevezetésére az előttünk levő anyagban — helyesen — van javaslat. A második: az amerikai kongresszusi könyvtár *megosztott katalógizálási programja*. Arra vonatkozólag az anyagban nincs javaslat, hogy Magyarország ehhez a programhoz csatlakozzék. Szerintem ez nem szerencsés dolog. A megosztott katalógizálási program olyan mértékben gyorsítja meg és támogatja ki az információs bázist — amely a könyvtárak rendelkezésére áll, és amelynek alapján sokkal

eredményesebben dolgozhat, mint eddig —, amilyen gyors előrelépésre eddig nem volt példa. Nagyon kívánatos volna, hogy ennek a kiszélesedő információs bázisnak a hasznélvezői közé mi is beléphessünk. Ezzel nemcsak a hazai kooperációs lehetőségeket bővítenénk ki, hanem Magyarországnak a nemzetközi könyvtári kooperációban való részvételét is kiszélesítenénk, és ez feltétlenül előnyünkre válnék.

CZINE MIHÁLY
IRODALOMTÖRTÉNÉSZ

NAGY DOLOG AZ, HOGY VALAKI SEGÍTHETI MEGVÁLÓSÍTANI AZ EMBERBEN LÉVŐ LEHETŐSÉGEKET

Az irodalom és a könyvtár kapcsolatáról kezdettől fogva a legjobbakat mondhatom. Szinte olyan örömmel megyek egy-egy könyvtár felavatására, ahogyan valamikor régen a hívők mehettek, amikor egy templomot kellett felszentelni.

Mikor Szombathelyen az egyik üzem új könyvtárát épített, akkor az emberek a maguk két kezével segítettek felépíteni és olvasókká is váltak. De több ilyen példát is mondhatnék. TIT-helyiséget üresen én már gyakran találtam, művelődési házat is zárva; *a könyvtár az egyetlen intézmény, ahol mindig volt valaki*: emberek, akik dolgoztak, és olvasók, akik otthonra találtak. A rádió és a televízió műsorával szemben elég gyakran érzek némi — sőt időnként erős — elégedetlenséget, a könyvtárakban azonban, amerre jártam, mindenütt a lehető legjobbakat tapasztaltam.

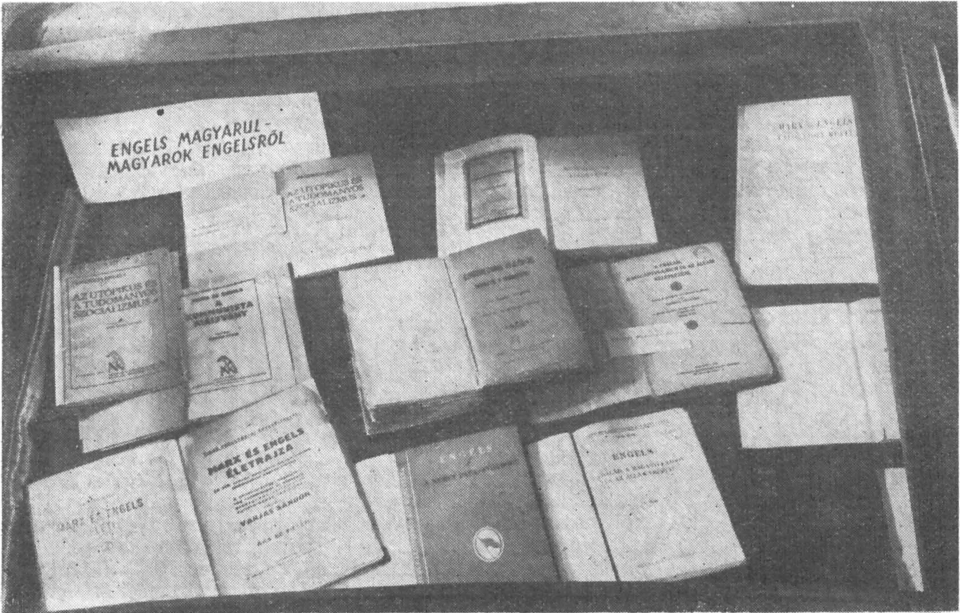
Nem most, hanem évekkel ezelőtt, amikor például Nagy Lászlót és Sánta Ferencet még a kritikában sem igen emlegették, vagy inkább csak elmarasztalóan, Balatonalmádiban a járási könyvtár Nagy László-estet csinált. Egy másik könyvtár is — méghozzá szakszervezeti könyvtár — akkor hívta meg Sánta Ferencet Egerbe. S amikor a Berkesi láz a legnagyobb volt, és Szilvásit és Passuth Lászlót olvasták a leginkább — őket is hadd olvassák —, a szolnoki könyvtárban például kiderült, hogy mennyi jó írot olvasnak, és hogy ezek állnak az olvasott írók első sorában. S még számos szép példát mondhatnék Baranyából, Győrből, Zalából, Csongrádból és máshonnan is. Ezeket nem sorolom fel, csak hadd szögezzem le: *Ahol a könyvtáros a helyén van, és van szíve, ott az irodalom a lehető legjobb kezekben van.*

A példák győztek meg engem arról, hogy a félelem a közízlés elmaradottságával, a magas műveltség és a közízlés elszakadásával kapcsolatban nem feltétlenül indokolt. Ezt a nagy árkot át is lehet hidalni, sok minden dolog segítségével, elsősorban — vagy nagyon előkelő helyen — éppen a könyvtárosok segítségével is.

Néhány más dolgot is szeretnék elmondani, természetesen főként irodalmi vonatkozású tapasztalataim közül:

Az első a *könyvállomány gyöngesége és vegyessége nagyon sok helyen*. Abból az ezer vagy kétezer példányból, ami falvakban van, de a sok ezer példányból is, ami városi vagy járási könyvtárakban van, néha meglepően kicsi az értékes anyag. Elég szomorú tapasztalatom volt például, hogy akadtak helyek, ahol nem lehetett Németh László könyveket találni, de még Nagy Lászlót sem igen. Veres Péter Számadás-ából — ő is szóvá tette annak idején — még a Pest környéki falvakban, illetve nem Pest környéki falvakban, hanem előkelő és jó nevű könyvtárakban sem igen lehetett példányt találni. Valamelyik nap a MEDOSZ könyvtárában tapasztaltam, hogy a szomszédos országok magyar irodalmát összesen egy marékba elférő könyvállomány képviseli — ez is főképp az utolsó esztendőből származik —, s a szomszéd népek íróinak művei közül is alig-alig van a könyvtárakban. Hiába adunk az olvasók kezébe olyan könyveket, amelyek kevéssé tudják formálni ízlésüket: *ha hiányzanak azok a művek, amelyek alapvető ösztönzéseket adhatnak, akkor a könyvek száma, a nagy szám sem jelent sokat.*

A másik dolog, ami több helyen, iskolákban járva tűnt fel: *az iskolai könyvtárak rendkívüli gyöngesége*. Nem tudom, hogy csak azokon a helyeken, ahol én jártam, olyan kivételesen gyöngye az állomány; sok helyen talán gyengébb, mint 1945 előtt. Mintha nem is törekedtek volna arra, hogy az iskolának külön könyvtára legyen, mintha rábízták volna ezt a feladatot a Szabó Ervin könyvtárakra vagy a járási

Engels emlékkiállítását rendezett a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a nagy forradalmár születésének 150. évfordulójára. Képünkön a kiállítás egyik tárlója

könyvtárakra. Márpedig iskola könyvtár nélkül nem buzdíthatja arra a tanulókat, amit mi szeretnénk, hogy megtanuljanak önállóan tájékozódni. A tananyag már olyan nagyra nőtt, hogy szinte követhetetlen még a szakosok számára is.

Még egy harmadik dolgot is hadd mondjak el: A könyvtárosok között is talál az ember bántóan *botfülüeket*, akiknek az irodalomhoz a világon semmi érzékük nincs. Nem lehet megengedni — szerintem —, hogy a könyvtárak helyenként lerakodóhelyek legyenek másutt hasznavehetetlen emberek számára, vagy pedig a familiáris kötöttségek: feleség vagy rokoni, vagy mit tudom én, milyen kapcsolatok érvényesüljenek a kiválasztásban.

Egy következő kérdés, amiről többet beszéltek, és szakszerűbben, értőbben: a könyvtárak ellátottsága. Csakugyan jó az, amikor Mozart zenéje közben válogatja ki a gyermek, amit olvasni akar, mint némelyik könyvtárban, de szomorú, hogy akadnak helyek, ahol az iskola folyosóján, vagy a tanácsoló folyosóján van egy lelakatolt szekrény, amelyből időnként könyveket adnak ki. Abból adnak, ami van benne. Még szomorúbb, hogy azok az emberek, akik mégis vállalkoznak ilyen feladatok között is a kölcsönzésre, mintha *kevesebb megbecsülést kapnának, mint ami jár számukra*. Vannak emberek, akik rossz körülmények között, mindenfajta megbecsülés nélkül kölcsönöznek könyveket saját házukban, a nap minden órájában, amikor az olvasók éppen odamennek hólás vagy sáros csizmában és cipőben. Ezek a könyvtárosok kapnak érte annyi pénzt, amit jobb kedvében az ember egy este elkölt, még nem is elég. De ez elég szomorú állapot, s valami más is következik belőle: Az emberek sokszor húzódoznak ettől a munkától, vagy mintha a könyvtárak nem is törekedtek volna — ezt nagyon félve mondom — olyan emberek munkába állítására, akik talán a legjobban tudnák csinálni: tanítókra és tanárookra gondolok, sokszor nyugdíjas tanítókra és nyugdíjas tanárookra. Pedig azt valamennyien tudjuk, legalábbis is azok, akik messzebből, rosszabb körülmények között indultak, hogy milyen szerepe volt egy-egy tanítónak, még ha abból a szekrényből kölcsönzött is. Nekem az *én öreg tanítóm* adta kezembe *Erdélyi János* gyűjteményét, az fertőzött meg a folklórral. Ilyen öreg tanítókat, sőt fiatal tanítókat sem nagyon láttam a könyvtárakban társadalmi munkásként dolgozni. Nem tudom, hogy mi lehet az oka, vagy pedig csak olyan helyeken nem jártam, ahol nagyobb számban lehetett volna őket megtalálni.

Szent meggyőződéssel mondhatom, hogy az emberek formálásában és nevelésében a magyar szakos és történelem szakos tanárok mellett, s velük egyforma fontossággal tudnak dolgozni a könyvtárosok. S ha a tanárok régen idézték a nevezetes

mondást, hogy boldog vagyok, mert az istenek tanítónak tettek, ezt a könyvtárosok is mondhatják ugyanilyen érvennyel, mert mégiscsak *nagy dolog az, hogy valaki segítheti megvalósulni az emberben levő lehetőségeket: a könyvtáros közvetíteni tudja a szellem kincseit, gazdagabbá tehet másokat is a szellem közös kincseivel.*

A hátrányos környezetet a könyvtáros az elsők között segítheti eltüntetni. A könyvtáros megteheti, hogy a gyermeket az ilyenfajta környezetből is előbbre mozdítsa, az igényt felkeltse benne, és tájékozódási képességét megnövelje. Ne feledjük el, amit Németh László mondott, aki tanároknak szólt ugyan, de könyvtárosokra is érvényesnek érzem szavait: „Az élet nemcsak utazás, szobrászmunka is. Az embernek nemcsak a világban már megvalósult lehetőségeket kell megcsodálnia, hanem a benne még ott lappangó erőket előhívnia és belőlük magát minél különben megalkotnia.”

ARATÓ FERENC

AZ ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÉS MÚZEUM IGAZGATÓJA

MINDEN PEDAGÓGUSNAK FELADATA A KÖNYVNEK AZ ÖNKÉPZÉS ESZKÖZÉVÉ AVATÁSA

A konferencia írásos anyagai, a hozzászólások s feltehetően a részvevők többségének véleménye is a könyv növekvő társadalmi funkciója mellett szól. A megnövekedett igényekből, kívánalmakból következnek az ember szakszerű, tudományos előkészítése a könyv felhasználására. Ha a könyvnek valóban olyan fontos szerepe van, s ha a modern embernek munkaeszköze, önképzésének, önnevelésének egyik lényeges feltétele, életeleme, akkor legalább annyi figyelmet érdemel, mint más munkaeszköz, amelynek a használatára az embereket felkészítjük.

Az általános lakatos szakmunkásképző iskolában az első évben 217 órát fordítanak reszelésre és a későbbi években is vissza-vissza térnek rá. A finommechanikai és műszeripari szakközépiskolában az első osztályban 70 órát reszelnek.

A könyv használatának tanítását azonban nem lehet ilyen egyértelműen megítélni. Az iskolában a minden mindennel összefügg elve alapján a technika és az értelmes olvasás megtanítása összefügghet a könyv használatára való felkészítéssel. Ha a korszerű pedagógiai elvekkel indulunk ki, kevésbé ringathatjuk magunkat illúziókba. Drámaian fogalmazva: az általános és középiskolákban egy órát sem szánnak rá, a műszaki egyetemek, a TTK, a pedagógusképző intézetek tantervében pedig csak néhány órában szerepel *a szakirodalmi, könyvtári ismeretek oktatása*. Ha tovább megyünk és azt nézzük, hogy a könyv a mindennapi és egyre értelmesebbé váló munkának mennyire eszköze, akkor szókimondó és karcosabb kérdésfeltevésre kényszerülünk. Mennyiben felelős az iskola azért, hogy akiknek munkájuk érdekében olvasni kellene, nem olvasnak, vagy nem tudnak olvasni? Mennyiben felelős az ebből származó szellemi energiavesztésért? A modern szocialista iskolában a könyv felhasználására való felkészítésnek megvannak a lehetőségei. A mi iskoláinkban is megvannak, de nincsenek kihasználva. *Nincs kialakított rendszere az önképzésre, az önnevelésre való felkészítésnek*, nem kielégítő a pedagógiai szemlélet. Azért nem, mert a tanulói aktivitás, az öntevékeny ismeretszerzés — s ebből következően a könyvhasználat — nem kap kellő ösztönzést. Az ismeretszerzésnek egyetlen forrása elfogadott: ez a tankönyv. Ez effajta *egy-könyvűség az öntevékeny ismeretszerzés kibontakozásának akadály*.

A neveléslektan és a pedagógia ma már túl van azon, hogy a gyermeket, az ifjút a felnőtt kicsinyített másának tekintse. A hatéves gyerekek csakúgy megvannak a maga sajátosságai, mint a 18 évesnek, és ezeket a nevelésben nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Az oktatásnak, mint a nevelés egyik legfontosabb területének minden tekintetben számolnia kell ezzel az életkori sajátossággal. Az olvasás-pedagógia létjogosultságát ez a tény különösképpen alátámasztja. Az irodalom, a szépirodalom és a szakirodalom egyaránt pedagógiai áttételezést kíván, csak így lehet alkalmassá tenni az oktatás számára. Ide sorolom azt a tervező tevékenységet, amellyel az egyéni ismeretszerzést és memóriát a kollektív ismeretszerzésbe és memóriarendszerbe becsatlakoztatjuk. Ez a felnőttek esetében is fennáll.

Az áttételezés alól a gyermek- és ifjúsági irodalom sem kivétel, bár ezt más

megvilágításban kell vizsgálnunk. Az a fő baj, hogy ezt a kérdést periférikusan kezeljük a pedagógiában is és az irodalomban is. Van ismeretterjesztő sorozatunk, van ötkötetes gyermekenciklopédia, de a tematikai hiányok kétségtelenül fennállnak; például hiányzik az ifjúsági enciklopédia, s nagyon kellenének a szaktárgyi szótárak. Az egész gyermek- és ifjúsági irodalmat tekintve, a kiadásban *nincs elég pedagógiai céltudatosság* és neveléslektani megalapozottság.

A tanulók spontán olvasása a szocialista pedagógiában nem fogadható el teljes értékűnek. A *laissez faire* elvét és gyakorlatát sem *Ferrière* sem *Dewey* felfogásában nem alkalmazhatjuk, mert iskoláink a tömegek mind magasabb szintű művelődését szolgálják és nem a kiváltságosok szűk körét.

Tudatos irányításra van szükség, éspedig azért, hogy az *oktatási anyag oldaláról közelítsük meg az irodalmat* és így tegyük a tanuló számára felhasználhatóvá. Ez a feldolgozás célirányos pedagógiai tevékenység. Újszerű gondolat napjainkban, sok részlete tisztázatlan, azonban egészében véve nem történelmi előzmények nélküli. Sőt nagyon is gazdag, de faképnél hagyott történelmi múltja van. *Apáczai Csere János* első magyar tankönyve, *Comenius* tevékenysége, *Neményi Imre* szintetizáló munkássága, *Szondy György* gyakorlati munkája, az első tantervi kezdeményezések a felszabadulás után, az új iskola tevékenysége. Nem ismertük fel *Krupszkaja* ide vonatkozó megállapításainak fontosságát sem.

Az olvasásra, a könyv célirányos használatára való felkészítés *tudatos tevékenységet, rendszert kíván*, amelynek tudományos megalapozását a pedagógia adhatja. Problémakörébe neveléslektani, olvasásmódszertani, didaktikai, könyvtárszervezési, könyvtármódszertani és egyéb kérdések tartoznak. Csak az olvasásmódszertani és didaktikai vonatkozásokra utalok. Ahhoz, hogy az önképzés, önnevelés rendszere az oktatás folyamatában megalapozást nyerjen, sarkalatos tennivalók vannak:

Az olvasástani módszerét az önnevelő-önképző olvasás módszertanává kell tenni. A sillabizálástól, a hangoztató módszertől, a fonomimikán, a globális módszeren át a hangoztató-elemző módszerig hosszú azt út. A múlt század második felében a hangoztató módszerrel a népiskola negyedik osztályának elvégzésekor volt általános követelmény az olvasni tudás. Ma lényegében az első osztály végére. A gyors, értelmes és gondolati összefüggést látó olvasás igen magas követelmény. A technikai, az értelmes s a nevelő olvasást úgy akarjuk fejleszteni, hogy már az I. osztálytól kezdve használják a tanulók a könyvet az önképzés eszközeként.

Induktíve, a tantervi anyaghoz kapcsolódóan kell megismertetni a könyvet s érzékeltetni szerepét az olvasó, tanuló, az alkotó, a kutató ember életében. Annak a felismeretése a legfontosabb, hogy minden felmerülő probléma kidolgozása előtt a könyvekben célszerű tájékozódni s „bemérni a szükséges ismeretszintet”, amelyről elindulva a leggazdaságosabban, a legrövidebb úton lehet megtalálni a megoldást. Vagyis, hogy ez a legrövidebb út és nem az „újráfelfedezés”. Megismertetjük tehát az információ forrásait, a „kollektív memória” formáit, bemutatjuk a könyveknek az ismeretszerzés, az önképzés szempontjából legfontosabb típusait: a tankönyveket, a kézikönyveket, lexikonokat, szótárakat, enciklopédiákat, bibliográfiákat stb. A tanulókkal gyakoroltatjuk a *könyvvel való bánni tudást*. Ismerje a könyv legáltalánosabb ismertetőit (szerző, cím, tartalomjegyzék, képek, ábrák stb. szerepét) és tudjon a könyvtárban a katalógusok alapján eligazodni. Középisikolás tanulóit el lehet várni a forrásanyag megfelelő feldolgozási módját, a hivatkozásokat, utalásokat. Ha a középisikola utolsó éveiben az önálló kutató jellegű tevékenységet is megkivánjuk, akkor elvárhatjuk egy téma irodalomjegyzékének összeállítását is tanári segítséggel. Ez az a könyvtárismereti minimum, amelyet több tantárgy (irodalom, történelem, földrajz, biológia stb.) módszertani utasításaiban kívánatos előírni és nem külön könyvtárismereti tantárgy programjában, mert *minden pedagógusnak feladata a könyvnek az önképzés eszközeként való kimunkálása a tanuló számára*.

Vajon nem utópia, nem túlzott igény-e mindaz, amit elmondtam? Nem, egyik nagyon is *reális fejlesztési lehetősége* iskolai életünknek. Egyrészt a történelmi előzmények, másrészt a kiépülő iskolai mintakönyvtárak szólnak mellette. Összességében az egész program a Művelődésügyi Minisztérium által engedélyezett ötéves kísérletben egy általános és egy középisikolában található meg. Reméljük, hogy a következő országos konferencián már be tudok számolni ennek eredményéről.

Az olvasáspedagógia egyes iskolai vonatkozásait érintettem. Úgy vélem, hogy problematikája nem szorítható az iskola falai közé, sőt az ifjúsággal való könyvtári foglalkozás keretei közé sem. A *könyvtári tevékenység nemcsak a könyvvel, hanem az emberekkel való foglalkozás mestersége, művészete, a termelékenység emelését szolgáló tényező is*. Ennek érdekében például az üzemekben üzemi pszichológusokat alkalmaznak. Nem akarok könyvtári pszichológust alkalmazni, viszont *elengedhetetlennek tartom a könyvtári tevékenység neveléslektani, pedagógiai megalapozottságát*. Ez is az olvasáspedagógia körébe tartozik.

(Marosfalvi Antal felv.)

Könyvtáratatás Szombathelyen

A III. országos könyvtárügyi konferencia hosszú hónapokon keresztül folyó előkészületeinek betetőzése volt a Szombathelyi Megyei Könyvtár új épületének felavatása december 12-én. A megye nagy vendégül látták a IV. nemzetközi könyvtárápítészeti konferencia nyolc országból (Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, NDK, Románia, Szovjetunió, Ausztria) érkezett szakembereit is.

A bensőséges ünnepségen Gosztonyi János művelődésügyi miniszterhelyettes mondotta az avatóbeszédet. Szólt a megye gazdag kulturális hagyományairól, a megye nagy fiának, Pável Agostonnak könyvtárszervezői törekvéseiről, azokról az elképzelésekről, amelyek már csak a mi korunkban valósulhattak meg, majd a megye kulturális fejlődéséről, jelenlegi művelődési helyzetéről beszélt. Megállapította, hogy a szombathelyi könyvtáratatás a megye határain túllépő jelentőségű esemény, mert találkozik a szocialista magyar közművelődés országos ügyével: „Egybeesik azzal, a művelődéspolitikával egyirányba történő lépés, ezért országos ügy is...” A kulturális politika céljai és feladatai között a legfontosabak közé sorolta a főváros és a vidék ellentétének feloldását, annak biztosítását, hogy: „...ami vidéki, ne legyen provinciális, hogy a vidéken élő embereknek azonos lehetőségeik legyenek, mint a fővárosiaknak, hogy kultúránk több erős gyökérrel kapcsolódjék az ország minden vidékéhez... Ez az intézmény, amelyet

most adunk át a használatnak, ennek a művelődéspolitikának megtestesülése.” A könyvtáraknak a korszerű tömegközlelési eszközök korában játszott szerepéről a következőket mondotta: „Hívei vagyunk minden korszerű megoldásnak, de meggyőződésünk szerint a kultúra olyan, hagyományos eszközeit, mint a könyv, az olvasás, a könyvtár ezek nem pótolhatják. Felfogásunk szerint a betű, a könyv a gondolkodásnak, a gondolkodásra való nevelésnek olyan eszköze és hordozója, amely mással nem pótolható, és amelyet a többiek is segíteni hivatottak. A közművelődés valamennyi eszközének elő kell segítenie, hogy népünk valóban olvasó nép legyen. A könyv az emberi kultúra egyik alapja. Rögzíti és átélhetővé teszi az irodalom és a művészetek nagy alkotásait, kézbe adja az elmúlt évezredek felhalmozott emberi tudásanyagát. Az emberi önismeret forrása, a személyiség gazdagodásának eszköze, hozzásegít a világ megismeréséhez és meghódításához. Napjainkban annak a folyamatnak vagyunk tanúi, hogy a modern tömegközlelési eszközök és az egyéni művelődés, az önművelés legfontosabb eszközei: a könyvek, vetélytársakból az emberi kultúra egymást segítő, ösztönző forrásává lettek. Ebben az együttműködésben a könyv megőrizte vitathatatlan elsőbbségét, mert a művészet nagy alkotásaival való találkozás egyedi élményében az emberi tudás elsajátításának eszközeként egyetlen más kulturális tényező sem versenyezhet vele... A könyvtár, ez a hagyományos, de mindig megújulásra képes intézmény ma is megbecsült helyen áll a művelődéspolitikánkban... Ko-

runkban, amikor az egész életen át tartó művelődés korszerűsége letté vált, amikor az iskolák alapozó munkájára építve állandóan meg kell újítanunk és bővítenünk kell tudásunkat, a könyvtárat mi a művelődés egyik alapvető intézményének tekintjük, olyannak, amelyet az iskola után mindenütt ki kell építeni.”

Az avatóbeszéd és ünnepség után Takács Miklós, a könyvtár igazgatója mutatta be az épületet a vendégeknek. Mivel a könyvtár részletes építészeti és funkcionális ismertetésére lapunk később még sort fog keríteni, most csak az épület legfontosabb adatait közöljük: Alapterülete 2392 m², tehát a miskolci és a nyíregyházi új könyvtárak elkészültéig ez az ország legnagyobb közművelődési könyvtára. A földszinten található a ruhatár, a hírlap olvasó, a munkaszobák, a békéscsabai vasipari szövetkezet guruló állványával berendezett tömörkartár, a 120 személyes előadóterem, a könyvkötészet, fotó és mikrofilm-laboratórium, a xeroxszal, a rotaprinttel és Dokufó másolóval felszerelt sokszorosító műhely, a tea-konyha, étkező és az öltöző. A könyvtárközi kölcsönzés meggyorsítására telex szolgál.

Az emeleten a 725 m²-es felnőtt kölcsönzőben kb. 40 000 kötetet helyeztek el szabadpolcon, a 300 m²-es gyermekkönyvtárban pedig 15 000 kötetet. A zenei gyűj-

temény berendezései 12 látogatónak teremtenek lehetőséget négyféle zenei, nyelvi vagy irodalmi anyag egyidejű meghallgatására. A kutatószobákat vasárnap délelőtt is használhatják az érdeklődők.

Külön ki kell emelni, milyen mintaszerűen készítette elő az átköltözést a megyei könyvtár: a több mint 130 000 könyvtári egység átszállítása és rendezése miatt is csupán 16 napig szüneteltette a kölcsönzést, a gyermekek pedig csak 12 napig nem látogathatták a könyvtárt. Az olvasók a könyvtárhasználatot ismertető és a szabadpolcos térben való eligazodást megkönnyítő térképes kalauzt kaptak kézhez, ráadásul a megnyitás előtt megjelent a megyei könyvtár rangját emelő, munkájának magas színvonalát bizonyító, bármelyik nagykönyvtárunknak is becsületére váló, nagyon izléses és tartalmas évkönyv. Mindez azonban a könyvtár fenntartójának munkastílusát és magasfokú, nagyvonalú kulturális irányítótevékenységét is tükrözi: a megyei tanács gondoskodása következtében felemelt könyvtároslétszám lehetővé teszi, hogy az olvasók a korábbi 42 óra helyett heti 61 órában, a gyermekek pedig 24 óra helyett 51 óra időtartamban látogathassák a könyvtárt, ráadásul vasárnap délelőtt is. Bizonyosak vagyunk abban, hogy a Kaposvári Megyei Könyvtárhoz hason-

Gosztonyi János miniszterhelyettes és Gonda György megyei tanácselnök az új könyvtárban
(MTI Fotó — Kovács Sándor felv.)

lóan — amely több mint 1000 olvasót vonz megyéjének községeiből — a Szombathelyi Megyei Könyvtár kisugárzó hatása is rendkívül nagy lesz, s nemcsak a kisközségekre, hanem a járási székhelyek, kisvárosok legigényesebb olvasóira, kutatóira szintén ki fog terjedni, annál is inkább, mert a megyei könyvtár több mint 400 periodikája és a 400 000 Ft-os felemelt beszerzési keretből táplált könyvvállománya a korábinál sokkal nagyobb vonzást gyakorolhat rájuk.

A szombathelyi könyvtár felavatását a nemzetközi könyvtárépítészeti konferencia záróülése fejezte be. Ezen *Bíró Vera*, a Művelődésügyi Minisztérium közművelődési főosztályának vezetője elnökölt. A könyvtárépítési, -berendezési szakemberek és a könyvtárosok meghallgatták *Sal-*

lai Istvánnak, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ főosztályvezetőjének előadását a magyar könyvtárépítés helyzetéről és törekvéseiről. A külföldi szakértők a vitában és a könyvtár megtekintésekor, valamint az utazás közben folytatott magánbeszélgetésekben annak a véleményüknek adtak hangot, hogy Magyarország és Szombathelyi Megyei Könyvtár új épületével — *Medvedt László* szép alkotásával —, valamint a korábbi évek építkezéseivel (Kaposvár, Tatabánya, Kiskunhalas stb.) és a folyamatban levő építkezésekkel (Miskolc, Nyíregyháza) a szocialista országok könyvtárépítési törekvéseinek első sorában halad, sőt az építkezések számát és szakmai színvonalát tekintve az élen van.

Gerő Gyula

A szakszervezeti könyvtárak fejlesztésének alapelvei és követelményei

A *III. országos könyvtárügyi konferencia* előkészítő tanulmányai között szerepelt az a fejlesztési koncepció is, amely a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezésének és fejlesztésének alapelveit és követelményeit tartalmazta. A dokumentumot a SZOT kulturális osztálya a Könyvtártudományi és Módszertani Központ és a szakszervezeti könyvtárosok módszertani munkabizottságának közreműködésével készítette el. A tervezettel kapcsolatos előzetes konzultációk, véleményezések — egyebek között a központi könyvtárvezetők értekezletén — lezajlottak, s az előterjesztés hamarosan a *SZOT vezető szervei elé* kerül. A kidolgozás hosszú időszakában mérlegelésre, hasznosításra, illetve megválaszolásra kerültek azok a javaslatok és észrevételek is, amelyek a szakszervezeti könyvtárügy helyzetével és jövőjével kapcsolatban a *Könyvtáros* hasábjain 1968 óta kibontakozott gondolatébresztő eszmecsereiben helyet kaptak, s amely eszmecsere megindítása *Sallai István* nevéhez fűződik.

A SZOT vezető szerveinek megerősítésére váró dokumentum abból indul ki, hogy a szakszervezeti könyvtárügy tartalmi feladatait és a szakszervezeti nevelőmunkában betöltött szerepét helyesen és a további időszakra is érvényesen jelölte ki az 1966. I. 31-i könyvtári határozat. A tartalmi munka javításához elengedhetetlenül szükséges *intézményfejlesztés* irányáról és a fejlesztés megtervezéséről viszont még nem született SZOT állásfoglalás. A tudatos fejlesztés és előrelépés — a mozgalmi jelleg erősítése mellett — szükségessé teszi a feltételek javítását is, s azt, hogy a könyvtárat fenntartó szakszervezeti szervek egységes könyvtárfejlesztési és fenntartási normatívákhoz igazodjanak. *Az Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezéséhez c. dokumentum egyik fő célkitűzése tehát ezeknek a normatíváknak vezető szervei ajánlásként való közreadása.*

A másik kiindulási pont az, hogy az elmúlt évtizedekben megerősödött és fő vonásaiban helyesnek bizonyult a szakszervezeti könyvtárak hálózati rendszere. A tapasztalatok szerint azonban nincs minden tekintetben tisztázva az egyes könyvtár típusok feladatköre, egymáshoz való viszonya és a szakszervezeti könyvtári ellátásnak a közművelődési könyvtári rendszerben elfoglalt helye. Éppen ezért az *Alapelvek és követelmények c. dokumentum* az iránymutató normatívák meghatározásán kívül állást foglal a *szakszervezeti könyvtárügy funkciórendszerét* és ennek részeként az *egyes könyvtár típusok feladatkörét* illetőleg is.

A szakszervezeti könyvtárak funkciórendszerének elvi kérdései

A funkciórendszer tisztázását vagy újrafogalmazását az említettekén kívül különösen két körülmény tette éppen ebben az időszakban szükségessé:

a) Az egyes könyvtár típusok feladatköréről, szervezetéről és tartalmi munkájáról sok esetben eltérő felfogás és gyakran rossz gyakorlat alakult ki a különböző szakszervezeti könyvtár fenntartó szerveknél. Például: az önállóságot hamisan értelmezve

ragaszkodtak az alapvető feltételeket nélkülöző, csak névleges „önálló könyvtárak” működtetéséhez olyan kis könyvtárak esetében is, melyeknek a letéti rendszerbe való bekapcsolása jobb ellátást biztosíthatott volna a dolgozóknak. Vagy differenciáltság nélkül támasztottak tartalmi követelményeket alapvetően különböző hatáskörű, erősségű és feladatkörű könyvtárak munkájával szemben.

b) A szakszervezeti könyvtárakról írt sajtócikkekben és a III. országos könyvtárügyi konferenciát előkészítő néhány állami dokumentumban néhány elfogadhatatlan, a realitásokat nélkülöző, a szakszervezeti állásponttól alapjában eltérő megnyilatkozás is helyet kapott. A zavarok elkerülése végett hivatalos választ vagy lezárást igényeltek egyebek között a következő kérdések:

A szakszervezeti mozgalom nem fogadhatta el azt az állami koncepciót, amely túlzott mértékben számolt a szakszervezeti könyvtárügy erőforrásaival a lakóhely szerinti ellátás fehér foltjainak felszámolásában. Ez a tennivaló állami feladat. A szakszervezeti könyvtárügy változatlan főfeladata a *munkásosztály*, a dolgozók *munkahelyen történő könyvtári ellátásának* biztosítása és javítása. Ennek hangsúlyozása nem jelent és nem jelenthet visszalépést a több mint 300, lakóterületre is kölcsönző szakszervezeti könyvtár szolgáltatásában. A nyilvános könyvtári ellátási rendszerbe való bekapcsolódás lehetősége továbbra is fennáll, elsősorban a *munkáslakta peremkerületekben*, kolóniákon, az állami gazdaságok telephelyein és a *bányászközségekben*. Területi jellegű szolgáltatás esetén az állami normák szerinti könyvtárfenntartásra és működtetésre azonban csak akkor kötelezhetőek ezek a könyvtárak, ha az illetékes *tanácsi szervek a szolgáltatás feltételeit* szintén az állami normák szerint biztosítják.

A szakszervezeti koncepció — a Művelődésügyi Minisztérium fejlesztési tanulmányától eltérően — a hálózatirányító szakszervezeti központi könyvtárak fejlesztését nem a területi jellegű kölcsönzésük megszervezésében, B típusú nyilvános könyvtárként való működtetésükben irányozza elő, hanem az egész hálózat tartalmi munkájának növelését segítő irányító, módszertani, *hálózatgondozó tevékenységük gyökeres megjavításában*. A kialakult helyzetben, az anyagi eszközök korlátozottsága miatt a központi könyvtárak számára nem lehet előírni a korszerűen értelmezett nyilvános kölcsönzést.

Az Alapelvek és követelmények a központi könyvtárak nyilvános szolgálatát inkább a bevált, önállóan vagy közösen fenntartott *hírlapolvasók működtetésével* látja megvalósíthatónak. Ez egyúttal biztosíthatja a központi könyvtárak jelenleg valóban nem megfelelően kihasznált kézikönyvtárának, prézens állományának és hírlapanyagának kihasználását is.

A szakszervezeti mozgalom — sajátosságai, szervezeti felépítése és kialakult irányítási rendszere következtében — nem teheti magáévá azt az ajánlást, hogy a fővárosban a jelenlegi, szakmaként szerint szervezett könyvtári hálózatok helyett a területi közigazgatási rendszerhez, a kerületekhez igazodó hálózatokat hozzon létre. Ezzel szemben a dokumentum az egyes szakszervezetek könyvtárfenntartó és könyvtárfejlesztő köteleseit hangsúlyozza. A fejlesztési irányelv fő gondolata mind a fővárosi, mind a vidéki hálózatok esetében az, hogy egy-egy szakszervezeti könyvtári hálózat összes könyvtára egymásra épülő és egymáshoz kapcsolódó, egyre magasabb szintű könyvtári szolgáltatást biztosítson *együttesen* az ellátandó dolgozóknak.

A könyvtártípusok feladatkörei

Az Alapelvek és követelmények részletesen meghatározzák a központi, a körzeti, az önálló és a letéti könyvtárak feladatköreit. Megjegyzendő, hogy az utóbbiak esetében bevezetik a „letéti könyvtár I.” és a „letéti könyvtár II.” könyvtártípus fogalmát. A „letéti könyvtár I.” típus a 700—2000 dolgozót foglalkoztató, a „letéti könyvtár II.” a 700-nál kevesebb dolgozót foglalkoztató munkahelyek könyvtárait, illetve könyvtári ellátó pontjait jelenti. Az *önálló könyvtárak* általában a 2000 dolgozón felüli üzemek főhivatású könyvtárossal (könyvtárosokkal), önálló helyiséggel s meghatározott költségvetéssel rendelkező intézményei.

A cikk terjedelme nem teszi lehetővé az egyes könyvtártípusok feladatkörének részletes taglalását. Ez a későbbiekben pótolható lesz az Alapelvek és követelmények alapján átdolgozandó új szervezeti és működési szabályzat ismertetésekor. Most csak a könyvellátási feladatkört érintő néhány új vonásra térhetek ki. Például irányelvek válik, hogy a központi és körzeti könyvtárak a letéti könyvtárakat *évente hat alkalommal* lássák el cseréletéttel, s ennek 60 százaléka új, két éven belül megjelent anyag legyen. A 700-nál több dolgozót foglalkoztató munkahelyek letéti könyvtáraiban a letéti állomány cseréje mellett meghatározott *alápállományt* kell kialakítani, s folyóiratok előfizetése is indokolt. A hálózati ellátási rendszer célkitűzéseinek érvényesítése szükségessé teszi, hogy a központi könyvtárak prézens jellegű (de kivételes

esetekben kölcsönözhető) segéd-, illetve kézikönyvtári s a letéti, valamint a hírlap gyűjteményrészeik mellett úgynevezett *átkölcsönzési állományt* alakítsanak ki. Ennek célja a hálózatban bárhol jelentkező, tömeges olvasási igényekhez szabott, letéti anyaggal meg nem oldható igények gyors kielégítése. Ez az állományrész első sorban ritkábban keresett, kis példányszámban beszerzett művekből áll. A központi könyvtárak *tájékoztatósi központi szerepéből* és felfogásából adódik, hogy állományukról, gyarapításukról, átkölcsönzési állományukról népszerűsítő jegyzékekkel és egyéb segédeszközökkel tájékoztatniuk kell a hálózat olvasóit. A követelmények nyomatalkos előírják a *könyvtárközi kölcsönzést* is, s valamennyi könyvtártípusban differenciáltan meghatározzák az állományfeltárás, a katalógusépités meglehetősen elhanyagolt feladatait.

A különböző könyvtártípusok működési követelményei

A jóváhagyás előtt álló tervezet könyvtártípusonként határozza meg az állomány-fejlesztés, az alapterület, a könyvtároslétszám normatíváit, valamint a feladatköröket és egyéb működési feltételeket.

Központi könyvtáraknál: költségvetésük keretszerű előirányzat javaslata legalább 300 000 Ft. A 15 000 dolgozónál többet *közvetlenül* ellátó központi könyvtár költségvetését ellátandó dolgozónként átlagosan 21 Ft-ban indokolt megállapítani. (Hírlapolvasó működtetése esetén ez az összeg értelemszerűen emelendő.) Az *állománygyarapítás* mértéke évente kb. 1400—1700 mű, ezer — közvetlenül ellátandó — dolgozónként évi 250 kötet, de összesen legalább 3000 kötet. A költségvetésben állománygyarapításra dolgozónként kb. 8 Ft-ot kell tervezni. **Alapterületi normák:** a raktárra 300 kötetenként 1 m²-t kell számítani, ennek meghatározásához a központi könyvtár állományának felét kell figyelembe venni. Munkahely céljára könyvtári dolgozónként 15 m² alapterület (a katalógus-nyilvántartásokat és a tároló polcokat is beleértve) és külön könyvtárvezetői munkaszoba indokolt. **Létszám-szükséglet:** a könyvtárvezetőn kívül egy módszertani munkatárs szükséges 25 — közvetlenül ellátott — letéti könyvtár, illetve 25 000 letétbe adott kötet esetében. A feldolgozó munkára évi 5000 kötetes gyarapodásig egy személy, az ezen felüli gyarapodás esetében további egy segédeszköz alkalmazása szükséges teljes vagy részmunkaidőben. Indokolt egy gazdasági ügyintéző vagy adminisztrátor foglalkoztatása is, és a távlatban remélhetőleg nem lesz illúzió gépkocsivezető beállítása sem.

Körzeti könyvtáraknál: a *költségvetés* javasolt előirányzata ellátandó dolgozónként 18 Ft. Helyi kölcsönző tevékenység esetén a költségvetést az önálló könyvtárak előirányzatai szerint kell növelni. Az *állománygyarapítás* mértéke évi 800—1200 mű, a letét útján ellátott ezer dolgozónként 250 és összesen legalább 1600 kötet. **Alapterületi normák:** helyi kölcsönzés esetében a kölcsönzőhelyiség nagysága 200 kötetenként 1 m². A raktári és munkahelyiségi szükséglet megegyezik a központi könyvtáréval. **Létszám:** a könyvtárvezetőn kívül a módszertani és feldolgozó munkára további könyvtáros alkalmazható a központi könyvtárakéval azonos feltételek (a letétek száma, az állománygyarapodás mértéke) esetén az ott érvényesítendő normák alapján.

Önálló könyvtáraknál: a *költségvetési javaslat* 5000 dolgozóig évente személyenként 24 Ft, 5—10 000 közötti dolgozólétszám esetében 21 Ft, ezen felül dolgozónként

A dolgozók	Az olvasók	A kölcsönzött kötetek	Létszámigény
száma			
2— 3000	600— 800	15— 18 000	1 középfokú szakképzettségű, főfoglalkozású könyvtáros
	800—1 000	18—25 000	1 középfokú végzettségű könyvtáros 1 részfoglalkozású, alacsony fokú szakképzettségű könyvtári segédeszköz
3— 5000	1000—1600	25—40 000	2 középfokú szakképzettségű, főfoglalkozású könyvtáros 1 részfoglalkozású, alacsony fokú szakképzettségű technikai segédeszköz
5— 7000	1600—2200	40—55 000	1 felsőfokú szakképzettségű, főfoglalkozású könyvtáros 2 középfokú szakképzettségű, főfoglalkozású könyvtáros
7—10 000	2200—3000	55—75 000	2 felsőfokú szakképzettségű könyvtáros 1 középfokú szakképzettségű könyvtáros 1 főfoglalkozású adminisztrátor alacsony fokú könyvtárosi szak-képzettséggel

18 Ft. *Állománygyarapítás*: évente 500—800 mű (főleg az Új Könyvekben kijelölt. törzsanyag), ezer dolgozónként 250 kötet. Az állománygyarapításra fordítandó összeg. dolgozónként kb. 8 Ft. *Alapterület*: 200 kötetenként 1 m² a kölcsönzőhelyiségre, 300 kötetenként 1 m² a raktárra, könyvtári dolgozónként 12—14 m² a munkahelyiségre. Az alapterület meghatározásához a teljes állomány 60—65 százaléka vehető figyelembe. (*Létszámtervezési ajánlásait lásd a táblázatban.*)

Letéti könyvtáraknál: *Állományuk* letéti csere útján dolgozónként legalább 2 kötet, évente hat cserealkalom, a cserélendő kötetek száma évente dolgozónként kb. 0,5 kötet. A „letéti könyvtár I.” lehetőleg önálló helyiséggel rendelkezze, melynek alapterülete 100 olvasónként 10 m², a „letéti könyvtár II.” (ha nincs önálló helyisége) zárt szekrényben helyezi el állományát. A letéti könyvtár kezelője tiszteletdíjas vagy társadalmi munkás könyvtáros. A „letéti könyvtár I.” nyitvatartási ideje hetente 2—3 alkalommal 4—10 óra, a „letéti könyvtár II.”-é hetente legalább 2 óra.

A dokumentum az érintett kérdéseken kívül valamennyi könyvtár típus, illetve *könyvtárfenntartó számára előírja* a hírlapelőfizetés, a berendezési és felszerelésbeli igény, a személyi és működési kiadások biztosításának követelményeit.

Az Alapelvek és követelmények tehát hosszú időszakra, kb. 15 évre kirajzolják a szakszervezeti könyvtárak fejlesztésének és tervezésének irányait, a kifejlesztendő könyvtári modelleket. A következő időszak főfeladata a helyi erők összefogása, a fejlesztéshez szükséges feltételek szervezeti és vállalati biztosítása annak érdekében, hogy a távlati *fejlesztési koncepcióból minél több megvalósuljon* már a IV. ötéves terv időszakában.

G ö n c z i I m r e

Művelődési gondok falun

Jó néhány éve annak, hogy jelentkezett a felismerés: fölül kell vizsgálni a népművelés érvényben levő koncepcióját. Az előrelépést követelte a naponta változó élet, a korszerű igények jelentkezése, és nem utolsó sorban a tömegkommunikációs eszközök forradalmasító hatása. Világossá vált, hogy reformra érett meg az élet követelte nevelő-művelő tevékenység. Úgy érezzük, hogy ennek a megállapításnak most már aranyfedezete is van: az *országos közművelődési konferencia* munkája és a *IV. ötéves terv irányelveiről megjelent párthatározat*. Ami mégis aggodalomra ad okot, és visszapillantó elemzésre késztet, az a kisközségek mai közművelődési állapota, a színvonalbeli különbségek, az elmaradottság.

A művelődésügyi miniszter rendelete 1968-ban már előrelépésre, szerkezeti, strukturális változtatásokra is ösztönzött. A rendelet új, művelődési otthon jellegű intézménytípus, a klubkönyvtár születését tette lehetővé. A helyzet azonban nem sokat változott, mert az új intézmények állami támogatási keretei nem emelkedhettek. A besorolásra került intézmények egyharmada nem felelt meg a követelményeknek. A korszerűtlen berendezés, felszerelés, a szegényes személyi feltételek csak hátráltatták az új koncepció kialakulását. Így konzerválódott és makacsul tovább tartja magát a jelenlegi gyakorlat, amely új igényeket igyekszik kielégíteni, de a régi objektumokban, az eddigi eszközökkel és módszerekkel, a rendelkezésre álló népművelőkkel. A falu népművelőinek — sajnálatos, de így van — nem az a legfőbb gondjuk, hogyan lehet lépést tartani, helytállni rohamosan változó világunkban, melyben egymást érik a nemzetközi, a világpolitikai események, a tudományos technikai „csodák” és váratlan fordulatok. Nem az, hogyan lehet legjobban és leggyorsabban választ adni az ország fejlődése közben napvilágra kerülő problémákra. Minderről körülményeiknél fogva már lemondtak. Legfeljebb — ahol van és jó — bekapcsolják a televíziót, és ez minden...

A legelmaradottabb terület

Mi jellemzi hát a vidéki-községi népművelő munkát? Röviden és általában az *alacsony színvonal, a megtorpanás*. A társadalmi igények követelte művelődési lehetőségek messze alatta maradnak az elképzeléseknek. A falu a kulturális élet legelmaradottabb területe: Éppen itt tornyosul a legtöbb megoldandó feladat, itt gátolja a legjobban a munka hatékonyságát a sok visszahúzó erő: a szűkös anyagi lehetőségek, a szakemberhiány, a megszokott rossz beidegződések, a régi formák ismételtégetése, az ötletellen, igénytelen konzervativizmus. Mindenki látja már — a szociológiai irodalom ezt mélyrehatóan elemezte —, hogy a rossz települési viszonyok, az aprócska

községek nagymértékben nehezítik, akadályozzák a szocialista átalakulás termelési, kulturális követelményeinek kialakulását. A községek művelődési gondjait elemző írások felfigyeltek e jelenségre, s nem „magyarázatokat”, „jókívánságokat” és keserű rezignáltságot konstatálnak, hanem a tények ismeretében, aggodalommal hívják fel a figyelmet a legégetőbb problémák megoldására.

Örvendetes, hogy hosszú vajúdas után végre elindultunk a falusi életkörülmények javításának útján, elsősorban azért, hogy *gazdasági, közigazgatási központokat* hozunk létre, és így megépülnek majd a hatóképes közintézmények, kulturális központok: körzeti iskolák, kollégiumok, körzeti könyvtárak, művelődési otthonok stb. A műveletlen falusi világ eltüntetésén már sokan munkálkodnak, s hogy ez be fog következni, abban semmi kétség. Tudósok bizonyítják, irányelvek írják elő. A jövő így biztató lenne, de ami a kisközségekben ma van, és holnapra látszik — az mindenképpen *társadalmi igazságtalanság*... Ezt fájjalják a falun élő emberek, mert sokan vallják: számukra az épülő szocializmus annyit ér, amennyit életükben kapnak belőle. De megsínyli a jövő nemzedéke is, a mai fiatalság.

A mai viszonyok között falun nem elég csak beszélni a permanens művelődésről — mert azzal is a szükséges tennivalókról tereljük el a figyelmet —, nem elég csak beszélni arról, hogy a jelenlegi művelődési intézmények „az igényeknek és a szükségleteknek megfelelően”, minél több irányban bővítsék a dolgozók ismereteit, hogy juttassák el őket színházba, múzeumba, hangversenyre, kiállításokra, hogy fedezzék fel a számukra ismeretlen szépségeket, hogy tegyék őket tájékozottá a kultúra kincsestárában, mert mindez megalapozott általános műveltség nélkül a levegőben lóg. A falusi emberek nem járatosak a művészetek jelrendszerében, befogadásához nem rendelkeznek a szükséges készségekkel, a szellemi erőfeszítés, amely nélkül a nagy alkotások nem válhatnak közkinccsé, terhes nekik.

Az ország lakosságának 50%-a még nem olvas — halljuk nap mint nap —, és ebből nagy részt tesz ki a falun élő parasztság. A fiatalok is közöttük vannak. És akik olvasnak — a könyvtárosok a megmondható — alacsony színvonalon olvasnak, mert *általános műveltségük alacsony*. Az elkecsesítő igénytelenség legtöbbször az általános műveltség hiányos voltából táplálkozik. Falusi viszonyok között valósággal groteszk hatása van *Erdey-Grúz Tibor* és *Marx György* írásainak, amikor azt fejtegetik, hogy a tudományos technikai forradalom korszakában élünk, s a most fel-növekvő új nemzedéknek olyan feladatokra kell felkészülnie, amelyeket még magunk sem ismerünk.

Alexa Károly „Figyelmeztető adatok” című írása került újra a kezembe, amelyben a faluról városba kerülő ipari tanulók szegényes irodalmi ismereteiről számol be. Nem az döbbenett meg, hogy ezek a fiatalok nem olvassák, nem ismerik a mai magyar irodalmat, hanem az, amiről itt a sorok között lényegében szó van: a kis falvak gyakran osztatlan, kevéstanítós iskoláinak alacsony színvonala, ahonnan minimális általános műveltséggel, olvasási kultúra nélkül ezrek és ezrek kerülnek ki és vegyülnek el a munkásság soraiban. Ezt nem ellensúlyozza az értelmiségi pályá-kig eljutók kis száma. Komoly társadalmi problémával állunk itt szembe. *Lenin* írja, hogy nem elég írni—olvasni megtanítani az embereket, mert azzal nem sokra megyünk. Célunk az, hogy az emberek kihasználják írni—olvasni tudásukat.

Gazdaság és művelődés együtt

Sokszor elmondjuk manapság — hála a jó úton haladó mezőgazdaságnak —, hogy a mezei termelés csatáját sikeresen megvívtuk. Parasztságunk nem sóhajtozik a tegnappá; megnyertük a termelészövetkezet ügyének. Arra azonban még meg kell tanítani: *a teli kamra és a kiművelt fő együtt — és csakis együtt — jelentik a gazdaságot*. Igaz, hogy a kultúrát nem lehet az ember tudatába vezetni, mint tűzhelybe a gázt, csapba a vizet. De oda lehet vinni közvetlen közelébe. S minél nagyobb számban veszik körül a falusi emberek a kultúra intézményeit, annál többet lélegeznek be az oxigénnel a tudás atomjaiból is. Azt akarom ezzel mondani, hogy olyan művelődési objektumokat, *mindenekelőtt könyvtárakat* kellene létrehozni — legalább a körzetekben és sokkal nagyobb ütemben mint eddig —, amelyekben a tágas, jól berendezett és felszerelt helyiségek műhelyül szolgálnának a folyamatos művelődéshez.

Sajnos, a kulturális forradalom 25 éves folyamatában *a könyvtárak építése nem tartott lépést az egyéb művelődési intézményekével* (iskolák, kultúrházak). Tudjuk, hogy a tantermi férőhelyekkel sincs még minden rendben, de minden faluban van már iskola (benne televízió, hála a jótékony mozzaloknak). De milyen kevés korszerűen felszerelt községi könyvtárunk van még! Pedig az iskolából kikerült ifjúságnak és a felnőtteknek a könyvtár lehetne a művelődés további iskolája. Csak

most kezdünk figyelni Lenin intelmeire, aki többször hangsúlyozta: „*Ugyanannyi gondot kell fordítani a könyvtárépületekre is, mint amennyit az iskolaépületekre fordítanak.*” Nem engedhetjük meg, hogy a könyvtár, a könyvet és a folyóiratot, amely minden szakma emberének alapvető, nélkülözhetetlen segédeszköze — melőzzék. Ma olvasni falun is „össznépi” érdekelté kell.

A klubkönyvtárak koncepciójával első ízben jelenik meg a könyv a művelődés nap mint nap kéznél levő eszközeként. Mondhatnánk, hogy minőségileg új helyet kér magának a művelődés egész rendszerében. A népművelők körében elvileg már elfogadott az a nézet, hogy az irodalom kommunikációs eszköze, a könyv, a napilap és a folyóirat nélkül nem lehet eredményesen tudatformálást végezni. Sok igazság van abban, hogy a közművelődést a könyvvel, a sajtóval, a gyors és naprakész tájékoztató munkával — szellemi műhelyek létrehozásával — lehetne leginkább forradalmasítani. Igen ám, de a gyakorlatban azt látjuk, hogy ahol a feltételek megvannak, ott is csak kevesen tudnak hatásosan élni ezzel a lehetőséggel. (Falun és a könyvtárosokat is beleértve.)

Problémák vannak a televízió és rádió felhasználásával is. Még nem tanítottuk meg a népművelőknek a hasznosítás legjobb módszereit, pedig a klubkönyvtárak munkája kommunikációs eszközökre épül. A falu népművelői közül sokan még addig sem jutottak el, hogy határozottan, tervszerűen és tudatosan irányítsák a gondjaikra bízottakat: mit érdemes, mit lenne fontos nézniük és hogyan. Nem könnyű a műsor végén kikapcsolni a televíziót, de sokszor meg kellene tenni. (Próbáljuk csak meg egyszer-egyszer otthon, családi körben is, és megbeszélni a látottakat!) Ha valahol, hát falun, az egyszerű munkás- és parasztemberek körében szükséges az irányított megbeszélés, az irodalom és a művészetek interpretálása, mert az értetlenség itt inkább elriaszt, mint kedvet ébreszt. De ehhez már felkészült népművelők kellene. Aki falusi emberek körében jár (különösen a fiatalok között), bármikor észre veheti, hogy a televízióból is mindig az hat, ami silányabb, amit kifogásolunk, ami ellen mi népművelők harcolunk, mert ezt értik leginkább és nem azt, amit igényes, szocialista tartalommal telített kultúrának nevezünk.

Körzeti intézményeket

Ha a falusi közművelődés megtorpanásának okait tovább keressük, beszélni kell a hálózatfejlesztés egyik legnagyobb fogyatékoságáról is. A kisközséges megyékben, járásokban még nincsenek kiépítve a *körzeti művelődési intézmények*, amelyek összefognák, irányítanák, módszerekkel és magasabb színvonalú szolgáltatásokkal segítenék a hozzájuk tartozó apró községeket. (Ezt a fontos fázist kihagytuk, és elsőnek a klubkönyvtárakat kezdtük el építeni.) A járási művelődési központok nem alkalmasak erre a feladatra. Nincsenek hozzá tárgyi és személyi feltételeik. Az eredményesebb munkához elengedhetetlen volna megerősíteni a módszertani központokat; alkalmassá tenni őket arra, hogy el tudják látni funkciójukból eredő feladatukat; olyan színvonalas központi tevékenységet folytatva, amely mindenkor például szolgálhat az intézmény hatósugarában. Szükség lenne a gyakorlatban előforduló legjobb módszerek összegyűjtésére és széles körű terjesztésére. Ez az, ami leginkább hiányzik a mi népművelő munkánkból; az a képesség, hogy felhasználjuk, köztulajdonba vegyük a legjobb példákat és valóban példákka tegyük azok számára, akik alkalmazni tudják. Félreértés ne essék, nem uniformizálásról van szó, hiszen a kulturális nevelőmunkának a gyakorlatban már százféle arca van, de amilyen sokrétű és színes a repertoár, olyan *szegényes a legjobb eszközök és módszerek propagandája*. Hogy milyen sokan „népművelnek” még falun eredménytelenül, régi, hagyományos és agyonunt módszerekkel, azt a népművelési tervek elárulják. Adósok vagyunk a jó tervek készítésével is. Kevés a hasznos, céltudatos nevelő-művelő törekvés. Gazdasági vezetők, termelőszövetkezetek például sokszor ezért vonják meg anyagi támogatásukat — mondván: „nem látjuk, mit kapunk érte”.

Sokan azt mondják, nem volt soha olyan apolitikus a művelődési otthonok munkája, mint manapság. Egyes járási és nagyobb községi művelődési intézmények jelenlegi gyakorlatában kezd eluralkodni a *tartalmatlan szórakoztatás*. S ha ezt észrevételezzük, minden bizonnyal nem arisztokratikus és snob nézetekről van szó, amelyek az emberek egészséges szórakozási igényeit lebecsülik, hanem arról, hogy sokhelyt csak a kártya, a tánc, a tánczene és a beat-zene szennvedélyes közvetítése folyik, a könnyű műfajú együttesek műsorainak szervezésében merül ki a népművelők munkája. Ez nem népművelés, csupán népszórakoztatás. Nem jó példa ez a falunak, a kisközségek klubkönyvtárainak. Mi azt szeretnénk, ha ezek olyan intézmények lennének, amelyekben rendelkezésre áll a jó irodalmat tartalmazó, gazdag állományú könyvtár, mint központi létesítmény, s körülötte vannak a művelődés egyéb lehetőségei. Nem elsősorban a szakköri szobákra gondolok — amelyek szerepe

lehet egyik, de nem központi téma —, hanem az ismeretterjesztés válogatott és szemléltető módjaira, a folyóiratok és hírlapok olvasására, művészeti körökre, irodalmi színpadokra, az ifjúság okos foglalkoztatására; ankétokra, szak- és szépirodalmi könyvismertetésekre, író—olvasó találkozóakra, eszmecserekre közéleti személyiségekkel stb. Ezekre kellene összpontosítani erőnket és megnyerni hozzá segítségül a falusi értelmiséget.

Jó dolog, hogy a művelődés társadalmi szerepét falvainkban is egyre többen fontosnak ítélik meg. Szükséges lenne, hogy a termelőszövetkezetek és más termelőüzemek vezetői, az értelmiségi dolgozók valamennyien lássák be: eredményeik csak akkor lesznek tartósak, ha elismerik a művelődés fontosságát. Sokan eljutottak már az érdeklődésig. Nemcsak az újabb és újabb anyagi támogatáson múlik itt minden; jól esne a kultúra munkásainak is a megbecsülés, annak belátása, hogy a gazdasági, társadalmi eredmények között ott van a népművelő munka eredménye is.

Az országos közművelődési konferencia után világosabbá váltak azok a tennivalók, amelyek a mechanizmus korszerűsítésében a művelődéssel foglalkozókra várnak. A legtöbb a tennivaló a falun élő emberek kultúrájának növelésében.

Szabó Gyula

iskola és könyvtár

Az olvasóvá nevelés a párt ifjúságpolitikájának része

A párt ifjúságpolitikájának megvalósítása a széles értelemben vett kulturális forradalom szerves része, fontos lépés a társadalmi élet minőségi változásának, a szocialista embertípus kialakításának útján. Nézzük, milyen feladatot ró ránk pártunk ifjúságpolitikája, ragadjunk ki néhány mondatot a Központi Bizottság határozatából:

- A Központi Bizottság szükségesnek tartja, hogy a társadalom intézményei és szervezetei nagyobb nevelő hatást gyakoroljanak az ifjúság életére az iskolában, a munkahelyen és a szabad időben egyaránt. Nevelő tevékenységük jobban igazodjon az élet mai ellentmondásos valóságához, a fiatalok fejlettségéhez és igényéhez. Vegyék jobban figyelembe, hogy nemcsak a jelen, hanem a *jövő számára is nevelünk*, amikor előreláthatóan még gyorsabb ütemben növekednek majd az emberrel szemben támasztott követelmények.
- A problémák alapvető oka, hogy a párt ifjúságpolitikáját megvalósító szervek és *intézmények munkamegosztása és munkastílusa* ma már nem felel meg az előttünk álló feladatoknak, a mind jobban kiteljesedő társadalmi demokrácia követelményeinek és az ifjúság igényeinek. Ezért szükséges mind felfogásunknak, mind a strukturának és a módszereknek korszerűsítése.
- A párt-, állami és társadalmi szervek ifjúsági tevékenységének irányítása, koordinálása, a feladatok és a felelősség konkrét meghatározása legyen jobban *összhangban a felismert társadalmi szükséglettel*: az ifjúság nevelésének társadalmi üggyé tételével.
- A társadalom nevelési, művelődési és sportintézményeinek száma, azok minőségének és módszereinek fejlesztése tartson lépést a nevelési célok követelményeivel, az ifjúság életfeltételeinek, életmódjának és igényeinek fejlődésével. Komoly feladat hárul tehát — mint művelődési intézményekre — mind a *iskolákra*, mind a *könyvtárakra*.

„A tudományos technikai forradalomban olyan szakemberekre lesz szükség, akik gyorsan tudnak igazodni a termelés, a tudomány és a technika változásaihoz, fejlődéséhez, akik gyorsan át tudnak venni új technológiákat; ehhez az szükséges, hogy *képeseek legyenek az önképzésre*, az önművelésre, a termelés nagy összefüggéseinek áttekintésére.” — Olvashatjuk az *V. nevelésügyi kongresszus* téziseiben.

Dr. Kerékgyártó Imre a Magyar Nemzet vitafórumában a „Korszerű műveltség és az iskola” c. cikkében a következőket írja:

„A tanulók birtokába kell adnunk a *műveltség megszerzésének eszközeit!*... A jövő nemzedék nevelését egész iskolarendszerünk ezen a ponton: az eszközök átadásával alapozhatja meg szilárdan... Az iskolának fel kell tárnia a tanulók előtt a műveltség beláthatatlan távlatait! Ez a feladat támaszkodik legkevésbé a hagyományokra... Bemagolt ismeretek helyett szótárhasználat, alapvető forrásmunkák

közi eligazodás, érvelés önállóan kiérlelt érvek segítségével, *eligazodás a könyvtárakban*, a napi gazdasági, politikai jelenségek megítélése, általában eligazodás az információk, kommunikációk dzsungelében — olyan reális követelmények, amelyek nem új tantárgyakat, de *új szemléletet és módszereket* követelnek iskoláinkban!”

Szintén a Magyar Nemzet vitafórumában írja *Andaházi Richárdné* tanár: „A társadalom részéről sokoldalú segítséget kaphat az iskola és tanulóifjúság. Gondolok itt *elsősorban a könyvtárakra.*”

A közös feladat tehát — több oldalról is megvilágítva — adva van, és ez az olvasóvá nevelés.

Nyilvánvaló, hogy a párt ifjúságpolitikai irányelvei az anyagi, tárgyi és személyi feltételek javítását is célul tűzik ki; de ezek megvalósulása hosszabb folyamat, nem megy máról holnapra. Addig is azonban a már meglévő feltételeket és lehetőségeket kell keresnünk, felismernünk és kihasználnunk.

Az *olvasóvá nevelés* olyan feladat, amelynek sikeres megvalósításával lehet az ifjúságban felkelteni, kialakítani, megszilárdítani, igényné, életformává fejleszteni az önképzést. Gondolom, hogy mindenki tudja, mit jelent a rendszeres olvasás, amelyen természetesen nemcsak a szépirodalom, még kevésbé az iskolában kötelező szépirodalom olvasására gondolok. Bővül az olvasó, a tanuló látóköre, ismeretének köre, szókincse, fejlődik logikai és kifejező készsége, gyorsul és erősödik felfogóképessége, s mindez sokkal jobb tanulmányi eredmények eléréséhez vezet. Hogy mennyire így van, hadd igazoljam egy felmérés tapasztalataival. A Törökszentmiklósi Járási-Városi Könyvtárban 1969-ben megvizsgáltuk 50 nyolcadik osztályos könyvtári olvasó tanulmányi átlagát.

A vizsgálat kimutatta, hogy azoknak a tanulóknak a tanulmányi átlaga, akik négy évnél hosszabb könyvtári tagsággal rendelkeztek — tehát már az általános iskola alsó tagozatában könyvtári olvasók lettek —, kerek 4 tizeddel magasabb volt a később beiratkozottakénál.

Ellenőrzésképpen 1970-ben más tanulókkal megismételtük a vizsgálatot, amely az előzővel azonos eredményeket hozott. Úgy hiszem, az elmondottak kellőképpen bizonyítják az olvasóvá nevelés jelentőségét. Különösen sokat jelent ez a *fizikai dolgozók gyermekeinek*, akiket otthoni környezetük még nem ösztönöz elmélyültebb tanulásra, ezért a könyv, a könyvtár adhat olyan többletet, amely jobb eredményt hozhat a tanulásukban is.

A Törökszentmiklósi Járási Tanács művelődésügyi osztálya az *iskolák és könyvtárak együttműködésének* kezdeti lépéseként javasolja, hogy az iskolák tanulói osztályonként, szervezeten látogassák meg a helyi könyvtárakat, ahol számukra a könyvtáros könyvtárismertetést tart. Utána a tanulók iratkozzanak be a könyvtárba.

A könyvtárlátogatások megvalósítása után a járási könyvtár minden iskolából azt a pedagógust, aki az osztálylátogatások megszervezésében és lebonyolításában, valamint a községi könyvtárral való jó kapcsolat és együttműködés kialakításában a legeredményesebb munkát végezte, 300 Ft értékű *könyvjutalomban* részesíti.

A könyvtárlátogatások és a tanulók beírataása természetesen csak egy lépés az olvasóvá nevelésben.

Tovább vezet, ha az iskolák a tanulókat olyan *tanulmányi feladatokkal* bízzák meg, amelyeket a könyvtárban található különféle szótárak, lexikonok, enciklopédiák, kézi- és szakkönyvek, gyűjtemények, feldolgozások segítségével tudnak megoldani. Ilyen feladatokat már nem egy törökszentmiklósi pedagógus adott a tanulóinak. De szükséges az olvasás ellenőrzése is. Van olyan pedagógus, aki tantárgyához kapcsolódó témájú könyveket ajánl a tanulóknak és később meggyőződik a könyv elolvasásáról. Más pedagógus figyelemmel kíséri tanulóinak könyvtári olvasójegyét, s megállapítja, hogy ki olvas a legtöbbet, de azt is számonkéri, hogy mit olvasnak a fiatalok. Számtalan más módszer is lehetséges, ki-ki megtalálhatja és kialakíthatja az egyéniségének megfelelőit. A feladatadás, az ellenőrzés, az értékelés, de még inkább a fiatalság műveltségének gyarapodása hosszú távon követel szívós, kitartó munkát.

A községi könyvtárak működése még nem a legkorszerűbb, de *fejlettebb mint a községekben levő iskolai könyvtáraké*. A lehetőségekhez képest igyekszünk a községi könyvtárak ifjúsági szolgálatát fejleszteni, így került sor *Kenderesen* gyermekkönyvtár megnyitására, s kerül sor hasonlóra *Fegyverneken* és valószínűleg *Kengyelen* is. A községi könyvtárak nyitvatartási ideje bővült, hogy hosszabb időben állhassanak a gyermekek rendelkezésére.

A községi könyvtárak fejlesztésének feladata a községi tanácsok hatáskörébe tartozik. Mivel az iskoláknak sem közömbös, hogy társintézményeik fejlettsége milyen szintű, kívánatos, hogy az *igazgatók és a pedagógusok*, mint a község szellemi életének irányítói, *legyenek a könyvtárak fejlesztésének is szószólói*.

Mindezeket a feladatokat és a belőlük következő együttműködést a törökszentmiklósi járás iskolai igazgatóinak őszi értekezletén beszéltük meg.

Varga Sándor

Tájékoztató munka az Állami Gorkij Könyvtárban

Az Állami Gorkij Könyvtár 1956 óta működik. Idegen nyelvű irodalmi könyvtár, ma már 15 nyelven gyűjt rendszeresen könyveket és periodikákat. Gyűjtőköre, ellentétben például moszkvai testvér-könyvtárával, az Állami Idegennyelvű Irodalom Könyvtárával nem általános, hanem erősen korlátozott: elsősorban szépirodalom, irodalom- és nyelvtudomány nagyobb mértékben, rokontudományok mellékgyűjtőköri fokon, az egyéb területeket legfeljebb egy-egy kézikönyv vagy szakszótár képviseli. Mindezen belül különös súlyt helyez az orosz nyelvre és irodalomra, melyből alapkönyvtárnak számít. A legújabb gyűjtőköri szabályzat szerint az Állami Gorkij Könyvtár *közművelődési könyvtár, szakkönyvtári jelleggel*. Ez a kettősség rányomja a bélyegét a könyvtárban folyó tájékoztató munkára is. Mint közművelődési könyvtárban, a legkülönbözőbb kategóriájú olvasók a legváltozatosabb kérdéseket teszik fel, s mint félig-meddig szakkönyvtárban, a képviselt szakterületek széles körű ismeretére kell a tájékoztatóknak felkészülniök.

Természetesen a több éve folyó következetes gyűjtésnek *közönségalkotó hatása* is van, az Állami Gorkij Könyvtár szakkönyvtári jellege egyre inkább kidomborodik.

A könyvtárban 1963 óta működik külön tájékoztató szolgálat. Azelőtt az olvasószolgálat dolgozói igyekeztek egyéb feladataik mellett a kért felvilágosításokat is megadni.

Az Állami Gorkij Könyvtárban a tájékoztató szolgálat munkatársaival szemben ma már alapvető követelmény a könyvtári tapasztalat, az állomány, a katalógusok ismerete, a kutató, rendszerező hajlam mellett: 1. az irodalmi érdeklődés, 2. minél több, a gyűjtőkörben szereplő *nyelv ismerete*. A könyvtári vezetés szaktájékoztatók beállításával kívánja a sokféle ágazó tájékoztató munka intenzitását, színvonalát emelni.

Bármilyen gyors ütemű is a könyvtár fejlődése, gazdaságossági szempontból elképzelhetetlen, hogy a tájékoztató szolgálatban 15 nyelvnek és a gyűjtőkörbe tartozó tudományágaknak egy-egy szakreferense foglaljon helyet. Ezért a szakreferencia kérdését más részlegeken dolgozó munkatársak, sőt esetleg külső munkaerők bevonásával, tanácsadó bizottságok létrehozásával kívánja a könyvtár megoldani. Hasonló elgondolások alapján állt össze és működik már több éve a könyvtár szerzeményezési bizottsága is.

A tájékoztató szolgálat dolgozóinak legfontosabb feladatuk a folyamatos tájékozódás. Ebből a célból naponta átnézik a könyvtárba érkező periodikákat, s megtekintik az új könyveket, mielőtt azok a raktárba vagy a szabadpolcra kerülnének. Ismerkednek velük, kijegyzetelik a szükséges adatokat, kifényképeztetik az életrajzokat stb.

A tájékoztató szolgálat dolgozói részt vesznek a szerzeményezési bizottság munkájában. Kijelölt nyelvterületükről rendelésre javasolnak könyveket. Ez hozzásegíti őket egy adott területen az alaposabb tájékozódáshoz és az állomány ismeretét is előmozdítja, hisz a gyűjtemény egy része így szinte a kezük között alakul ki. Ugyancsak tanácsadóként szerepelnek az évi folyóirat-rendelések megbeszélésénél.

A tájékoztató szolgálat legfontosabb munkaeszközei:

Kézikönyvek

A könyvtár ellátottságában döntő tényező, hogy a könyvtár aránylag új intézmény. Az adott anyagi keretek között sokszor nehézséget jelent egy-egy drága külföldi kézikönyv beszerzése. Az olvasóteremben kb. 3000 kézikönyv van, de figyelembe véve a 15 nyelvterülettel szemben megnyilvánuló igényeket, még nagyok a hézagok. A nehézségek áthidalására a könyvtár keresi a megoldást. Ilyen vonatkozásban szerencsés együttműködés alakult ki az ELTE orosz tanszéke és a könyvtár között. A tanszék számba veszi a könyvtár orosz irodalmi és nyelvészeti kézikönyveit, hogy pontosan meghatározott műveket tudjanak diákjaiknak ajánlani, ugyanakkor tanácsokat adnak az állomány kiegészítésére. Az ajánlott kézikönyvek között gyakran előfordulnak olyan művek is, melyek könyvtárosi forgalomban már nem kaphatók. Ezeket a könyvtár mikrofilm vagy reprint alakjában mégis előteremti. Ebben a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés támogatja, hála jó kapcsolatainak a szovjet, bolgár, csehszlovák, német és jugoszláv könyvtárakkal.

Katalógusok

a) *Betűrendes katalógus.* Egy teljes katalógusa van a könyvtárnak. Ezen belül különválnak a cirill- és latinbetűs katalógus. Külön katalógusban van a kétnyelvű irodalom is, ami megkönnyíti a keresést. A továbbiakban az orosz írásmódtól eltérő betűket használó szláv nyelvek katalóguscéduláit is külön szekrényben kívánja elhelyezni a könyvtár.

b) *ETO szerinti szakkatalógus.* Használatát az ETO-hoz kiadott nyomtatott betűrendes mutató és a feldolgozó csoportnál folyamatosan készülő, ún. tárgymutató segíti.

c) *Cikk-katalógusok.*

Orosz. A szovjet könyvkamara nyomtatott kartonjaiból szerkesztik. Két részből áll: 1. recenziók, perszonáliák egységes betűrendben, aszerint, akiről szó van, 2. szépirodalom, műfajok szerint csoportosítva.

Német, angol, francia. Ezt a munkát most szeretné elindítani a könyvtár. A katalóguslapokat házilag állítja elő. Gyűjti a recenziókat, perszonáliákat, szépirodalmat és a fontosabb tanulmányok címanyagát, tárgyszavak szerint rendezve.

Magyar. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a Népművelési Propaganda Iroda sokszorosított kiadványából készül. Szépirodalmi anyagot nem tartalmaz. Folyóiratokon kívül egyes tanulmánykötetek elemző feldolgozása is helyet kap itt, viszont hiányzik a határokon kívüli magyar periodikák anyaga, amit a könyvtár a saját erejéből szeretne pótolni.

Egyéb katalógusszerű eszközök

a) *Tárgymutató.* Folyamatosan épül, anyagát a feldolgozó csoport adja. A szakozás során felmerülő újabb fogalmak, változások szákszámát cédulákon rögzítik, melyeket betűrendbe sorolnak.

Meg kell említeni, hogy a feldolgozó csoport és a tájékoztató szolgálat igyekszik egymással eleven munkakapcsolatot kialakítani, hisz a tárgymutatón kívül még sok apróság van, melynek ismerete megkönnyíti és meggyorsítja a visszakereső munkát.

b) *Életrajzi katalógus.* Már hagyománya van a könyvtárban ennek a munkának, de csak az utóbbi években vett nagyobb lendületet. Folyóiratokból, antológiákból, könyvek borítólappjáról fényképezik le a laboratóriumban a rövid életrajzokat, melyekről katalóguslap nagyságú másolat készül, és ezt betűrendbe sorolva tárolják. Sajátos igényt, könyvkiadók, újságírók, kritikusok szükségletét elégíti ki így sok esetben a könyvtár, amikor fiatal, lexikonokban, irodalomtörténetekben még nem szereplő írók, tudósok életéről közölhet adatokat. Igaz, a lapok egy része lassan elavul, de addig is hasznos szolgáltatokat tesznek.

c) *Eseménykatalógus.* Anyaga a naponta beérkező periodikák átnézése közben gyűlik össze. A könyvtár szempontjából érdekes adatokat katalóguscédulákra írnak. Ilyenek: írók, tudósok, fontos közéleti személyiségek halála, irodalmi díjak kiosztása, kongresszusok időpontja stb. Ezek az adatok a cikk-katalógusokba csak később, vagy egyáltalán nem kerülnek be. Ezt az anyagot a nevek és tárgyszavak egységes betűrendjében tárolják és mindig megjelölik a forrást is, ahol utána lehet nézni a hírnek. Természetesen idővel ez az anyag is elavul. Ugyanitt lehet rögzíteni egyes esetekben a tájékoztatói kutatómunka eredményét is, ha a kérdés ismétlődésére számítanak. Ezt a munkaeszközt kizárólag belső használatra szánták.

Tájékoztató napló

A végzett munka felsorolását tartalmazza időrendben. Rögzíti az elért eredményeket és statisztikai célokat is szolgál.

Egy-egy kérdés irodalmát teljesen különböző mélységig kérhetik az olvasók. Legtöbbször diákok fordulnak a könyvtárhoz, ilyenkor gyakran pedagógiai tevékenységet kell kifejteniök, míg könyvtárhasználóvá nevelik őket. Tudományos munkákhoz is kéri a könyvtár segítségét. Azoknak, akik huzamosabb ideig foglalkoznak egy témával, a meglevő anyag feltárása mellett felajánlják a kurrens anyag, a beérkező periodikák, könyvek figyelését. A témafigyelést a tájékoztatómunka nagyon fontos részének tartják.

Általánosságban is eléje lehet menni az olvasónak: bibliográfiák készítésével. Van is néhány kiadványa a könyvtárnak, s a tájékoztató szolgálat is kivette a részét ezek összeállításából.

Fodor Magdolna

az Allami Gorkij Könyvtár tájékoztató szolgálatának vezetője

Egy könyvtár újjászületése

Egyszer már megtárgyalt ügyeket csak nagyon ritkán szabad és érdemes újra elővenni. Szívesen akkor foglalkozunk velük, ha szó szerint jó okunk van rá. A martonvásári klubkönyvtárról írni kell megint: történetének új fejezete kezdődött.

*

Nem célunk felhánytorgatni a múltat, csak annyit mondunk el az előzményekből, ami feltétlenül szükséges, hogy érzékelni lehessen a változásokat, a fejlődés biztató jeleit. (Aki a helyi részletekre kíváncsi, megtalálja lapunk 1969/9-es számában.)

Tehát: Martonvásáron 1967-ben szép klubkönyvtárt létesítettek, korszerűen berendezték, mindennel felszerelték, ami kell. Kezelését főfoglalkozású könyvtárosra bízta. (A klubkönyvtár elődje, a községi könyvtár 2—300 olvasót vonzott; tiszteletdíjas könyvtárosa lelkes, „megszállott” pedagógus volt.) A várt fejlődés azonban elmaradt. Az új könyvtáros nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, az olvasók száma egyre fogyott, s pár hónappal a megnyitás után következett a dicstelen vég: bezárták a könyvtárt. Ez volt a helyzet másfél évvel ezelőtt.

*

Fejes Erzsébet 1969. június elsején lett klubkönyvtáros Martonvásáron. Azokban a hetekben végzett Szombathelyen, a népművelő-könyvtáros szakon.

Mit érez az újdonsült könyvtáros, ha első munkahelyén, ahol önállóan fog dolgozni, a rendcsinálás korántsem lelkesítő munkájába csöppen? Ti. a járási könyvtár és a községi tanács ekkortájt teljes erővel igyekezett felszámolni az eltávozott könyvtáros rendtelenségének nyomait: a hiányok felkutatása, a törlések, a leltáregyeztetés voltak napirenden. (Csak júniusban 1500 forintot fizettek be az olvasók elveszett könyvekért. Szép summa!)

Természetesen csalódott volt, nem így képzelte el az indulást. Igaz, tiszta lappal kezdetett munkához. Már ami a leltári rendet, az anyagiakat illeti. Mert ezeket viszonylag könnyű volt rendbetenni...

*

Aztán „dolgozni kezdett” — így mondja.

Amikor átvette a könyvtárt, egy fillérje sem volt könyvek vásárlására. Három-négy hónapi „dolgoztatás” után elérkezettnek látta az időt, hogy beszámoljon a vb-nek, mit tudott elérni eddig, hogy áll a könyvtár ügye a legilletékesebbeknél, az olvasóknál. Amikor végzett, megszólalt egy vb-tag, s javasolta, adjanak

a községfejlesztési alapból 3000 forintot soron kívül könyvvásárlásra.

1970-ben már természetesen gyarapíthatta az állományt: a község költségvetésében gondoskodtak a rendszeres könyvbeszerzés anyagi feltételeiről. Igaz, nem valami nagy összeget juttattak, 5000 forintot, de ezt még kiegészítették 20 ezerrel a fenntartás költségeinek fedezésére. (Kapott még a könyvtár 10 ezer forintot könyvbeszerzésre a járási tanácstól is. A kézikönyvtár gazdagodott belőle.)

A községi tanács segítő szándékát mutatta: megoldották a könyvtáros lakásgondját is, 600 forintos albérléssel megfizethető szolgálati szobába költözhetett.

*

S ha most kellene számot adnia munkájáról, a megtett útról?

Elmondaná, hogy 1969 júniusában, mikor átvette, alig néhány olvasó jött el nagynéha a könyvtárba — volt úgy, hogy napokig senki sem nyitotta rá az ajtót —, pedig papíron 243 olvasó volt. Az év végére, tehát hat hónap alatt, 400-ra nőtt az olvasótábor. S hogy „valódi” olvasók voltak, azt 1760 látogatás és 3310 kölcsönzött könyv igazolja. 1970-ben pedig (noha betegsége miatt 3 hónapig csökkentett nyitvatartással működött a könyvtár) háromnegyed év mérlege: 2090 látogató 5560 könyvet kölcsönzött.

Szép eredmények, különösen ha figyelembe vesszük, hogy nehéz helyrehozni azt, amit már elrontottak. Mi volt sikerének titka?

Azzal kezdte, hogy megpróbálta visszaszerezni az egykori olvasókat, akik valaha megfordultak a könyvtárban, akár tartoztak könyvvel, akár nem. A nagy lendülettel mozgásba hozott klubélet is hozott új olvasókat.

A nyitvatartást sürgősen az olvasók igényeihez, látogatási szokásaihoz igazította, s ebből semmiféle értekezlet, megbeszélés kedvéért nem enged. Pillanatnyilag kedden és pénteken 16—19, szerdán 13—19, szombaton pedig 10—12 óra között lehet könyvet kölcsönözni. Olvasásra a jóval bővebben megállapított klubidő alatt is rendelkezésre áll a 6000 kötet könyv amelyből 1800 a gyermekeké.

*

De mitől „áll össze” egy könyvtár meg egy klub — klubkönyvtárrá?

Ezt a kérdést is feltette magának Fejes Erzsébet a kezdet kezdetén, s a következőképpen próbált válaszolni rá:

Abból kell kiindulni — vélte —, hogy könyvet szerető, olvasni vágyó embereket akarunk nevelni. Tehát, igenis „könyvtárcentrikus” lesznek. A klub is akkor kerül a helyére, ha segítségével (miközben

jól érzik magukat, kellemesen szórakoznak benne az emberek) rendszeres olvasóvá válik az, aki eddig nem volt, s igényesebben olvas, aki korábban válogatás nélkül elolvasott mindent, vagy éppen csak a selejtet.

Ez a felismerés vezette el a klubmunka jelenlegi formáinak, módszereinek bevezetéséhez.

Van például ifjúsági klubjuk. Ebbe a KISZ-korosztályú fiatalok járnak. Őket olyan műsorokkal, programokkal szórakoztatják, amelyeknek nyilvánvaló a kapcsolatuk a könyvekkel: Ki volt dr. Sorge? Összeesküvés Hitler ellen (Melnyikov könyve alapján), vagy: vendégül látták Baranyi Ferenc, Kalász Márton és Szombathy István költőket, felkeresték az egykori Brunswick-kastély Beethoven szobáját. (Ennek a látogatásnak az volt a külön „érdekesége”, hogy egy második gimnazista volt a vezető, s a komplex művelődési jegyében zenét is hallgattak a helyszínen.)

A tovább tanuló nyolcadikosok az önképzőkörbe járnak. Itt, azon kívül, hogy segítséget kapnak a tanuláshoz, megtanulják, hogyan és mire lehet felhasználni a kézikönyvtár lexikon, szótár stb. gyűjteményét. Mi a bibliográfia (maguk is készítene), milyen könyvtárak vannak még?

A szombat délutánok a szabad idő hasznos eltöltésének jegyében a 6–8. osztályosok vetélkedőire, egyéb szórakoztatva nevelő gyermekfoglalkozásokra vannak fenntartva.

A felnőttek a nőklub, a pedagógus fórum (a szülőké is) rendezvényeit látogatják. Ezek általában valamilyen előadással kezdődnek — a nehezen kezelhető gyermek, egészségügy, közérdekű témák — s általános vitával, beszélgetéssel folytatódnak. A lényeg itt is az, hogy már az előadó beszél a téma irodalmáról, s ezt a könyvtáros szükség esetén kiegészíti további művek felsorolásával.

*

Még egy visszautalás a múltra:

Nem számúzték a zenét a könyvtárból. Igaz, beat-próbák helyett Béres Ferenc, Jancsó Adrienne, Vass Lajos hívja a martonvásáriakat, hogy merítsenek a népzene tiszta forrásvizéből.

Mondanunk sem kell: a hívó szó eljutott a címzetekhez.

*

Ez a beszámoló nem készült a teljesség igényével. Egy valamiről azonban feltétlenül szólni kell még. S ez a „kapcsolatok” kérdése.

A könyvtár úton van affelé, hogy valóban művelődési központja legyen a község kulturális életének. Erre pedig

csak az az intézmény képes, amelyik együtt lélegzik környezetével, abba szervesen beleépül. Szeretnénk megmutatni, hogy ez a martonvásári klubkönyvtár sikereinek igazi nyitja.

Tulajdonképpen egyszerű dolog:

A község vezetői nemcsak a hivatalos alkalmakkor találkoznak a könyvtárral, a könyvtárossal (bár még az ilyen alkalmak is emlékezetessé válhatnak a résztvevők számára: a könyvtáruddal foglalkozó vb-ülést pl. a könyvtárban tartották. „Milyen szép” csodálkoztak egyes vb-tagok.) Legtöbbjük maga is szorgalmas olvasó, s a könyvcseré jó alkalom egy kis beszélgetésre is: mire volna szükség, hogy még jobban menjen a munka.

A helyi értelmiség? A körzeti orvos, a pedagógusok „beleszólhatnak” a könyvtár ügyeibe: a könyvtáros gyakran tanácsot kér tőlük, hogy milyen könyveket rendeljen. Egyébként a körzeti orvos volt az, aki „rászoktatta” a község vezető embereit, hogy esténként „beüljenek” a könyvtárba, nézelődni, beszélgetni. (Nem kis dolog!)

A. Tóth Sándor rajza

Rendkívül nagy jelentőségű a könyvtár társadalmi elismertetése szempontjából, hogy gyümölcsöző kapcsolat jött létre a község gazdasági és szellemi arculatát döntően meghatározó nemzetközi hírnevű Martonvásári Mezőgazdasági Kutató Intézettel, amely mint ismeretes, az egykori Brunswick kastélyban működik. Az intézet kutatói és dolgozói, tudós igazgatójukkal az élen, gyakori látogatói a klubkönyvtár rendezvényeinek, és nem egyszer segítséget nyújtanak a zökkenőmen-

tes lebonyolításhoz. (Az igazgató gyermekei szorgalmas olvasói a könyvtárnak, noha gazdag házikönyvtáruk van. De — mint mondták — otthon nélkülözik a könyvtárosi segítséget.)

*

A martonvásári klubkönyvtár újjászülött. Bizunk benne, hogy számára a tartós fejlődés évei következnek.

Simay Norbert

KINEVEZÉS. A Szolnok megyei SZMT központi könyvtár vezetőjévé a megyei SZMT elnöksége Csepentő Miklóst nevezte ki.

Hírek

Új ISKOLAI könyvtárat létesítettek Tolna megyében a szekszárdi Garay János Gimnáziumban és a Tamási Gimnáziumban, s ugyancsak új, szabadpolcos könyvtár épül a bonyhádi Petőfi Sándor Gimnáziumban is. Ez utóbbi építési költségeihez a megyei tanács 150 ezer forinttal járult hozzá.

A KÖZELMÚLTBAN HAZÁNKBAN tartózkodott Helena Kolarova, a pozsonyi Kulturális Minisztérium könyvtári felügyelője, valamint Eva Schulz, az NSZEP Társadalomtudományi Intézetének osztályvezetője. Ugyancsak az elmúlt hónapokban járt Magyarországon a prágai Népművelési Intézet két könyvtárosa, Jarmila Burešova és Dagmar Macháčková. Valamennyien tanulmányi látogatást tettek a Könyvtártudományi és Módszertani Központban. Magyarországi könyvtárakkal ismerkedett öt szíriai könyvtáros is, akik az UNESCO vendégeként érkeztek hozzánk. Gheorghe Popescu, a román Allami Kulturális és Művészeti Bizottság könyvtárosztályának vezetője a magyar általános könyvtárak tevékenységét tanulmányozta.

A PÉCSI ÉPÍTŐIPARI TECHNIKUM diákjai felajánlották a városi könyvtárnak, hogy társadalmi munkában elvégzik két városi fiókkönyvtár tatarozását és felújítását. Az elvállalt munka 80—100 ezer forintot ér. A technikum tanulói egyébként korábban már két másik könyvtár tatarozásánál segítettek, ugyancsak társadalmi munkában.

A GÓGÁNFAI TERME-LŐSZÖVETKEZET elhatározta, hogy évente 30 ezer Ft-ot fordít a községi könyvtár fejlesztésére. A Veszprém megyei kisközség szövetkezete a Fejér megyei tsz-ek felhívásához csatlakozva azért döntött így, mert az Olvasó néperetne mozgalom szellemében szeretne jobban hozzájárulni a lakosság, a tsz dolgozók és a fiatalok általános és szakműveltségének emeléséhez. A vállalat a községi könyvtárral kötött szocialista szerződésben rögzítették. A szövetkezet kéri a tapolcai járás valamennyi termelőszövetkezetét is: csatlakozzanak felhívásához és így járuljanak hozzá ahhoz, hogy a kezdeményezés mozgalommá szélesedjék. A felhívást Szücs László, a tsz elnöke és Márjus József párttitkár írta alá.

AZ ÉLELMISZERIPARI SZAKKÖNYVTÁRAK hálózati központi feladatait 1970-től az Agroinform szervezetébe tartozó Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár látja el. Az élelmiszeripari szakkönyvtárak korábban az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ hálózatába tartoztak és hálózati irányításukat a Központi Élelmiszeripari Kutatóintézet információs és dokumentációs osztálya látta el mint alközpont. A hálózati átszervezés célja a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó szakkönyvtárak egységes hálózatba való szervezése, illetve az élelmiszeripari gazdaság könyvtári és információs ellátottságának gazdaságos és hatékony továbbfejlesztése volt. A hálózati központ és a tagkönyvtárak további együttműködéséről, valamint a hálózat fejlesztésével kapcsolatos feladatokról első ízben 1970. decemberben tanácskozott a Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár vezetősége az élelmiszeripari ágazati központi könyvtárak, illetve információs részlegek vezetőivel. A tanácskozáson, amelyen a vitaindítót dr. Királyi Ernő, az Agroinform főigazgatója tartotta, a hálózat fejlesztését, valamint a tervszerű együttműködés feladatait határozták meg. (B. F.)

HUSZONÖT ÉV MAGYAR LÍRÁJA (2.)

IV. Az új magyar líra: 1957—1970

Az új magyar líra második nagy korszaka — a felszabadulást követő négy esztendő költészete után — 1956 után köszöntött be. A költői fejlődés ugyanis korántsem egyenes vonalú és folyamatos: virágkorok és csendesebb, terméketlenebb időszakok váltják egymást, ahogy az idő előrehalad. Sok tényezőnek kell egybeesnie ahhoz, hogy ilyen virágkor létrejöhessen: a nagy tehetségeken kívül nagy történelmi élmények, a lelkiállapotot kondicionáló, szenvedéllyel telítő események is kellenek. Ezért lehetett a magyar költészet egyik nagy virágkora a 48-as forradalmat megelőző néhány esztendő: a romantikusok (Vörösmarty) és a népi realisták (Petőfi, Arany) találkozásának kora; vagy a jelen század tízes éve: Ady és a Nyugat klasszikus időszaka; vagy akár a harmincas évek, midőn együtt alkotott az első, a második és a harmadik költői nemzedék, s Babbitstól — Szabó Lőrincen, József Attilán és Illyésen át — Weöres Sándorig és Radnótiig tartott a költői mezőny.

Ilyen virágkorra érett a hatvanas évek költészete is. Nemzedékek és irányzatok egész sora élt egymás mellett, kitágult a líra tábora, s a versolvasó közönség számára gyarapodásán is le lehetett mérni, hogy milyen szerepet játszik társadalmunk életében, öntudatának alakulásában a vers. Sokat jelentett az is, hogy sorra visszatértek a korábban hallgató jeles költők (pl. Kassák Lajos, Sinka István, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Jékely Zoltán), s új tehetségekkel gyarapodott a líra kórusa (Orbán Ottó, Tornai József, Tandori Dezső, Ágh István stb.). Sor kerülhetett arra, hogy több évtizedes fejlődés érlelje meg végső eredményeit, s arra is, hogy új irányok felé induljon el költészetünk.

Irányzatok és alkotók

A kiterjedt és gazdag költészetek mindig több egymás mellett élő szemléletmódból, költői poétikából és stílusrányból épülnek fel. Ilyen volt a harmincas évek hazai költészete, ilyen a francia, angol vagy lengyel líra is. A mai magyar költészetben is elkülöníthetők a poétikai és stílári irányzatok. Igaz, ez az elkülönítés elég nehéz: hiszen egy költői életművön belül is többféle stílus található, s a stílusformák között is igen sok az érintkezés. Ráadásul a mai költészet nem ismer olyan korstílust, mint amilyen korábbi korokban a romantika vagy a szimbolizmus volt. Egész sereg törekvés, irányzat él együtt, megnevezésük, megkülönböztetésük csak kísérleti lehet. Mégis — engedve a kísérletezés csábításának — talán vállalkozhatunk arra, hogy megkülönböztetünk néhány irányzatot, a mai magyar költészet néhány fontosabb típusát.

1. *Lírai realizmus*: Ez az irány a költészet és a valóság kapcsolatát építi ki, gyakran foglalkoztatja a nemzeti és a szociális problematika, egyszersmind azonban érdeklődést érez a bölcséleti problémák józan megoldása iránt is. Költészetünk évszázados hagyományai közé illeszkedik, vállalja a költői örökség — akár a népi örökség — képviselését, folytatását, de hajlik a rációhoz igazodó kísérletezésre is. Tiszta, átlátható kompozíciókra s világos nyelvi formákra törekszik. Legfőbb mestere: Illyés Gyula, akinek hagyományt őrző s szolidan újító költészetében öltének alakot ennek a típusnak a legjobb erényei. Más-más, egyéni színvonalú képviselet ez a lírai modell Jankovich Ferenc, Takács Gyula, Csanádi Imre, Simon István, Váci Mihály, Fodor András, Kalász Márton és Takács Imre költészete.

2. *Racionalista költőség*: a nyugati — francia és angol — példák nyomán őrzí ez a típus a racionalizmus hagyományait. A nagy hagyományok mellett azonban gondja van az újításra is. Érdeklődése eléggé gazdag: filozófiai, etikai, közéleti. Kompozíciói józanok, nyelve tiszta, képei arányosak. Talán legjobb mestere Vas István, de ehhez a típushoz sorolható Rónay György, Csorba Győző, Képes Géza, Somlyó György, Vészi Endre, Garai Gábor és Mezei András költészete is.

3. *Mitologikus-antropológiai költészet*: ez a költészeti modell elsősorban az ember ontológiái — a létezéssel összefüggő — kérdéseire keres választ a versben. Mítoszokat, látomásokat teremt, ezeknek tükrében próbálja kifejezni a születés, a halál, az önismeret, az emberi lényeg problematikáját. Poétikája teremtő jellegű,

módszerére hatott a szürrealizmus is. Ide sorolnám — először is — Weöres Sándor költészetét, azután Jékely Zoltán, Hajnal Anna, Kálnoky László, Orbán Ottó, Tornai József, Beney Zsuzsa, Parancs János, a fiatalabbak közül Tandori Dezső, Marsall László, Horgas Béla művészetét.

4. *Etikai szocializmus*: ezzel a névvel azokat a költőket illetném, akik a Rákosi-korszak torzulásai és bűnei, valamint az 1956-os történelmi megrázkódtatás után próbálják újrafogalmazni a szocialista költészet küldetését. Számukra nem képzelhető el szakadék szocializmus és erkölcs, szocializmus és humanitás között. Ide tartozik — úgy hiszem — Benjámin László, Zelk Zoltán, valamint Földeák János, Kónya Lajos, Tamási Lajos és Sipos Gyula költészete.

5. „*Újholdas*” költők: az egykori Újhold című folyóirat költői ma is jól érzékelhető irányzatot képviselnek. Ők is filozófiai, antropológiai tevékenységnek tartják a verset — mint a harmadik helyen leírt modell művészei —, csak nem mitologikus formákat hoznak létre, hanem rendkívül zárt, erősen szervezett alakzatokat, melyeknek valójában egy-egy „szótári értelemben” megnevezhetetlen bölcselati vagy etikai fogalom megnevezésének feladata jut. Ezek a költők: Pilinszky János, Nemes Nagy Agnes, Rába György és Rákos Sándor.

6. „*Népi*” szürrealizmus: az a poétika, amely a magyar líra archaikus: népi és balladás örökségét egyesíti a modern költészet szürrealista szabadságával és képzeletével. Vagyis azt a hivatást akarja betölteni, amit Bartók végzett el a zenében (hagyomány és újítás, magyarság és Európa művészi, alkotó szintézise révén), s amelyet Németh László sürgetett. Ennek a típusnak a legfőbb példája a népköltészet (a magyar, a finn-ugor és a kelet-európai folklór), mestere Ady és Bartók vagy éppen Sinka István és Gulyás Pál. Elsősorban Nagy László hatalmas költészete tartozik ide, de itt lehet kijelölni a helyét Kormos István, Csoóri Sándor, Szécsi Margit s — a fiatalabbak közül — Ágh István, Buda Ferenc, Bella István és Ratkó József költészetének is.

7. *Univerzális líra*: ennek nevezném azt a költészetet, amely az egész világmindenség költői megismerésére és kifejezésére törekszik. S mert az „egészet” akarja versbe venni, nélkülözhetetlen segítője a tudomány: a természettudomány, a történelem, a futurologia. Ez a költészet hatalmas szerkezetekben — eposzokban, „hosszú versekben” — számol be a mindenség jelenségeiről, törvényeiről és alakzatairól. Egyetlen klasszikus példája van: Juhász Ferenc költészete.

8. *Közéleti avantgardizmus*: azokra a költőkre gondolok, akik heves avantgardizmussal fordulnak a közelet — a magyar és a világpolitika — eseményei, jelenségei felé. Mozgósítani akarnak, eszközük ezért gyakran a „song”, vagy a „beat” műfajok („folk-beat”, „protest-song”) alakzatai. Ladányi Mihály, Soós Zoltán, Baranyi Ferenc s néhány fiatalabb társuk törekvéseire gondolok.

Ez a „tipológia” persze korántsem teljes. Hiányzik pl. Kassák avantgardista konstruktivizmusa vagy Füst Milán biblikus expresszionizmusa. De minthogy a *jelen* lírájának irányzatait szerettem volna leírni, csak azokra a költőkre lehettem tekintettel, akik ma is élnek, ma is alkotnak, s személyes példájukkal is áthatják az irodalmi életet.

A magyar líra és a világirodalom

Líránk mindig a világirodalom — az európai irodalom — eleven rendjében fejlődött, ennek részese volt. Így volt ez 1848 előtt, a Nyugat hőskorában s a felszabadulás utáni első években. S ez a kapcsolat állt helyre — tíz esztendő fájdalmas kiesése után — a hatvanas években is. Talán minden addiginál gyümölcsözőbben és teljesebben.

A kapcsolatok első szintje a műfordítás. Az elmúlt tíz év különösen ezen a területen hozott nagy eredményeket: nemcsak hosszabb mulasztást pótol, hanem a mai világlírával is megismertette a magyar költőt és a magyar olvasót. Olyan költői életművek vagy válogatások váltak ismertté magyarul, mint Apollinaire, Cendrars, Aragon, Eluard, Saint-John Perse, Rilke, Trakl, Heym, Günther Grass, T. S. Eliot, Auden, Dylan Thomas, Montale, Quasimodo, Machado, Lorca, Jimenez, Pablo Neruda, Jeszenyin, Paszternák, Jevtusenko stb. költészete; a skandináv, a dél-amerikai, az arab, a kínai, az újjörög és török líra. Hatalmas műfordító munkát végzett el a magyar irodalom, s ez a munka még ma is folyik. A legjobb műfordítások Illyés, Szabó Lőrinc, Vas István, Jékely Zoltán, Rónay György, Weöres Sándor, Nemes Nagy Agnes, Rába György, Nagy László stb. nevéhez fűződtek.

A műfordítás azonban csak a kezdet: a fontosabb az, hogy mai líránkra miként hatott a világirodalom, hogy költészetünk együtt lélegzik-e a nagyvilág modern költőivel. Volt idő — pl. a múlt század harmadik harmada —, midőn a hazai líra tragikusan lemaradt a világirodalmi fejlődés mögött. A hatvanas évek költészetének tudatában — ezzel szemben — igen eleven a világirodalom iránt megnyilvánuló érdek-

lódés. Különösen a fiatalabb nemzedékek tanultak a kor költészetétől. Lorca Nagy Lászlóra hatott felszabadító módon, s rajta keresztül egy sereg ifjabbra. Eliot, Ungaretti vagy René Char azokra a költőkre gyakorolt befolyást, akik hazai mesternek Weöres Sándort választották. A szovjet „új hullám” — Jevtusenko, Voznyeszenszkij — költészetétől Garai Gábor vagy Váci Mihály tanult. De hatottak a mai magyar lírára a francia „tárgyvers” költői (Ponge, Guillevic) vagy az amerikai beat-költészet képviselői (Ginsberg, Ferlinghetti, Corso) is.

A világirodalmi kapcsolat mindig kétoldalú. Nemcsak azt jelenti, amit várunk és kapunk, hanem az is, amit mi adunk. Az új magyar líra a jelenlétnek ezt az „aktív” formáját is gyakorolni tudja, főként az újabb idők fejleményei miatt. Költészetünk külföldi elismerése növekvőben van, igazolva azoknak a vágyát, akik régen is jövőt jósoltak a magyar lírának. A hazánkban évente megrendezésre kerülő nemzetközi költőtálalkozók, Illyés Gyula nemzetközi elismerése — a knokei nagydíj és most a Herder-díj — mellett a fordítások jelentik számunkra a legtöbbet. Így a magyar költészet francia, angol, orosz és svéd antológiái, Illyés, Kassák francia nyelvű kötete, Illyés, Juhász Ferenc szép angol nyelvű válogatásai, néhány külföldi irodalmi folyóirat magyar költészetrel foglalkozó különszámai. Ezek között a keretek között is a magyar líra és a világirodalom találkozása szerveződik meg, a kapcsolat ölt alakot.

Befejezett életművek

A mai magyar költészetben — vagyis az utolsó évtized lírájában — öt vagy hat nemzedék él és élt egymás mellett. Közöttük a modern magyar irodalom „első” és „második” nemzedékének költői is. Ez a két nemzedék ma már nagyjából lezárt életművet mondhat a magáénak, többekét éppen az utolsó tiz évben zárta le a halál.

Az „első” nemzedék nagy költője: Füst Milán — 1967-ben bekövetkezett haláláig — már keveset írt. Halála után gyűjtötték össze *Összes verseit* (1969). Kassák Lajos — a hőskor másik, ugyancsak 1967-ben eltávozott, alakja — annál többet dolgozott életének utolsó évtizedében. Válogatott és összegyűjtött versei mellett hat kötet is megjelent, közöttük a *Vagyonom és fegyvertáram*, *A tölgyfa levelei* és az *Úljúk körül az asztalt* című kötetek. Ezekben a könyvekben nyert megfogalmazást Kassák lírai testamentuma: bölcs életfilozófiája, a nehézségeken is győzedelmeskedő élet-szeretete. E néhány kötet Kassák változatos, egyszersmind azonban ritka következetességgel és önfegyvellemmel épített költői pályáját zárta le, összefoglalva egy hosszú és gazdag élet minden tapasztalatát. Ugyancsak az „első” nemzedék képviselője volt az 1967-ben elhunyt Áprily Lajos is, akinek nosztalgikus kései verseit a *Jelentés a völgyből* című könyv, összes verseit pedig *A kor falára* gyűjtötte össze. Áprily a természet formáiban fejezte ki önmagát, nemes szimbolizmussal foglalta az évszakok vagy a tájak rajzába saját érzéseit. A kései versek is a természetlíra köntösében fejezik ki a búcsú szomorúságát, meditatív gondolatait.

Ők voltak az „első” nemzedék (Ady, Babits, Kosztolányi nemzedékének) utolsó nagyjai. De már — sajnos — a „második” nemzedék is megindult a végső összefoglalás felé. S ebből a nemzedékből is többen már a magyar líra képzeletbeli pantheonjában nyugszanak. Így Szabó Lőrinc, aki 1958-ban halt meg, s nem sokkal előtte foglalta össze végső felismeréseit csodálatos *A huszonhatodik év* című szonettfüzérében, melyben a halott kedvesnek állít emléket, ki negyedszázadon át állott mellette barátságával. Ám e szonettek nem csupán siratóénekek, hanem tökéletes formába öntött gondolatok az emberi lét értelméről, s a halál elleni kétségbeesett tiltakozásról. Ugyanennek a nemzedéknek a halottja Sinka István (1969), a pásztorból lett költő, az alföldi szegényparasztság követe. Sinka balladás hangú, komor tónusú lírája is a búcsú idején vált igazán klasszikussá, *Végy karodra idő* és *Mesterek utcája* című köteteiben.

A „második” generáció más tagjai ma is alkotnak még, ha az összefoglalás igényével is. Közöttük Illyés Gyula, akinek „őszikéi” az életmű egyik legtermékenyebb korszakát jelentik. Az utóbbi időben kerültek az olvasó kezébe *Új versek*, *Dólt vitorla*, *Fekete-fehér* című kötetei, s gyűjteményes verseskötete: a *Poharaim*. A kései Illyés nagyszabású lírát alkotott, valóban összegező jellegű költészetet: etikai eszményeinek, közeleti ideáljainak, tapasztalásainak és életfilozófiájának foglalatát. Nem derűs ez a költészet, inkább Arany „őszikéinek” rokona, örököse: átéli a világban zajló tragikus konfliktusokat, beszámol arról a szorongásról is, melyet a nemzet sorsa, a demográfiai mutatókban jelzett problematika okoz. A feloldást a gondolkodásban, az igazság konok hirdetésében és a jó cselekvés mozgósításában keresi.

Ugyanígy az összefoglalás igényével fogalmazta meg újabb műveit Fodor József, Zelk Zoltán, Erdélyi József és Jankovich Ferenc is. Az ő életsummáé verseik között is nem egy maradandó akad.

A közéleti líra eszményei

Az 1956 utáni lírai korszak a köéleti költészet jegyében indult. Egy akkoriban nagyhatású, de azóta — az irodalomtörténeti mérlegelések alapján inkább történeti, mint esztétikai eredménynek tekinthető antológia hozta a közéleti állásfoglalást: a *Tűztáncra* gondolok. Ennek a válogatásnak a költői — elsősorban Garai Gábor és Váci Mihály — harcos elkötelezettséggel vállalták a kommunista költő felelősségét, feladatait. Mindkettőjük költészete azóta is ezeknek a feladatoknak a jegyében alakult. Garai Gábor a szocialista társadalom eszményeit hirdeti, etikai és racionalista síkon foglal mellettük állást (pl. *Tiszta szigorúság, Otthon a világban*). A nemrégiben fiatalon és tragikusan elhunyt Váci Mihály inkább érzelmi szinten, a szenvedélyek elkötelezettségében képviselte ezeket az eszményeket. Szülőföldjének, a Nyírségnek plebejus örökségét hozta, s ennek az örökségnek a parancsát érvényesítette akkor is, midőn az új társadalom belső konfliktusaiban foglalt állást (*Kelet felől, Méltó hatalmat, Te bolond*).

A közéleti költészet egy másik típusát azok a költők képviselik, akik átértékelték a szocialista társadalom belső megrázkódtatásait, s egyszerre akarják képviselni az új rend emberi lehetőségeit s a humanista etikát. (Már érintettük ennek a lírai magatartásnak az eredményeit.) Legszébben Benjámin László költészetében, különösen *Ötödik évszak* című kötetében ölt ez a magatartás alakot. Benjámin a korábbi politika torzulásai s a nyomukban bekövetkezett történelmi események a válság partjára vetették; igaz, csak emberileg került válságba, nem költőileg, hiszen olyan versekben — pályájának legjobb eredményeiben — vallott helyzetéről, mint az *Arany Jánoshoz* című költemény. Az újrendezőző élet mégis kiemelte a kétségbeesésből s új küzdelemre kötelezte el. Ez az elkötelezettség jelentkezett a *Vérsző zászlók alatt* soraiban: „Vádoltnak és ügyésznek / és tanúnak álltam én / a perben. hol az ítélet / joga nem az enyém — / de az enyém ez az élet, / újra ezt kezdeném.” Ez az új elkötelezettség már nem a „napi politikának” szól, hanem az ügynek: a szocialista világnézet humanus törekvéseinek. Hasonló válság és újjáépülés következett be Zelk Zoltán pályáján, költészetében is: ő is újrafogalmazta a közéleti líra ars poétikáját, a cselekvő etikát (*Tűzből mentett hegedű*).

Megint más közéletiség szólal meg azoknak a költőknek a verseiben, akik a szociális haladás ügyét összekötik a nemzeti megmaradás történelmi parancsával: akik úgy gondolják: e két ügy szolgálata nem is választható külön. Ezek a költők — Illyés Gyulára, Jankovich Ferencre, Nagy Lászlóra, Juhász Ferencre, Simon Istvánra, Csoóri Sándorra, Fodor Andrásra stb. gondolok — érzik azt a veszélyt, amit a nemzeti közömbösség s az ország demográfiai adatainak (a születések, válások, öngyilkosságok számának) szorongató értelme jelent. S gondoskodó szolidaritással fordulnak a szomszédos államokban élő magyar kisebbségekhez is. Különösen Illyés költészetében van jelen ez a gond és ez a gondoskodás: legutóbbi verseskötönyve, a *Fekete-fehér* is számos szép és fontos versben vallott róluk.

Természetesen másokról is lehetne és kellene beszélni a közéleti költészet ismeretése során. Hiszen Fodor József, Vas István, Somlyó György is időről időre halatja szavát. S a fiatalabbak is nagy eltökéltséggel vesznek részt a politikai életben, a közélet vitáiban. Közülük is Ladányi Mihály az, akinek önálló mondanivalója és esztétikai magaslatra emelkedő politikai indulata van: a társadalmi életünkben fellépő kispolgárisodás, önzés és anyagiasság ellen emeli fel szavát.

Az ember sorsa és lehetőségei

A magyar líra — szokták mondani — hagyományosan empirikus: a tapasztalati világból merít, hiányzik belőle az elmélyült filozófiai gondolkodás. Ha azonban jobban meggondoljuk, ez a tétel nem is olyan igaz. Líránk valóban a tapasztalati világból építkezik, élményköltészetet ad, gondoljunk csak Petőfire, Aranyra, Ady verseinek egy részére, Illyésre, Simon Istvánra. Van azonban egy másfajta hagyomány is: a bölcséleti gondolkodásé, amely elvontabb eszméket és felismeréseket fejez ki a versben: az emberi élet értelmét, lehetőségeit, az önismeret útját keresi, vagy a mindenség, a létezés értelmének megfejtésére tör. Vagyis filozófiai és antropológiai problémák foglalkoztatják, ezeknek a megoldását keresi jelképeiben, mítoszaiban. Ezt a hagyományt képviselik Berzesenyi, Vörösmarty, a kései Ady, Babits, Füst Milán, József Attila és Szabó Lőrinc versei.

S ezt a hagyományt folytatja a mai magyar líra is, sőt mintegy fel is erősíti a filozófiai örökséget és hajlamot. Először is azoknál a költőknél, akik életük értelmét kutatják, s így jutnak el a létezés általánosabb kérdéseihez; vagyis a számvető, sorsukat summázó költők műveiben (ahogy az előbb már Szabó Lőrinc vagy Illyés kései lírájáról szólva kifejtettük ezt). De ez a hagyomány folytatódik — a legnagyobb hangsúllyal — a „harmadik” nemzedék és az „Újhold” költőinél is.

A „harmadik” nemzedék filozófikus líráját világirodalmi értékkel Weöres Sándor

költészete képviseli. Weöres — hosszú szünet után — csak most vált költészetünk igazán megbecsült, a fiatalokra is nagy hatást gyakorló mesterévé. Válogatott (*A hallgatás tornya*, 1957), majd összegyűjtött verseinek (1970) megjelenése révén szerezte meg a költészetének kijáró megbecsülést. Új kötetei: a *Tűzkút* és a *Merülő Saturnus* egy önvizsgálatban és elmélkedésben elmerült nagyszabású emberi szellem felismeréseiről, töprengéseiről és játékaikról hoztak üzenetet. Weöres az emberi létezés ábráit rajzolta fel, általában mítoszokban fogalmazott, filozófiájára a keleti (hindu és kínai) bölcsélet is hatott. Hatalmas versteremtő ereje, kompozíciós készsége és nyelve révén is hatott a magyar líra újabb nemzedékeire.

A bölcséleti gondolkodás útját járták a „harmadik” nemzedék más költői is: Jékely Zoltán (*Tilalmas kert, Lidércűző és Örjögő ősz* című kötetekben), Vas István (a *Földalatti napban* és a *Nem számít-ban*) Csorba Győző (a *Séta és meditáció* s a *Lélek és ősz* verseiben), Hajnal Anna (*Szertelen nyár*), Takáts Gyula (*Évek, madarak, Villámok mértana*), Rónay György (*Fekete rózsá, A tenger pántlikái*), Képes Géza (*Kő és festék, Cseréphalom*), Keresztury Dezső (*Emberi nyelven*) és Kálnoky László (*Lázás csillagon*).

Ugyancsak a filozófiai hajlam határozta meg az „Újhold”-generáció költőinek műveit. Pilinszky János, sajnos, igen keveset publikált: *Harmadnapon* és *Rekviem* című kötetei főként korábbi verseit tárták az olvasó elé. Nemes Nagy Ágnes (*Napforduló*), Rába György (*Férőhangra*), Rákos Sándor (*Tárguló körök*) azonban az „Újhold”-líra jellegzetes verseivel jelentkezett. S mások is — a fiatalabb generációk tagjai — megszólaltak az önismeret kutatására s a filozófiai vizsgálatra szövetkező költői körükben: Csóóri Sándor (*Menekülés a magányból, Második születésem*), Szécsi Margit (*Új heraldika*), Fodor András (*A csend szólítása*), Tornai József (*A bálványok neve*), Orbán Ottó (*Búcsú Betlehemről*), Kalász Márton (*Változatok a reményre*), Marsall László (*Vízjelek*) és Tandori Dezső (*Töredék Hamletnek*). Bennük és általuk zárkozott fel a magyar költészet a modern világirodalom filozófiai kutatásaihoz, „antropológiai” vizsgálataihoz.

Két költő

Két költőről — Juhász Ferencről és Nagy Lászlóról — külön is kell beszélni, midőn a hatvanas évek magyar költészetét tekintjük át. Munkásságuk a magyar líra történetének külön fejezetébe kívánkozik. Egy hosszabb fejlődés kétfajta összegező eredményét sikerült megvalósítaniuk. Eredményeiknek — talán kijelenthetjük ezt — világirodalmi jelentőségük van.

Juhász Ferenc az összegező számvetéssel lépte át az 1956 után induló költői korszakot. 1957-ben jelent meg összegyűjtött verseinek könyve: a *Tenyészlet országa*. Ennek a könyvnek a hatalmas terjedelme igazolta, hogy Juhász milyen nagy munkát végzett 1947–48-tól 1956-ig. S azt is megmutatta, hogy a *Tékozló ország* — a Dózsa-forradalom bukásának tragikus eposza — alapvető változást hozott ebbe a költészetbe; sőt a magyar lírában is olyan vállalkozást jelentett, amely megújította költészetünk addigi természetét. Juhász hozzálátott ahhoz, hogy a lírai eposz — ahogy kritikusan mondani szokták: a „hosszú vers” — alakzatában számoljon be a történelemről és a világmindenségről. Ez az igény fejeződött ki *Virágok hatalma* című versében, majd sorra a *Harc a fehér báránnyal* című könyv költeményeiben. Juhász a mindenséget mérte fel, a tudós rendszerességével gyűjtötte össze azokat az információkat, melyeket a biológia, az őslénytan, a csillagászat — általában a természettudomány — rajzol le az anyag, a világ dolgairól. S mindezt költői anyaggá tudta alakítani, egy nagyszabású költészetbe tudta szőni, amely a létezés értelmét, az emberi élet célját és méltóságát keresi. Ez a kutató szenvedély jelentkezett utolsó két könyvében — *A Szent Tűzőzőn regéi, Anyám* — is.

Nagy László nem a tudós költő, hanem az indulatos vallomástevő hivatását vállalta. Ő is csalódásainak adott kifejezést az ötvenes évek történelmi válságai után; arról beszélt, hogy a technicizálódó, hatalmas embertömegeket egybeforrasztó új ipari világ hogyan veszélyezteti az emberi humánusmot, a személyiség önépítő terveit, jogait (*Búcsúzik a lovacska, Zöld Angyal*). A válságokból egy küzdelmes etika, cselekvő erkölcs felé keresett kivezető utat. Ez a vállalkozás fogalmazódik költői mítoszokká a *Menyegzőben* vagy a *Himnusz minden időben* című verseskötet darabjaiban, s összegződik az *Arccal a tengernek* című gyűjteményes kötetben. Nagy László — ebben Juházzsal közös — József Attilában és Bartókban találja meg azokat a mestereket, akiket követni érdemes, követni kell.

Fiatalok indulása

Költészetünk 1956 utáni korszakában — a nagy kiteljesedés idején — létszámban is igen megnövekedett a versirodalom művelőinek tábora. A költők nem egyenként érkeztek, inkább rajokban, csoportokban jelentek meg az irodalmi életben. Időről

időre új antológiák fogták össze az erőket, mutatták be az új tehetségeket. Ilyen volt a *Tűztánc*, majd a *Tiszta szigorúságot*, az *Első ének*, a *Költők egymás közt* (ennek most készül a második kötete!) és az *Elérhetetlen föld*. Ha rendszerezni kívánjuk az indulók seregét, egyelőre nem is tehetünk mást, mint időrendben felsoroljuk az egyes rajokat.

1956—57 körül jelentkezett az a „nemzedék”, amely azóta már négy-öt verses-könyvet is az olvasó kezébe adott. Ladányi Mihály, Csanády János, Demény Ottó, Soós Zoltán és Baranyi Ferenc líráját erős közéleti kötöttség jellemezte, egyszerűsége az olvasóval — minél szélesebb olvasórétegekkel — való találkozás igénye is. Ezek a költők valóban társadalmunk néhány jellegzetes hibáját — pl. az anyagiasságot, a kispolgári mentalitást ostromozták heves haraggal, spártai szigor és katonásan kollektív eszmény lebegtek szemük előtt, de gyakran lemondtak az elmélyültebb fogalmazás igényeiről s — talán csak Ladányi kivételével — sokszor az „olvasmányosság” oltárán áldoztak fel magasabb tehetségüket. Egy másik csoport — talán Orbán Ottó, Tornai József, Stetka Éva, Gyurkovics Tibor, Tóth Judit és Székely Magda tartozik ide — elsősorban az emberi önismeret és filozófiai önkeresés feladatai felé fordult, Weöres Sándor vagy az „Újhold” költőit választva mesternek, illetve a modern nyugati líra — Eliot, Pound, Ginsberg, Ungaretti, Eluard, Char stb. — irányaitól tanult. Mezei András a „politikus” költőkkel indult, de egyre inkább az „önkeresők” közé jutott.

A második rajzás a hatvanas évek elején — 1963—64 körül — történt. Ez a csoport is két jól elhatárolható szemléletet és poétikát képvisel. Az egyik irányzat — Ágh István, Csukás István, Ratkó József, Sumonyi Zoltán, Raffai Sarolta, Bella István, Galambosi László, Serfőző Simon és Kalász László — elsősorban Nagy László vonzásából indulva, a népi hagyományokat felhasználva közelíti meg céljait: a korról, a magyarságról és az emberi sors általánosabb kérdéseiről akar vallani. A másik irány költői — Marsall László, Horgas Béla, Parancs János, Tandori Dezső, Arató Károly és Niklai Ádám — a kutatásban látja a költészet feladatát: antropológiai problémák foglalkoztatják, filozófiai élmények ihletik meg, újítani kíván a magyar líra hagyományos szerkezetén.

De már őket is követik azok a költők, akik az elmúlt néhány évben indultak új kötetekkel, és akikről a Könyvtáros 1970. 9. számában számoltunk be.

*

Áttekintésünk végére jutottunk. Nyilván lesz olyan név — akár kedves nevek —, amelyet itt nem talál meg az olvasó. De nem is az volt a feladatunk, hogy huszonöt esztendő magyar lírájának teljes és részletes képét nyújtsuk át. Irányzatokról, problémákról, csoportokról és nemzedékekről szerettünk volna beszélni, vagyis inkább csak jelezni ezeket. Sokszólamú korunk lírája, de minden irányzat és minden költő — alkotásának, adottságának megfelelően — az emberi haladás ügyét szolgálja. A hézagokat — újra csak azt mondhatjuk, amit előző, prózai összefoglalásunk végeztével — az olvasó, a versszerető könyvtáros feladata lesz majd kitélni. Huszonöt esztendő líránk még amúgy is történetírójára vár

P o m o g á t s B é l a

KORTÁRS IRODALOM A KÖZÉPISKOLÁBAN címmel jelent meg Tüskés Tibor könyvecskéje, helyesebben egy képzeletbeli magyartanárhoz írott tíz levele. A könyvtárosok számára is hasznos olvasmányra nemcsak azért hívjuk föl a figyelmet, mert tájékozódni segít napjaink irodalmában, de azért is, mert remélhetőleg hatással lesz az irodalomtanárookra, s így közvetve a könyvtárakban határozott bűvárkodó-gyűjtő szándékkal jelentkező fiatalok számára a növekedésére is. Tüskés Tibor módszere — mely a folyóiratok, kritikák felhasználását is szükségesnek tartja, ugyanúgy, mint a helyi irodalmi hagyományok ápolását és kutatását, s mindezekhez tapasztalatok érlette kitűnő ötleteket kínál — elképzelhetetlen könyvtár nélkül. A könyvtárra alapozott oktató-nevelő tevékenység gyakorlatát hirdeti, szinte maga elé képzelve írás közben a partnert, akivel céljait megközelíti: a könyvtárost.

A ZENTRALINSTITUT FÜR BIBLIOTHEKSWESEN, az NDK könyvtár-tudományi és módszertani központja válogató bibliográfiát adott ki munkatársainak két évtized során megjelent publikációiról. A füzet az intézet húszéves jubileuma alkalmából jelent meg és az intézet kollektív tevékenységét is tükrözi, mert az egyéni munkákból kibontakozik a modern könyvtárügy egész problematikája. Mivel a bibliográfia a könyvek esetében a róluk szóló kritikákat is felsorolja, lapunk is szerepel benne két recenzióval: egyikben Somkuti Gabriella ismerteti Wolfgang Mühle, a másikban Vargha Balázs Irmgard Drexler munkáját.

EREDMÉNYEK, OLVASÓK, ÚTKERESÉS

A közműveltségünk további útját kereső eszmecsereket az 1970-ben egymást érő konferenciák és a gazdasági reform utáni társadalmi mozgás öntörvénye tűzte napirendre.

A vitákat már tudományos igényű, a kultúra teljes valóságát láttatni akaró elemzések kísérhetik. Így a vita nemcsak az adott kulturális terület fejleményeit jelzi, hanem mindenfajta véleményalkotás, hozzászólás is szociológiai vonzások és taszítások erőterébe, a művelődési tevékenység hatékonyságát tükröző vizsgálatok szövetébe illeszkedhet.

Az eredményeket és kudarcokat Sas Judit Új Írás-beli cikke is fősorakoztatja (1970/10). Amit ír, az nyilván a maga és az olvasással foglalkozó szakemberek számára több éves közhely; de valószínűleg nem az például az irodalmárok s méginkább a folyóirat értelmiségi vagy értelmiségi pályára készülő olvasóközönsége számára. Közreadása tehát — amellett, hogy továbbgondolkodásra készítet — időszerű volt. Bármennyire csábító lenne azonban (éppen az Új Írás említett olvasóközönségének szerepében föllépve) az általánosabb kérdések további fejtegetése, nem erre vállalkozom, hanem arra, hogy a cikk kapcsán újból fölmerült szakmai gondjaimról szóljak.

Hadd kezdjem azzal a panaszos megállapítással, hogy bármennyire függ is a könyvtárak optimális befogadóképességétől a színvonalas, jó könyvtárosi munka lehetősége, az olvasási „ráhatás”, ezzel ma sem törődünk eleget. Sietek hozzátenni: a túl kicsi könyvtárak valódi értékét már tisztán (értem: kendőzetlenül, mesterséges önmegnyugtatás nélkül) látjuk. Ám a nagyobb könyvtárak teljesítőképességének felső határáról mindig kevés szó esik. És ez igen nagy baj, mert mindenfajta újabb könyvtár létesítését ma még legfőképpen csak az indokolja, hogy a régiekben az olvasók már nem fértek el.

Mit csináljanak hát azok a könyvtárosok, akiknek könyvtára reménytelenül szűk, és mégis reményük új, tágasabb épületre? Hagyják magukat lefegyverezni attól a gyakran hallható véleménytől, hogy majd kivonja a könyvtárból azokat a fránya olvasókat a televízió. Vajon így van-e, és baj-e ez?

Véleményem szerint, aki csak televíziót akar nézni, az bizony megteszi, nincs mentség. Csakhogy — állíthatnám halk-szerényen — nem is nagyon kellene ez ellen küzdeni. Elemzések tucatjai bizonyítják, hogy a televízió — a kezdeti mézeshetekktől eltéktintve — azokat bővíti el végleg, akiknek, ha véletlenül belekerültek, a könyvtár is csak valamilyen televízióféle volt. A televíziós korszak előtt (emlékeznek még rá?) ez az olvasó, illetve „művelődő” nem annyira a könyvtárakat, mint inkább a piacokat járta. Nem annyira kölcsönzött, mint inkább kölcsön kapott bizonyos könyveket, ha egyáltalán olvasni és nem egész más szórakoznivalóra támadt kedve. Ő egyébként a televíziózésben is sajátos szokást követ: a *beszélő*, valamit *kifejező* embertől éppúgy egyetlen rutinos gombforgatással vonja meg a szót, mint ahogy gyönyörűséggel adja vissza a *hangját* annak, aki (és ami) ugrálni kezd. Komolyabban: akit a tömegkommunikáció szórakoztató vonzása és nem a könyvtári szegényesség vagy zsúfoltság távolított el a könyvolvasástól, azért nem kár. Az ilyeneket a tévékorszak előtti mégoly szervezett és hatásos olvasási propaganda (amely sajnos azóta is, most is: rövid-életű mozgalmak kampánya) sem lenne képes valódi olvasóvá nevelni. Én ezentúl a tévé és olvasás kapcsolatának inkább másik oldalát hangsúlyoznám, nem rejtve féltelmemet a könyvtárak felkészületlensége miatt. A könyvtáraknak még sok bajuk lesz (s kívánám, hogy legyen) azokkal, akik — például a tömegközlelési indítékok alapján — nemcsak további információkat vagy bőséges elmélkednivalót, de a témát kritikailag kimerítő és időkimélően szűkszavú dokumentációs eligazítást is igényelnek. Ha tudnák, hogy ezzel hová kellene fordulniok, ilyen kívánságaik már ma is sokasodnának. Ha az adott esetekben természetes lenne, hogy ne a különleges telefontudakozó jusson eszükbe, ha...

Közbevetőleg: meg tudná nekem magyarázni valaki, úgy hogy megértsem, miért is nem válaszol sok könyvtár a „keresztretjtvény és kvizgyanús” telefonkérdésekre? Netán azért, nehogy nap mint nap kiállítsa magáról a szegénységi bizonyítványt?

S nem különös-e, hogy ezen az iparosodó magyar földön 25 év alatt nem voltunk képesek létrehozni, legalább *mintaként, mutatóba, közadakozással* egyetlenegy jó és jól gondozott *referenzkönyvtárat*, melynek szolgáltatásait közismertté téve, a könyvtárilag teljesíthető igények változatos lehetőségeit legalább módunk lett volna *kísérletezni*.

Éppoly érthetetlen, mint az, hogy miért Szombathelyen és nem Budapesten létesült az első hírlapolvasó, s hogy ama első után hét évvel, az országban huszonvalahányadikként miért nem létesülhet most legalább egyetlenegy?

Még sokkal csendesebben, de változatlanul az olvasó igényei körében toporogva: ha oly sok országban hetedik-tizenkettedik kiadásként közre lehet adni takaros és közérthető *eligazító könyvecskét* arról, mit kaphat az olvasó bizonyos könyvtártípusoktól, hogyan igazodhat el bennük legjobban, s milyen szolgáltatásokat várhat el, nálunk miért nincs ilyesmi? Mondjuk kezdetnek és közép- és felsőiskolások számára.

S most — erre ürügy-cikkünk is bőven kitér — maradjunk az iskoláknál. Sas Judit olyan iskolát vázol föl, melyben a könyv (nem a tankönyvet érti rajta!) „bevett és elvárt útja az információk megszerzésének”. Gondolatát azonban meglepően megszakítja, nem hangsúlyozza: a rossz iskola többek közt azért az, mert nem képes hozzászoktatni téma és irodalom természetes kapcsolatához.

Mintha ez a rossz iskola magán kívül (tankönyvén, „modernebbül” fogalmazva: programfüzetén túl) egyéb, a földerítendő témára vonatkozó ismeretet nem fogadna el. (Talán csak nem azért, mert valahogy ösztönösen titkolja, hogy ilyen nélküle is léteznek?) Szerintem ennek ellenkezője az iskola és az olvasás közti kapcsolat lényeges tartalma. Ehhez képest mellékes, bár ugyancsak igaz, amit Sas Judit mond: a szakiskolában kevés a humán óra, ahol a szépirodalom élvezetére taníthatnának. Eszerint a könyvtárat ő is mindenekelőtt szépirodalom-kölszönzőnek fogja föl! Ez kevés. Az iskolának nemcsak a szépirodalom olvasására (esztétikai gyönyörűségek megszerzésére), hanem a könyvtár tanulási eszközként való használatára, a harciasabb „könyvforgatásra” is kellene gyakoroltatnia a tudatlanság hadállásait rohamozó növendékseregeket.

Mivel számomra — ki tudja, miért — e téma sohasem érdektelen, hadd időzzem mellette. Talán szentségtörő a véleményem (ezért elnézést kérek), a felszabadulás utáni könyvtári indításról. Az irányítás a közművelődés területén ekkor nagymértékben a falvakra és a hálózatra koncentrált. Ennek következtében viszonylag elhanyagolhatóknak, mi több: más típusú intézménybe oldhatóknak tetszettek számára a megtisztított könyvvállományú városi könyvtárak, és rendkívül kevés anyagi támogatással is fönntarthatóknak az iskolaiak.

Nekem pedig a (visszamenőleg persze igazságtalanul előnyös helyzetben levő) tárgyi logika azt diktálja: a magyar könyvtárhálózat „második félidejének” kezdete-kor nemcsak az anyagiak, hanem az indításkor mellőzött valódi szükségletek és igények miatt is törtek utat az említett irányzatot létükkel tagadó újabb könyvtári alakulatok. Nevezetesen: megalakultak az új városi könyvtárak, s az iskolai könyvtár-ügy — sokszor erőltetetten és voluntarisztikusan —, de nem megmagyarázhatatlanul indított harcot például a 6—14 éves tanulók iskolán belüli differenciáltabb ellátásáért is. Furcsa elgondolni: mi lett volna, ha akkoriban a tanári könyvtárak a 14 év fölötti olvasók ellátására alakulnak elsősorban? Ha a gyermekkönyvtári hálózat a ma már egyre erősebben teret nyerő sokfunkciós, önállóan működő gyermekkönyvtárak minőségre törekedve telepített egységeiből kezdett volna épülni? Az iskolai könyvtárak másként állnának ma, s a felnőtt könyvtárak sem küszködnének a nem önálló gyermekrészegek és a felnőttek kiszolgálása közti, napi munkában jelentkező ellentmondásokkal. — Tudom, a történelmi feltételesem komikus. Ezért abba is hagyom a gondolatsort. Hiszen a realitást ma az időközben párhuzamosan növekedett iskolai és tanácsi gyermekkönyvtári munka ésszerű egybehangolásának nehézségei jelentik.

Úgy gondolom, most lehetne tenni valamit azért, hogy a 14—18 évesek könyvtári kiszolgálása *ne legyen hangsúlyozottan területi jellegű*, hanem kapcsolódjék jobban a számukra egyébként is szervezett oktatási és nevelési intézményekhez. Középiscolákban, technikumokban, iparitanuló intézetekben, középiscolás kollégiumokban előre megfontoltan telepített, általános gyűjtőkörű, megfelelő alapválasztékú közművelődési könyvtárakra van szükség, melyek rendelkeznek a választott szakmák alap- és középfokú szakkönyveivel is. Ezáltal feledtethetnék a tanácsi könyvtári ifjúsági szolgálat porosz mintájú kaloda könyvrészeit is, mellyel néhány könyvtárunk hiába valóan kísérletezik, hiszen — hála a szabadpolcnak — két lépésnyire ott a felnőtt választék, amelyhez csak a mesterségesen visszanevelt 15—16 évesek nem mennek *csakazértis* olvasnivalót keresni...

Az egész művelődési vita alapkérdése egyébként kétségtelenül a műveltség társadalmi értékelése: azaz, hogy miért érdemes műveltnek lenni. És ha érdemes, ebben mi az olvasás meg az olvasással foglalkozó intézmény, a *könyvtár stratégiai szerepe*. Erről azonban külön kellene írni. Ezért végül inkább Sas Judit egy másik, szintén szervezeti hátterű panaszára térnék ki: a könyvkritikára. Annál is inkább, mert mint

az Új Könyvek hetedik éve ebben a témában tevékenykedő munkatársát, tapasztalataim köteleznek.

Sas Judit kérdi: „miért nincs a magas kultúrának... jóértelmű ismeretterjesztő propagandája a napilapokban?” és — a lényegét mondom: miért nem olvasható kritika a nagy tömeghatású lektúrról?

Az Új Könyvek — (évi 2300 magyar nyelven megjelent, közte mintegy 1000 szép-irodalmi jellegű mű ismertetéseit gondozó) szerkesztőgárdájának tapasztalatai és reprezentatív elemzéseit birtokában válaszolom: azért, mert ez a terület a legelhanyagoltabb része a kritikának, ahonnan tökéletesen hiányzik az átfogó közművelődési stratégia. A kritikusok — mint az önző futballisták — valamennyien a jó labdaállítás, akarom mondani a kiemelkedőnek ígérkező szépirodalmi és ismeretterjesztő művek köré csoportosulnak. Ezek alapos esztétikai vagy szakkritikai elemzésében kimerülnek. Ugyanakkor — hozzászokva a szakzsargonhoz — köznapi nyelven már alig tudnak írni. Azokról, akik „nem veszik a fáradságot” ne essék szó. Okot nem szabad elfogadni jellemzőnek!

Következik-e ebből, hogy kevés a kritikus? Igen. De méginkább az, hogy a kritikus nem feltétlenül értő informátor, ismertető is egyben, így hát inkább azt felelném, hogy a színvonalasan, ugyanakkor közérthetően fogalmazó, a műveket — még hozzá válogatás nélkül *mindenfajta* művet — helyére tenni képes, műismertető (rég, elfogadott szóval: recenziós) a kevés.

Jobb szervezéssel, kidolgozott (írásos és szóbeli) tömegkommunikációs együttműködéssel (többek között aktuális témáknak aktuális könyvcsoportokkal való rendszeres alátámasztásával) még így is sokat lehetne tenni. Könnyen belátható, hogy e stratégia részletkérdései — például hogy urambocsa, a napi- és képeslapok rendszeren közölgjék az úgynevezett igazi olvasó véleményét is könyvekről, amelyek „új fordulatot adtak az életének” stb. stb. — már nagyon messzire, nem utolsó sorban a tévé második csatornájának napirendre került feladatai közé is vezetnének.

Pedig, gondolom, sokan egyetértenek velem, ha hozzászólásom így zárom: a művelődés és az olvasás minden formájának minél okosabb megszervezése érdekében ezeknek a távolba vezető utaknak a hosszát is végtelen, azaz: az eddigieknél sokkal megfontoltabb türelemmel kell tovább mérnünk.

Iszlai Zoltán

LÁZADÓ ALKONYAT

címmel jelent meg Féja Géza legújabb könyve, utóbbi években írt tanulmányainak gyűjteménye. Az író egyidős századunkkal, 1900-ban született, éppen új kötetének megjelenésekor töltötte be hetvenedik életévét. A könyvtárosok örömmel vették tudomásul az író kitüntetésének hírért, rokonszenvenek a lapok és folyóiratok születésnapjához, részt vettek a Kossuth Klubban tartott szerzői estjén s elmélyedtek kötetének írókat bemutató tanulmányában. Amikor Féja Géza értékeli Krúdy, Tersánszky, Tamási, Szabó Pál és mások művészetét, akkor kulcsot is ad az irodalom közvetítőinek, a könyvtárosoknak kezébe, hogy miként kell közeledni az alko-

táshoz és miként kell feltárni az olvasóknak a mű értékeit. Lapunk néhány éve interjúban rajzolt arc-képet az íróról. (Könyvtáros, 1965. 10.). Most midőn a köszöntők táborához csat-

lakozunk, az üdvözlésnek külön hangsúlyát is nyilvánítjuk. Féja Géza ugyanis nemcsak alkotó íróként, nemcsak kritikusként adott példát nekünk az irodalom értésére és szolgálatára, hanem könyvtárosként is. Életrajzában, vallomásaiban mindig megemlíti, hogy 1945—1956 között Békéscsabán könyvtáros volt, részt vett a szocialista könyvtárhálózat szervezésében. Írók és könyvtárosok mindig testvérek, mondotta Darvas József a könyvtáros konferencián. Féja Géza ezen túl tényleges könyvtáros munkatársunk is volt, s érdemben az is maradt az elmúlt másfél évtizedben is. Emiatt csatlakozunk megkülönböztetett szeretettel a köszöntők táborához. (pr)

MITOLÓGIÁK

Semmi sem lehet meg az „égben”, ami előbb itt a földön meg ne lett volna, s hogy mi történt a földön az emberekkel, megtudhatjuk abból, amit az istenek az égben cselekszenek. — Úgy vélem, ez a mitoszok legfőbb haszna, hogy meg lehet írni belőlük — természetesen a régészet és még néhány más tudomány segítségével — a *történelem előtti idők történelmét*. Csodálkozom is, hogy még senki sem vállalkozott rá. Persze aligha a történelem iránti érdeklődés teszi lehetővé, hogy a különböző mitológiai gyűjteményeket húsz-huszonöt-harmincezres példányban adhatják ki, egyetlen esztendőben hármat is, négy, nem is vékonyka kötetben, akkor, mikor a Trencsényi-Waldapfel féle utójára két évvel ezelőtt jelent meg hatodik kiadásban, újjólag tízezer felüli példányszámban, s mellette más feldolgozások is napvilágot láttak és minden bizonnyal el is keltek. Lehetséges, hogy a való világunkból kiragadó meseszerűségük vonzza az olvasókat, de az is, hogy a *klasszikus műveltséget* — amit az iskola immár nem nyújt — kívánják megszerezni általuk, e műveltség legvonzóbb és legkönnyebben emészthető részénél kezdve a dolgot. Legvalószínűbb azonban, hogy ez is, az is és még más is a mitológiák sikerének titka. De akármi legyen is, örülnünk kell neki, mert mindig és mindenkinek többet nyújtanak, mint amennyit várnak tőlük. Mint mondtam, meseszerű tükrözéssel bár, de a múltba süllyedt történelembe, az őskori társadalmi viszonyokba vezetnek be, ezenfelül az *ősi-gyermeki gondolkodásmódba*, s mindennek a tetejében önismertetre is tanítanak, a gyönyörködtetésről nem is szólva.

A legismertebbek — nálunk és az európai műveltségű világban — a görög-római mitoszok, a legkedveltebbek is, de hogy mennyire kimeríthetetlen ez a kör, arra újra és újra rádöbben az ember. Legutóbb a Móra könyvkiadónak az ifjúság részére kiadott mitológiai lexikonából jöhettünk erre rá. (Vojtech Zamarovský: *Istenek és hősök a görög-római mondavilágban*. A—Z.) Gazdag munka, a fűlszöveg szerint mintegy 800 címszót tartalmaz s ezekben közel kétezer személyről esik szó. Majd minden címszó önálló, lezárt elbeszélés; ugyanakkor — a mítoszok természetéből következően — a kereké formált történetek mindegyikét számos szál kapcsolja más címszavak történeteihez, melyek tovább szövik az eseményeket, hőseikkel is újra és újra találkozzunk, ki az egyikben főalak volt, a másokban mellékszereplőként bukkan elénk. Az illetén összefüggések megtalálását és kibogozását nagyban megkönnyíti a munka tárgymutatója, mely a legfontosabb személyek és fogalmak betűrendjében utal a róluk szóló főcikkekre és a többire, amelyben szintén szó esik róluk. A szerző forrásul az antik irodalmat használta — vagyis az eredethez nyúlt vissza, de majd mindig megemlíti a későbbi feldolgozásokat és az ismertebb képzőművészeti ábrázolásokat is. Cikkei olvasmányosak, tömörek és megbízhatóak. A lexikon képanyaga is megérdemel néhány szót: jól és igen széles körből válogatott: a görög vázaképektől Salvadore Dali festményeiig terjedő művészi alkotásokból, miáltal szemléltetően mutatja be, hogy a görög-római mitoszok ezredeken át állandó témái voltak az európai művészetnek.

Robert Graves görög mitológiája (*A görög mitoszok*) nem ábécé rendben közli anyagát, nem lexikon tehát, de részletes névmutatója segítségével ekként is használható, és éppúgy kézikönyv, mint Zamarovskýé. Graves, amennyire ez lehetséges, a mitikus „történelem” időrendjébe csoportosítja az egyes mitoszokat és mitikus személyek történetét. Olykor, ha ez kideríthető, a mitoszok keletkezésének idejét is figyelembe veszi, illetve ugyanannak a „történetnek” korábbi és későbbi változatát is. A mitoszok egyik jellemző tulajdonsága ugyanis a *változás*, egyik helyen így, másutt másképp tudták ugyanazt az „eseményt”, az idő, a társadalmi-gazdasági változások, az erkölcsi nézetek, a vallásos felfogás módosulásai ugyancsak át- meg átformálták a mitoszokat. Nem volt ritkaság az sem, hogy egy helyen és egy időben ugyanannak a mítosznak több variánsa élt. A görög mitoszokat sohasem kanonizálták, miként például a bibliai Ó és Új Szövetség történeteit; az írók — irodalmi művekben maradtak ugyanis reánk — maguk is alakították őket. Graves munkájának egyik fő érdeme — számos más

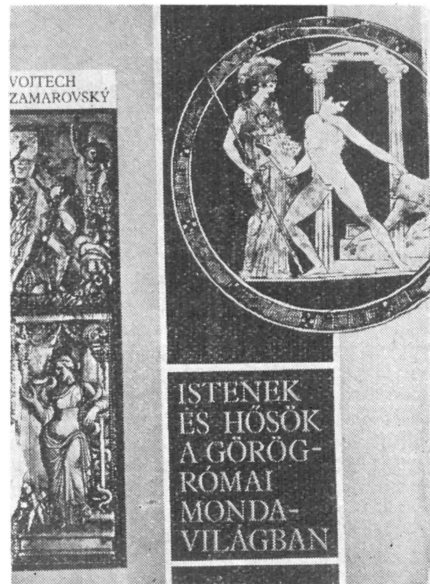
fő érdeme mellett! —, hogy nem egy változatot közöl, hanem az összes lényegeset egymás után, vagy — ha ez lehetséges volt, összeszerkesztetten, mivel nem csupán tudományos munkát akart írni, hanem jó olvasmányt is. Természetesen az egybeolvasztott történeteknél is feltünteteti, mit honnan, pontosabban kitér merített. Az egyes fejezetek belső szerkezetét szintén példaként állíthatjuk a hasonló jellegű munkák elé: először szépen és tömören (ne feledjük, Graves költő és kiváló szépíró is, nemcsak tudós!) elmondja a mítoszok változatait. Majd közli a forrásokat — itt és szövegszerűen! és nem lapalján vagy a kötet végén, hogy az olvasó mást se tehet, mint keresgélhet-lapozgathat. Végül magyarázatokat fűz a mítoszhoz, ha lehetséges, megadja a nevek etimológiáját, egybeveti az eseményt más hasonlókkal, utal a más népek mítoszaiban fellelhető azonos mozzanatokra, kutatja történeti hátterüket. Ez a törekvés korántsem céltalan, mert bizonyos, hogy a mítoszoknak megvan a maguk történelmi vagy csupán történeti háttere. Graves azonban nemegyszer *költői módon bánva anyagával*, történelmi allegóriákként fogja fel a mítoszokat s ily módon, mintha Arany János *A rab gólya* vagy Tompa Mihály *A madár fia*hoz című költeményeit értelmezné, talál rájuk magyarázatot. Teljesen valószínűtlen azonban, hogy a mítoszok allegóriák volnának, eredetileg semmi esetre sem voltak azok, *képletes* értelmet egyes mitikus személyek csupán később kaptak s lettek fogalommal, például Amor a szerelem megszemélyesítőjévé, Kírké a varázslónő megtestesülésévé stb.

Az allegória ügyvel bővebben kell foglalkozunk, mert mind Zamarovskynál, mind a Mitológiai ábécé szerzőinél felbukkan Graves felfogása.

Úgy véljük, a mítoszok allegorikus voltát maga Graves sem hiszi szilárdan. Bevezetőjében ugyanis tizenkét pontba szedve leszögezi, mitől kell az igazi mítoszt megkülönböztetni. Első és másodszorban „a filozófiai allegóriáktól, amilyenek Hésziodosz Kozmogóniájában található”, és „a ma már nem érthető mítoszok „aitológiai” (okokat kutató) magyarázatától” — mondja, de az érzelgős és tanító mesék is szerepelnek felsorolásában. Ehhez hozzá kell tennünk — hisz értelemszerűen következik belőle, hogy a mítoszt mindenfajta allegóriától, képletes beszédétől, megszemélyesítéstől meg kell különböztetnünk a történetitől is. Egy példán mutatjuk be a dolgot: „Héra Zeusszal való házassága — írja Graves — Kréta és a mükénéi — vagyis a krétai kultúrával áthatott — Görögország meghódítását és azt jelképezi, hogy Héra uralma

mindkét országban megdőlt. Azt, hogy Zeusz kakukknak álcázva környékezte meg Hérát, úgy kell érteni, hogy egy sereg hellén, aki menekültként érkezett Kréta szigetére, beállt a királyi testőrségbe, palotaforradalmat szított, és magához ragadta a hatalmat.” Merész következtetések. Először is: a női istenség vagy akár anya-istennő tisztelete nem jelent nőuralmat, matriarchátust. Továbbá: Krétán a mítosz szerint sem volt matriarchátus, nem uralkodott királynő — ezt Graves sem állítja csak éppen egy rejtett fordulattal Hérával azonosítja a testőrsége által trónjafosztott királyt. Végül semmi sem bizonyítja, hogy Knószoszt az akhajok rombolták le, méghozzá egy palotaforradalom alkalmából. Tróját igen, azt valóban ők perzselték fel — egy ízben legalábbis —, de nem is beszél erről a mitikus elemekkel át- meg átszött eposz allegóriákban. *A győzelmekről férfias nyíltsággal szokás beszélni.*

Azt gondoljuk, hogy a mítoszok megtörténtségét sokkal egyszerűbben, határozottabban és földhözragadtabban — szinte szó szerint — kell vennünk. Szereplőiket csupán isteni rangjuktól kell megfosztanunk — ezzel nyilvánvalóan szépítő-nagyító multibéli messziségük látta el őket —, s mindjárt egy *nagyonis emberi* és rendkívül jellemző történetkét kapunk, amelyet érdemes volt megjegyezni és továbbmondani, mert még egy pompás ötletet is rejt: a visszaütasított, de furfangos legény megtépázott madárnak álcázta magát; melyik leány képes ennek ellenállni, mégha át is lát az álcán?! S hogy éppen kakukknak? Hisz ebben még pompás humor is rejlik! Eb-

ben az esetben egy későbbi mese-motívumnak a mítoszba szövéséről van szó. Valószínűbb azonban, hogy a kakukk motívumnak a totemisztikus kultuszban rejlő gyökerei vannak.

Zamarovsky lexikonjából is bemutattunk egy példát. A Minótaurusz-mítosz „... különböző változatokban maradt fenn; az egyik szerint Aigeusznak hét-évenként kellett kilenc athéni ifjat és leányt küldenie Minósznak, mások szerint minden évben.” „Úgy tűnik: az athéni királytól kicsikart emberadóban Kréta égei-tengeri hegemoniája tükröződik.” Igen, így van, de nem allegorikusan tükröződik ez az uralom, hanem konkrétan: a krétai uralom alatt nyögő Athénnek valóban emberrel — minden valószínűség szerint a krétai bika-istenségnek feláldozandó ifjakkal és lányokkal kellett adóznia. Hogy Zamarovsky ezt nem így, hanem allegorikusan értette, kiderül a következőkből: „A Minótaurusz megölése viszont nyilván egy másik történelmi esemény jelképe, nevezetesen azé, hogy a szárazföldi görögség a saját városaiban véget vetett a krétai hegemoniának.” Megkérdezzük, hogyan derül ki a Minótaurusznak Kréta szigetén való megöléséből, hogy a görögség szárazföldi városaiiban vetett véget a krétai uralomnak? És még azt is megkérdezzük: a spanyol viadalokon a bika megölése vajon melyik történelmi eseményt allegorizálja? Nem tréfából kérdeztük. A bikaviadal kultikus maradvány. A Minótaurusz-mítosz pedig ugyanennek az ősi és számos helyen élt kultusznak mítikus elbeszélése.

A *Héber mítoszok*, Gravesnek Raphael Pataival közösen írt munkája minden tekintetben hasonló felépítésű *A görög mítoszok*-hoz; Mózes első könyvének, a Genezisnek anyagát tárják fel, de nemcsak a kanonizált Ószövetség alapján, hanem a későbbi midrás-irodalmat is felhasználva kísérlik meg — nem sikertelenül — a mítoszok kanonizáció előtti állapotának helyreállítását.

Mítoszokét? A szerzők bevezetőjükben felelnek e kérdésre: „Akik... azt állítják, hogy a Bibliában egyáltalán nincsenek mítoszok, azoknak bizonyos szempontból igazuk van. Hiszen a mítoszokban többnyire istenek meg istennők szerepelnek... ezzel szemben a Biblia csak egyetlen, mindenható istent ismer” — mondják, majd részben a Biblia utáni ortodox szellemű midrás-irodalom szövegeiben mutatnak rá néhány példával a korábbi többistenhitre és az elfojtott mítoszokra, részben magában a Bibliában, melynek szövegéből kanonizálói igyekeztek volt a politeizmus minden nyomát kitörölni, ez azonban nem sikerült tökéletesen, pl. álcázott formában — szörnyek, démonok, angyalok alakjában — meg-

maradtak benne a régebbi istenek és istennők, szintúgy az emberáldozat, a bálványimádás helyesléséről szóló szakaszok stb-k. Ez a visszaállító munka — a szövegben részletesen, pontról pontra haladva elvégzik — rendkívül érdekes és értékes, a változatoknak egymással és más népeknek — főként keletieknek — mítoszaival való összehasonlítása és egybevetése semmivel sem érdektelenebb. A *Héber mítoszok* A görög mítoszok-nál is jelentősebb és eredetibb munka, vele ha nem is nagyobb, de keményebb és főként konokabban élő fát vágta ki rendkívüli elmeélel.

A *Mitológiai ábécé* szerzői szintén érdekes, de lehetőségeikhez képest — sajnos — túlságosan nagy fába vágta fejcséjüket. Ilyen terjedelemben, nem egész négyszáz oldalon Afrika, a három Amerika, az ókori Egyiptom és Elő-Ázsia, a finnugor népek, a germánok, a görögök, az etruszok és a rómaiak, a kelták, a szlávok, továbbá India, Japán, Kína és a tetejébe még Océánia mítoszait még vázlatosan sem lehet ismertetni, kivált, hogy e területek és népek többségének vallásáról, mítoszairól alig-alig vagy egyáltalán nem jelent meg nálunk népszerű munka. Éppen ezért nem hisszük, hogy ne lenne kifizetődő vállalkozás e mitológiaiaknak *külön-külön kötetben* való feldolgoztatása és kiadása; ezekből a kényszerűen rövidre fogott tanulmányokból is kiviláglik, hogy nem a szerzők tudásán és képességén múlna egy ilyen vállalkozás kivitele. A sikere sem. Az ízelítők — bár természetesen nem egyenlő értékűek — egytől egyig felcsigázzák az érdeklődést. Nagyon jó, hogy nem csupán a mítoszokat ismertetik, hanem — az igen szűkösre szabott terjedelem ellenére — kitérnek az egyes népek gazdasági és társadalmi viszonyaira és erkölcsi nézeteikre, szokásaikra, kultuszaik rítusait és hiedelmeiket szintúgy ismertetik, hiszen a mítoszok — ha a társadalomhoz a múlt generációkat is hozzátartozónak vesszük — mindennek, főként persze a jelenre ható múltnak szóban-elbeszélésben kifejeződő tükröződésai, és általában az jellemző rájuk, hogy — miként Birket-Smith megfogalmazta — *az egyszer megtörtént dolog az egész jövőbeli lét normájává lesz.*

Legnehezebb dolga talán az afrikai anyagot feldolgozó Katona Imrének és Ecsedy Csabának volt; úgy véljük, feladatukat legjobban ők oldották meg: a gazdasági fejlődés egymást követő fokozatain álló népeket szemeltek ki a vallásos-mitikus képzetek fejlődésének bemutatására, így — ha nem is foglalkozhattak minden afrikai néppel, nemzettel, törzsszel — *teljes mintagyűjteményt* adhattak. Ehhez csupán annyit jegyezniük

meg, hogy a busmanok — minden jel és bizonyosság szerint — másodlagos elszegényedésben élnek, anyagi létük romlása kétségtelenül hatott kultikus-mitikus nézeteikre is, s ezek minden bizonnyal elcsökevényeskedtek, nem állítható tehát, hogy még nem jutottak el a totemös gon-

dolatáig. Az ún. individuál-totemizmus valószínűleg a totemizmus elsatnyult formája. Túlzott szimbolizmusukkal, allegorizmusukkal sem értünk egyet. Ez egyébként a kötet többi tanulmányára is jellemző.

Zolnay Vilmos

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Zamarovszky, Vojtech: Istenek és hősök a görög-római mondavilágban. A—Z. Ford. és a könyvet a magyarországi adatokkal kiegészítve Falvai Alfréd. Móra, 1970. 55 l. 58 Ft
 Graves, Robert: A görög mítoszok. Ford. Sziogyártó László, 1—2. kötet. Európa, 1970. 88 Ft.
 Graves, Robert — Patai, Raphael: Héber mítoszok. A Genézis könyve. Ford. Terényi István. Gondolat, 1969. 295 l. 38 Ft
 Mitológiai abcé. Gondolat, 1970. 441 l. 33 Ft

KÖNYVEK, LAPOK, SZERKESZTŐK — A VÁDLOTTAK PADJÁN

„Ritka szerencsés korszak, melyben szabad érezned, amit akarsz, és megmondanod, amit érzel” — idézi könyvében Markovits Györgyi a történetíró Tacitust, és a mondást a nagy római követő századok is igazolják; amióta a tudomásunk szerinti első könyvégetés Kínában 213-ban megtörtént, alig volt korszak írók és könyvek üldözése nélkül, holott nincs eredménytelenebb küzdelem, mint a gondolatok ellen viaskodó. A szellem nagyjai ugyanis mindig azt a gondolatot öntik formába, melynek számára „érettek az idők”, amely a köztudatban él elfojthatatlanul, üldözése csak olaj a tűzre.

A témát tárgyaló két munka (Pálvölgyi Endre és Markovits Györgyi írásai) ezért juttatják Machiavelli híres tanácsát eszünkbe: a fejedelem ellenségei közül csak azt öltesse meg, aki holtában nem veszélyesebb, mint élve lehetne. A tanácsot a fejedelmek ritkán fogadták meg, s hasonlóképpen jártak el a könyvekkel is: nagy port kavaráó botrányok, égetések, perek, betiltások szolgálták századok óta a haladó művek „propagandáját”.

Pálvölgyi Endre, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, aki lapunk olvasói előtt mint a könyvészeti munkák nagy tudású, szigorú és szellemes kritikusa ismeretes, ezúttal nem kevésbé feltűnő írói erényekkel mutatkozik be: valóságos „krimik”-kel, melyeknek hősei írók és könyvek. A művelődéstörténet gazdag anyagából három peres eljárást és egy vitát választ ki, lélegzetelállító izgalmassággal állítva elének azok lefolyását. Az ötödik fejezet a hitlerista könyvégetések bemutatása, ott már per sincs, vita sincs, csak nyílt erőszak, mely sejteti: a könyvek után az emberek következnek.

A négy ügyből csak egy a „vére menő”: Alexandr Nyikolajevics Ragyiscsev, Katalin cárnő csöndes, szorgalmas hivatalnokáé, aki egy szép napon

Utazás Pétervárról Moszkvába című, a jobbagység keserű sorsát feltáró művével vont magára a cárnő haragját. Az Utazás miatt (melyet a felületes cenzor útleírást sejtítve olvasás nélkül engedélyezett) Katalin halálos ítélettel sújtotta a „sötétben látó szerzőt. kinek egyetlen jó szava sem volt koráról”, s ezt kegyelemből változtatta tíz évi száműzetésre. Hét évvel később, a Katalin elítélteit kiszabadító I. Sándor rehabilitálta, s kinevezte a törvényelőkészítő bizottság tagjává — mivel Sándor is felvilágosult uralkodóként indult, alkotmányos monarchává akart lenni, ám éppúgy nem lett az, mint nagyanyja, Katalin. Mikor Ragyiscsev felismerte küzdelme reménytelenségét, maga vetett véget életének.

A kötetben tárgyalt többi ügy szerencsésebb kimenetelű: a felvilágosodás korai materialista filozófusának, Helvétiusnak *De l'esprit* c. könyvét ugyan megégette a párizsi hóhér, de a szerzőnek hajszála sem görbült; az ugyancsak perbefogott Flaubert pedig diadallal és fölmentéssel hagyta el a bíróság épületét — következő könyvéért már erősen fölemelt honoráriummal versengtek a kiadók —, miután bebizonyította, hogy a Bovaryné nem erkölcsstelen mű. (A jogászok ezúttal megéreztek a valóság fuvallatát, hiszen a regényben megfogalmazott gondolat hamarosan másutt is föltört: Tolsztoj Karenina Annája és Ibsen Nórája közeli rokonai Bovary Emmának — de őket már senki sem fogta perbe.)

Diadalt aratott — immár nem a bíróság előtt, csak tudományos vitában — a német Ernst Haeckel professzor is, akit ellenfelei azért akartak lejáratni, mert az emberi- és a majomembrío hasonlósága mellett szállt síkra.

Pálvölgyi Endre rendkívül élvezetes és az ismereteket szórakoztatva közlő könyvével nem kevésbé érdekes Markovits Györgyi, *Terjesztését megtiltom* c. mun-

kája, mely a Horthy-korszak sajtócenzúrájával foglalkozik, és az 1919—44 között megjelent sajtórendeletekből, az üldözött sajtótermékek cikkeiből, a szerzők ellen folytatott eljárások perirataiból, a lapoknál folyt munkára, eseményekre emlékező nyilatkozatokból, memoárokból gyűjti össze a fontosabbakat. Ha csak a sajtórendeleteket vizsgálánk, akkor is érezhetnénk belőlük a változó eseményeket: 1921-ben megszűnik ugyan az előzetes cenzúra, de „sajtó útján elkövetett vétség” címén bárki, bármikor felelősségre vonható, azonkívül a lapengedély kiadása is igen korlátozott: nagyon és politikai megbízhatóság kell hozzá. Még ez a hosszú pórázon tartott sajtó is veszedelmesnek látszik a háború kitörésekor, és 1940-ben életbe lép a teljes cenzúra. A korszak ellenzéki lapjai végtelen ötletgazdagsággal találták meg azt a virágnyelvet és azokat a trükköket, amellyel kijátszhatták a cenzúrát: erről Erdődy Jánosnak a Népszava egykori munkatársának nyilatkozata vall ékesen. A közölt cikkek, versek és egyéb dokumentumok (az annak idején betiltottak és a virágnyelvük segítségével megjelentek) egyaránt eleven és sokszínű képet adnak, s azt a gondolatot ébresztik az olvasóban, hogy a rövidéletűnek vélt újságicikk valójában nagyon is hosszú életű: akkor a legérdekesebb, amikor már történelemmé vált.

A *Terjesztését megtiltom* c. kötet folytatása és kiegészítése a szerző 1966-ban megjelent munkájának (*A cenzúra árnyékában*, Magvető), mely a korszak könyvcenzúrájának hatását tárgyalta. Abban a kötetben író, költő és cenzor állottak szemben egymással, itt szerkesztők és publicisták viaskodnak a cenzorokkal, s mivel a sajtó-műfaj eleve fürgébb, gyorsabb (könnyen mozgó katonai alakulathoz lehetne hasonlítani), s a tengernyi lap, folyóirat, időszaki kiadvány sűrűje a rejtőzést is megkönnyítette, a küzdelem a haladó irodalom szempontjából sikeresebbnek látszik, mint a könyvek esetében. Magát a kötetet is ez a mobilitás, az a sokféleség, a rövid szövegekben szikrázva csatázó gondolatgazdagság teszi érdekessé. Egyetlen hibája, hogy nem közöl részletes tartalomjegyzéket, sem tárgy-, sem névmutatót, s ez a gyakorlatlanabb olvasó számára megnehezíti a kötet anyagának áttekintését, az egyes lapok pontos időrendbe való helyezését. Pedig ez a kötet éppen a gyakorlatlanabb olvasó számára — mond sokat. (Markovits Györgyi: „Terjesztését megtiltom”. Magvető, 1970. 29 Ft; Pálvölgyi Endre: *Könyvek a vádoltak padján*. Gondolat, 1970. 11.50 Ft)

Bozóky Éva

A „JÁTEK ÉS VALLOMÁS” olvasónapló pályázatnak az Írószövetség székházában történt ünnepélyes díjkiosztásán 64 fiatal olvasó kapott jutalmat. Az olvasónapló, melyet már régebben ismertettünk (*Játék és Vallomás*. Fábry Györgyné, Könyvtáros, 1969. 12. sz. 752. l.) kb. 80 ezer fiatalhoz jutott el. Körülbelül 2—3 ezer oldotta meg többé-kevésbé sikeresen a feladatokat, ezek között már előbb különböző jutalmakat sorsoltak ki a versenyt irányító KISZ-bizottságok. Az Írószövetségben a legjobb olvasónaplók tulajdonosainak jutalmazására került sor. Munkájuk értékelése négy kategóriában történt: a szakmunkástanulók, a sorkatonák, ifjúmunkások és középiskolások csoportját külön-külön bírálták el. A legjobbak külföldi utazást, illetve belföldi üdülő beutalót kaptak, a többiek vásárlási utalványokat 300—900 Ft-os értékben. Gondolt a szervezőbizottság a díjnyertes fiatalokkal foglalkozó könyvtárosokra is: egy-egy zsebrádió volt a jutalmuk. A díjnyertes fiatalokra a KISZ a továbbiakban is számít: őket tekinti az Olvasó ifjúság mozgalom további terjesztőnek.

LAKITELEK községi könyvtára színvonalas rendezvényeinek sorában legutóbb Veres Péter-estet tartott, amelyen Fekete Gyula, SziJ Rezső és Bozóky Éva emlékezett meg az elmúlt esztendő nagy halottjáról. Az estet a helybeli irodalmi színpad ifjú könyvbarátai tették emlékezetessé, akik Veres Péter írásából és a halálára írott nekrológokból gyűjtötték össze szemelvényeket, s oratóriumszerű műsorban adták elő. A közeljövőben Szabó Pálról emlékeznek meg hasonlóképpen. A művelődési otthonban elhelyezett szép és tágas könyvtár azért képes ilyen mértékben szereplők és közönség vonzására, az állandó érdeklődés ébrentartására, mert a könyvtáros, a művelődési otthon igazgató és a pedagógusok együttműködése példamutató.

VAJDA LÁSZLÓ: MÓRA FERENC ÍRÁSAI

Alighanem legigényesebb számához érkezett el a Somogyi Könyvtár szakmai körökben jól ismert kiadványsorozata Vajda László Móra-bibliográfiájának megjelentetésével. Ezt az igényességet korántsem csupán a sokszorosítást végre előnyösen felváltó nyomdai megjelenés jelzi, bár először ezt kell örömmel fogadnunk, ismerve a kiadványokra fordítható költségkeret és a nyomdai kapacitás korlátait.

A kiadvány tartalmi értékei túlnőnek a bibliográfia hagyományosan értelmezett műfaji rendeltetésén, sokak által túlságosan alárendeltnek ítélt „technikai” funkcióján. Azért is, mert Vajda László, az 1968-ban elhunyt szegedi főiskolai tanár, akinek szellemi hagyatékát, töredék-mivoltában is értékes kéziratait a Somogyi Könyvtár őrzi, talán a legkiválóbb Móra-kutatónk volt. (Ezt most már nyugodtan leírhatjuk.) Olyan típusú irodalomtörténész, aki Horváth János szellemében a lebecsült részfeladatokkal is az egészhez, a szintézishez méltó felelősséggel foglalkozott. Móra összegyűjtött műveinek szerkesztése, sajtó alá rendezése közben készítette bibliográfiáját; vállalva a rendkívül bőséges hírlapi termés, az anonim írások dzsungelének „át-törését”, s a stíluskritikai elemzések tanulságainak rögzítését.

A Móra-sorozat első, 1958-ban megjelent kötetében, ahol jegyzeteinek bevezetéseként a Magvető kiadás alapelveiről tájékoztat, „*bibliográfiai dolgozat*”-ként emlegeti ezt az összeállítást, alig sejtve,

hogy annak megjelenését nem érheti meg, s hogy a Móráról írt művek bibliográfiáját már nem fejezheti be. Igaz, a Szegedi Egyetemi Könyvtár 1961-ben mutatványként közzétette a Móra-vezércikkek bibliográfiáját, ami Vajda kutatásainak legizgalmasabb újdonságerejével hatott.

Ma a két szegedi könyvtár kiadói összefogása révén *lényegében* teljesnek tekinthető Móra-bibliográfia áll rendelkezésünkre, amely kivételes pontossággal — ez utóbbi kiadvány *Péter László avatott szerkesztői és a Vajda szempontjait tiszteletben tartó, tovább építő munkájának eredményeként* is — eligazít térben, időben, műfaji megjelölésekkel, genealógiai utalásokkal a fiatalkori írások zsengeitől a Magyar Hírlap 1934. február 4-i számában megjelent Móra-tárcáig. Most látjuk csak igazán, hogy egyenletlenségeivel is milyen gazdag ez az életmű!

Az a néhány írás, amely kimaradt Vajda látóköréből, valamelyest kiegészítheti még ezt a gazdag leltárat — ilyen írások feltárására, szaklapok, naptárak közleményeire Péter László bevezetője is figyelmeztet —, de nem fogja módosítani a Móra-értékelés lényegét.

Vajda gyűjteménye hivatott arra, hogy irodalomtörténetírásunk egy igazabb, esztétikai szempontú Móra-értékelés esetén, könyvkiadásunk pedig a kritikai Móra-kiadás esetén ne csak hivatkozzon rá, de használja is. (152 l.)

Fazekas István

AJÁNLO BIBLIOGRÁFIA SZLOVÁK NEMZETISÉGI KÖNYVTÁRAK RÉSZÉRE

Különleges elismerés illeti a Könyvtártudományi és Módszertani Központot, amiért kezdeményezte és vállalta a hazánkban élő nemzetiségek könyvtárügyének gondozását. Hasonlóképp elismerés illeti a bibliográfiai tájékoztatók szerkesztőjét, Urosevics Danilót, valamint az egyes kötetek összeállítóit, az ismertető szlovák törzanyagjegyzék esetében Jakab Róbertné és Futala Tibort. Nem kisebb feladatra vállalkoztak, mint arra, hogy az eléggé heterogén lakosságú szlovák nemzetiségi vidékek könyvtárosai számára megbízható szép- és szakirodalmi kalauzt állítsanak össze. Az előszó okkal utal a nehézségekre,

amelyek ilyen vállalkozást — főleg a szlovák irodalom terén — fenyegetnek. Megfelelő bibliográfiai kézikönyvek híján a szerzőknek számos esetben valószínűleg önálló kutatómunkát kellett végezniük, hogy a viszonylagos teljesség igényét érvényesíthessék s ugyanakkor a beszerzési lehetőségeket is szem előtt tartásuk.

Nézetünk szerint e kettős feladatot kitűnően oldották meg. Igen hasznosak a tömör és pontos annotációk, amelyek — a szépirodalmi részben — a fontosabb szlovák szerzők fő életrajzi adatait és irodalomtörténeti jellemzését is tartalmazták. Általában sikerültnek mondható

a művek rövid ismertetése is, valamint az ajánló utalás, mely mindig és árnyalatosan feltünteti, hogy a szerzők az ismertetett művet milyen könyvtár típusnak javasolják beszerzésre.

Az ilyen jellegű művek természetéből adódik, hogy a bíráló annyi hiányt találhat bennük, amennyit a kedve vagy az érdeklődése szerint kifürkész; soha semmilyen ajánló bibliográfia nem lehet hiánytalanul teljes. E szlovák kötet kapcsán például szóvá tehető, hogy nem szerepel benne Gustáv Husák (magyarul is megjelent) könyve a szlovák nemzeti felkelésről, vagy hiányzik a Szlovák Tudományos Akadémia gondozásában folyamatosan készülő korszerű irodalomtörténet, illetve hogy a magyarországi szlovák olvasókat föltehetően érdekeltetik azok a tanulmányok, amelyek a magyar—szlovák kapcsolatokról jelentek meg, pl. — egyebek közt — a Dējiny a národy c. kötetben. Az ilyesfajta szórészálhasogató kritika azonban csak annyit érne, mint valamely zsebszótár esetében annak kifogásolása, hogy miért nem találjuk benne ezt vagy azt a szót. Hasonlóképp túlzásnak látszanék annak helytelenítése is, hogy a szépirodalom

hagyományos műfaji tagolása (költészet, prózai epika, dráma) mellett külön fejezetként kerül felsorolásra a „szatíra és humor” néhány, egyébként is vitatható terméke. Viszont fenntartás nélkül, egyértelműen dicsérni kell a körültekintő szerzőknek azt az eljárását, hogy a gyermek- és ifjúsági irodalmat a szokottnál bővebben, elkülönítve és rendkívüli figyelemmel annotálták; e törekvésükben az a helyes szándék vezette őket, hogy a nemzetiségi lakosságnak főleg az ifjú nemzedékeiben kell vonzalmat ébreszteni az anyanyelvi műveltség iránt.

Általában tehát elmondható — vagy legalábbis biztos remélhető —, hogy ez a hasznos olvasási tanácsadóval ellátott ajánló bibliográfia eredményesen fogja szolgálni szlovák nemzetiségű honfitársaink műveltségének emelését, s ezen túl és ennek révén a magyar és a szlovák nép barátságának elmélyítését is. Ez elsősorban a lelkiismeretes összeállítók és a gondos szerkesztő érdeme. (Könyvtári törzsananyagjegyzék és olvasási tanácsadó a szlovák irodalom köréből. Szerk. Urosevics Danilo. KMK., 224 l.)

Dobossy László

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

„AZ ESZTENDŐNEK legelső napja ez: melyet a Római Pogányok nagy örömben, sokféle vigasságokkal, áldozatokkal, egymásnak köszöntésekkel, ajándékokkal, vendégeskedésekkel, tántzokkal, oktalan állatoknak bőrökben való öltözésekkel, férfiaknak asszonyok, asszonyoknak férfiak köntösökbe való járásban, s még sok fertelmes vétkekben is töltöttek el.” — Bod Péter szavait idézi a Jászberényi Járási-Városi Könyvtár Olvasmányok Szilveszterre c. röplapbibliográfiája. A nagyon eredeti ötletből fakadó kis kiadvány tartalma rendkívül szellemes: az ünnep néprajzi-társadalmi hátterével foglalkozó munkák közül éppúgy ajánl néhányat, mint az ünnepi évésivással és következményeivel foglalkozó, némi iróniával válogatott könyvekből.

A LÁNYOK-ASSZONYOK klubjának gazdag és sok színű programfüzetét ajánló bibliográfiával kiegészítve adta ki a Paksi Járási Könyvtár, hogy a klub tagjai e jegyzék alapján minden előadásra fölkészülhessenek. A tematika felöleli a házasság, szerelem, nevelés, családjog, lakberendezés, házimunka kérdésein kívül a baromfitenyésztés háztáji gondjait is, és ami nagyon dicsérendő: a népművészet helyéről a modern lakásban nemcsak előadást, de kiállítást is rendez a könyvtár.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA levéltára az Akadémiai Könyvtárban címmel, az MTA átszervezésének 20. évfordulójára jelent meg Szelei László munkája (az MTA Könyvtárának kiadványai 58. füzeteként), amely az Akadémiai Levéltár meg-

alakulásáról, működéséről és a tudománytörténettel foglalkozó kutatók munkáját megkönnyítő további tervekről tájékoztat.

SZÜLŐFÖLDEM, BACSKISKUN... címmel színvonalas kis antológiát állított össze a Kecskeméti Megyei Könyvtár azokból a lírai és prózai alkotásokból, melyeket a megyéből származó vagy azzal valamilyen kapcsolatba került írók az országnak erről a részéről írtak. A kötetben, amelyet a megyei könyvtár az SZMT könyvtárral közösen adott ki, a klasszikusonkon, országos hírű alkotókön kívül csak a megyében ismert írók művei is szerepelnek. Az általában nívós, érdekes írások a táj szeretetét, vonzását hirdetik. Az izléses, szépen illusztrált kiadvány 150 év terméséből válogat.

A Szombathelyi Megyei Könyvtár avatóünnepségének közönsége; az első sorokban a IV. nemzetközi könyvtárépítészeti konferencia résztvevői. Alsó képünkön: az új könyvtár homlokzati része (MTI Fotó — Kovács Sándor felvételei)

Ara: 6,- forint